

МВС України
Харківській національний університет внутрішніх справ
Факультет №1 (з підготовки слідчих)
Кафедра кримінального процесу та організації досудового слідства

**Шляхи удосконалення
досудового розслідування:
організаційно-правові аспекти**

МАТЕРІАЛИ
науково-практичного круглого столу

м. Харків, 24 жовтня 2019 р.

УДК 343.1

Ш 70

Друкується згідно з рішенням оргкомітету і протоколу кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету №1 від 17.10.201, протокол №26

ОРГКОМІТЕТ КРУГЛОГО СТОЛУ

Голова – декан факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ, полковник поліції **Музичук Олександр Миколайович**.

Заступник голови – завідувач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 **Юхно Олександр Олександрович**.

Секретар – викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ, майор поліції **Заворіна Олена Петрівна**.

Члени оргкомітету:

доктор юридичних наук, доцент, т.в.о. начальника відділу організації наукової роботи Чумак Володимир Валентинович;

професор кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 полковник поліції Глобенко Г.І.;

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 капітан поліції Абламський С.Є.;

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 підполковник поліції Чича Р.П.;

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 майор поліції Фоміна Т.Г.;

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 майор поліції Рось А.В.

Ш 70 Шляхи удосконалення досудового розслідування: організаційно-правові аспекти : зб. матеріалів науково-практичного круглого столу (м. Харків, 24 жовтня 2019 р.) / МВС України ; Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2019. 170 с.

У збірнику знайшли відображення наукові розробки науково-педагогічних працівників, ад'юнктів, магістрів, курсантів та практичних працівників правоохоронних органів і суду з проблемних питань удосконалення досудового розслідування, криміналістики, судової експертизи і методики розслідування окремих видів злочинів та шляхів їх вирішення на сучасному етапі реформування системи Національної поліції України, правоохоронних органів України і суду.

Збірник буде цікавим для науковців, правоохоронців практиків, ад'юнктів, аспірантів, курсантів, студентів та слухачів навчальних закладів юридичної спрямованості.

Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори.

УДК 343.1

ЗМІСТ

Дмитро Володимирович ШВЕЦЬ ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СЛІДЧИХ.....	8
Валерій Васильович СОКУРЕНКО ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	12
Олександр Маркович БАНДУРКА ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОДАЛЬШОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	15
Сергій Анатолійович ЧИЖ ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЧИННОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В РОБОТІ ПРАКТИЧНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	18
Олександр Миколайович МУЗИЧУК УДОСКОНАЛЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ У СИСТЕМІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	22
Олександр Олександрович ЮХНО ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВ	25
Сергій Євгенійович АБЛАМСЬКИЙ ОКРЕМІ ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ УНОРМУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ КЕРІВНИКА ОРГАНУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	31
Василь Олександрович АВДЄЄВ ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ТА ДІЗНАННІ. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	36
Дмитро Петрович АЛАДОЧКІН ЩОДО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ОСОБИ	39
Марина Володимирівна АЛЕКСЕНКО ЗАСТОСУВАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРИМИРЕННЯМ ВИННОГО З ПОТЕРПІЛИМ.....	42

Вадим Миколайович БАБАКІН

ПРОТИДІЯ МОЛОДІЖНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД . 45

Раїса Михайлівна БАЛАЦ

ЗАХОДИ СЛІДЧОГО ПО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ..... 48

Наталія Іванівна БОЖКО

ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ 51

Олексій В'ячеславович ВАХРУШЕВ

ТИПОВІ СПОСОБИ СЛУЖБОВОЇ НЕДБАЛОСТІ 54

Анатолій Федотович ВОЛОБУСВ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ 56

Геннадій Іванович ГЛОБЕНКО

ДО ПИТАНЬ ПРОЦЕДУРИ ЗВІЛЬНЕННЯ ОСОБИ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ДІЙОВИМ КАЯТТЯМ..... 61

Артем Євгенович ГОЛУБОВ

ВРАХУВАННЯ ДУМКИ ДИТИНИ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК МІЖНАРОДНИЙ СТАНДАРТ ПРАВОСУДДЯ, ДРУЖНЬОГО ДО ДИТИНИ..... 64

Тетяна Василівна ДАРВАЙ

СУЧАСНИЙ СТАН КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ..... 68

Ярослава Андріївна ДОЛИННА

ВПЛИВ ІНСТИТУТУ СІМ'Ї НА ВИНИКНЕННЯ ДИТЯЧОЇ БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ ЯК ФОНОВОГО ДЛЯ ЗЛОЧИННОСТІ ЯВИЩА.... 71

Валентина Георгіївна ДРОЗД

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ МІСЦЯ ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ..... 75

Олена Олександрівна ЖУРАВЕЛЬ

СЛІДЧИЙ СУДДЯ ЯК СУБ'ЄКТ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ, СВОБОД І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ..... 78

Олександр Олександрович ЗАГУМЕННИЙ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПОВ'ЯЗАНИХ З ОБІГОМ КРИПТОВАЛЮТ..... 83

Уляна Олегівна ЗАЄЦЬ

ЩОДО АКТУАЛЬНОСТІ ПРОБЛЕМАТИКИ ДОКАЗУВАННЯ ВИДУ ТА
РОЗМІРУ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ КРИМІНАЛЬНИМ
ПРАВОПОРУШЕННЯМ 85

Ростислав Олександрович КИСЛЮК

ПРОЦЕСУАЛЬНА САМОСТІЙНІСТЬ ТА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СЛІДЧОГО У
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ ... 88

Олександр Вікторович КОВТУН

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОКАЗУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ
ПРОТИ ЖУРНАЛІСТІВ 90

Валерія Олександрівна КОНДРАТЕНКО

ЗМІНА ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ 94

Наталья Николаевна КОСМИНА

ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СЛЕДОВАТЕЛЯ И
ЭКСПЕРТА ПО КОРУПЦИОННЫМ ПРЕСТУПЛЕНИЯМ 96

Олександра Олександрівна КОЧУРА,

Анастасія Володимирівна ДАНИЛЕНКО

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЗАКОННИЙ ПРЕДСТАВНИК
НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ..... 100

Іванна Сергіївна КОШЛО

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА
ДОТРИМАННЯМ ПРАВ, СВОБОД ТА ІНТЕРЕСІВ ОСІБ У
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ..... 103

Яна Володимирівна МІРКЕВИЧ

НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ СВІДКУ У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ..... 105

Ірина Олексіївна НЕЧАЄВА

ЗАХИСНИК ЯК СУБ'ЄКТ ДОКАЗУВАННЯ У ДОСУДОВОМУ
РОЗСЛІДУВАННІ 107

Олександр Олександрович ПИХТІН

ДОКАЗУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОПЕРАТИВНО-
РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ
УКРАЇНИ 111

Віталій Володимирович РОМАНЮК	
ПОЧАТОК ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ	115
Анна Василівна РОСЬ	
ЩОДО ФІКСУВАННЯ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ	118
Світлана Олександрівна САВЧЕНКО	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ.....	121
Олексій Валерійович САЛМАНОВ	
ЩОДО ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВИТРАТ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	123
Євгенія Олександрівна СЕМЕНЮК	
ЧИ МОЖЛИВО РОЗГЛЯДАТИ ІГРОМАНІЮ ФОНОВИМ ЯВИЩЕМ?..	126
Сергій Олександрович СИЧОВ	
ЩОДО РОЛІ КЕРІВНИКА ОРГАНУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У РАЗІ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ПІДОЗРЮВАНОЇ У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ	128
Олена Євгеніївна СОЛОВЙОВА	
ПРОБЛЕМНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПИТАННЯ В ЗАПОБІЖНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО	130
Анжела Михайлівна ТАРАН	
ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ПОНЯТОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	133
Олександр Миколайович ТАРКАН	
СТРУКТУРА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИЙНЯТТЯ ОБЩАНКИ, ПРОПОЗИЦІЇ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ.....	136
Дар'я Вікторівна ТУРЕНКО	
ОКРЕМІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СУДОМ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ.....	138
Жанна Андріївна ФЕДОРЕЦЬ	
ІНСТИТУТ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ АНГЛІЇ, США ТА УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....	144

Рамиль Єльчин Огли ХАЛІЛОВ

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ
СЛІДЧИМ ПРИ ОБРАННІ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ..... 147

Анастасія Романівна ЧИНЧИК

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ
ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ. 151

Світлана Олексіївна ЧИСТІКОВА

ДО ПИТАННЯ «ЛЕГАЛІЗАЦІЇ» ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ,
ПРОВЕДЕНОГО ДО ПОЧАТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ 154

Руслан Павлович ЧИЧА

ДІЗНАВАЧ, ЯК ОКРЕМИЙ СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ 156

Катерина Володимирівна ШЕВЦОВА

НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ
ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРА ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАГАЛЬНИХ
ПОЛОЖЕНЬ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 158

Ксенія Андріївна ЩЕТИНА

ДОТРИМАННЯ ЗАКОННОСТІ ЯК ЗАСАДА КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ 160

Каріна Романівна ЮРЧЕНКО

ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ПОНЯТОГО У
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ..... 162

Олександр Олександрович ЮХНО

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ
ЗЛОЧИНІВ ПРИ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ 164

УДК 159.9

Дмитро Володимирович ШВЕЦЬ,

кандидат педагогічних наук, доцент, ректор

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/000-0002-1999-9956>

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СЛІДЧИХ

Удосконалення і врахування трансформаційних процесів у правоохоронній галузі останніми роками стала надзвичайно популярною як у роботах дослідників права, так і в психологічних дослідженнях. У. О'Ніл на прикладі пост-конфліктних країн зазначав, що, приступаючи до поліцейської реформи, всім її учасникам слід розуміти із самого початку, що її здійснення включає в себе набагато більше, ніж просто «технічне рішення» або зовнішні зміни у діяльності поліцейських інститутів. Важливим у цьому сенсі є досвід у галузі «управління змінами» та організаційної психології щодо створення нової системи стимулювання, нових етичних принципів та організаційної культури поліції (O'Neill, 2005 [1, р. 5–6]). Важливою рисою сучасного розвитку нашої держави є його спрямованість на впровадження різного роду інновацій практично у всіх сферах суспільного життя. В цьому контексті особливого значення набуває підвищення інноваційної активності у професійній підготовці майбутніх поліцейських, а саме можливість формування та розвиток інноваційного потенціалу особистості, інноваційної активності майбутніх фахівців.

Враховуючи особливості реформ правоохоронних органів у різних країнах, автори намагаються визначити їх специфіку через призму конкретних історичних чинників (O'Neill, 2005 [1]), відмінностей в етапах та кроках реформ (Campion, Rousseaux, 2015 [2]; Kratcoski, Edelbacher, 2015 [3]) тощо. Всі процеси, пов'язані з реформуванням правоохоронної галузі, є не просто «технічними» зовнішніми змінами у діяльності поліцейських інститутів, але вони несуть в собі глибокий психологічний зміст (Caveney, 2015 [4]). Практично всі дослідники відзначають значні психологічні складнощі перетворень (Brewster та ін., 2016 [5]; Darroch, Mazerolle, 2015 [6] та ін.). Це пов'язано з часовими та змістовими змінами в етапах

професіоналізації, в регламентах професійної діяльності, з трансформаціями законодавчої бази тощо. Значною мірою кінцевий успіх реформ визначають суто психологічні чинники: здатність працівників подолати власну інерцію і навчитися працювати в нових умовах; ефективність спроб створити «нового фахівця» із заданими моральними характеристиками і при цьому не втратити рівень професійної досконалості тощо. Засновники теорії контекстуалізму наголошують, що зміни особистості залежать від еволюції контексту, який постійно ускладнюється (Davis, Millon, 1994 [7]; Learner, Ford, 1992 [8]). Крім того, Р. Девіс, Р. Лернер, Т. Міллон, Д. Форд трактують особистість як сукупність рис, як відкрити систему, здатну до різних змін та породження нової ідентичності, тобто нового «образу Я», визначаючи джерелом змінювання особистості і середовище (Davis, Millon, 1994 [7]; Learner, Ford, 1992 [8]). Інтенсивність трансформацій середовища, в якому відбувається професійне становлення слідчих в Україні, навіть важко собі уявити. Кардинальних змін зазнають не тільки законодавча база, регламенти виконання професійної діяльності, але й ціннісні уподобання молодих поліцейських, їх світоглядні настановлення тощо. Динамічно змінюється й оцінка діяльності правоохоронців суспільством, зокрема громадськістю.

Формування певних характеристик у слідчих в процесі професійної підготовки, в тому числі формування здатності до інноваційної діяльності, набувають особливої актуальності. Процес створення, поширення і впровадження нововведень і передового досвіду в повному обсязі зачіпає внутрішнє, психічне життя людини, що викликано необхідністю адаптації до умов новизни. О. М. Краснорядцева з одностудцями зазначають, що психологічна готовність до інноваційної діяльності відображає такі динамічні характеристики багатовимірного життєвого світу людини, як ініціативність (готовність людини діяти в умовах непередбачуваності результатів діяльності і відповідати за результати), готовність до змін, відкритість до змін, легкість перебудови (Краснорядцева, Баланев, Щеглова, 2011 [9]). Перед системою освіти на всіх її етапах стоїть завдання орієнтації на формування і розвиток навичок і компетенцій, необхідних для інноваційної діяльності. Під інноваційним потенціалом особистості слід розуміти інтегральну системну характеристику людини, що визначає її здатність, по-перше, генерувати нові форми поведінки і діяльності, використовуючи ті можливості, які відкриваються їй у складній динаміці ціннісно-сміслових вимірів її життєвого простору, і, по-друге, забезпечувати режим саморозвитку (Клочко, Краснорядцева, 2010 [10]).

Дж. Камп'юн і К. Русекс у своїй книзі «Нові поліцейські ризики в історії сучасної Європи», виданій у 2015 році (Campion, Rousseaux, 2015 [2]), зазначають, що влада дуже часто боїться соціальних змін, бо це передбачає пошук нових балансів у співіснуванні із суспільством. Неформально чи формально, наголошують автори, системи поліції змушені адаптувати свої нормативно-правові бази, їх структури та їх практику так, щоб реагувати на виклики, нові загрози і нові правила, з якими вони зіштовхуються і мають справу (Campion, Rousseaux, 2015 [2]). Перед «небезпекою», яка іноді є достатньо високою у суспільній сфері, логіка функціонування поліції, як і судової системи, політичних та державних органів, змінюється, і відбувається визначення нового «смыслу» й ідентичності функціонування поліції (структурні пристосування, професіоналізація, практика, нове оснащення тощо) і меж здійснення поліцейських функцій. Все це ставить на порядок денний формування у майбутніх слідчих готовності до інноваційної діяльності, а саме підвищення інноваційної активності освітнього середовища, можливість формування та розвитку інноваційного потенціалу особистості, інноваційної активності майбутніх фахівців. На думку В. Є. Клочка та Е. В. Галажінського, інноваційність – це інтегральна характеристика, яка включає в себе дві основні складові, що зумовлюють ініціацію інноваційної поведінки: інноваційний потенціал особистості й мотиваційну готовність до інноваційної поведінки. Інноваційна поведінка трактується ними як поведінка, яка здійснюється шляхом виходу за межі сформованих установок і поведінкових стереотипів. Вона опосередкована трьома факторами – можливостями людини, місцем, яке сумісне з такими можливостями, та готовністю людини реалізувати свої можливості. Готовність до інноваційної діяльності як психологічний феномен може бути визначеною через інтегральну сукупність таких п'яти компонентів: мотиваційного, когнітивного, емоційно-вольового, операціонального, творчого – і дослідженою через показники ініціативності, переваги діяльності, що вимагає інновативності, готовності до змін (Клочко, Галажинский, 2009 [11]). За визначенням С. Дероч і Л. Мазероль, вимоги до поліціювання в сучасних умовах вимагають високої готовності до змін від представників поліцейської професії усіх рівнів, але така готовність і здатність поліцейських організацій до прийняття інноваційних практик майже не вивчається, що робить психологічну сутність реорганізаційних процесів важкозрозумілою (Darroch, Mazerolle, 2015 [6, p. 7]). Н. Кейвні в дослідженні організаційної культури поліції в умовах радикальних змін

виявив, що в контексті реформування організаційні зміни повинні мати для співробітників позитивний психологічний зміст, який забезпечується відповідними програмами, спрямованими на формування відчуття психологічної безпеки, психологічної доступності засобів адаптації та психологічної залученості до цих змін (Caveney, 2015 [4]). Незважаючи на декларування важливості такої професійної компетенції, як готовність до змін та інноваційної діяльності в умовах реформування поліції, констатацію необхідності побудови підготовки поліцейських кадрів на ґрунті відповідних компетенцій, психологічні чинники готовності до інноваційної діяльності, зокрема прогностичної компетентності, у контексті поліцейської діяльності залишаються маловивченим предметом у просторі сучасних наукових досліджень. Окремі дослідження скоріше демонструють певну інтенцію до вивчення цієї проблеми, тоді як її актуальність вимагає конституювання феноменологічного простору інноваційної готовності поліцейських до діяльності в сучасних умовах. Втім, порушені питання підлягають подальшому дослідженню або науковому вивченню. Пропоную учасникам прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список бібліографічних посилань: 1. O'Neill W. G. *Police Reform in Post-Conflict Societies: What We Know and What We Still Need to Know*. New York : International Peace Academy, 2005. 11 p. 2. Campion J., Rousseaux X. *Policing New Risks in Modern European History*. Basingstoke : Palgrave Pivot, 2015. 128 p. 3. *Collaborative Policing: Police, Academics, Professionals, and Communities Working Together for Education, Training, and Program Implementation* / Kratcoski P. C., Edelbacher M. (ed.). New York : CRC Press. 2015. 322 p. 4. Caveney N. *The material preconditions for engagement in the police: A case study of UK police culture and engagement in times of radical change : doctor's thesis : "Business Administration"*. Portsmouth : University of Portsmouth, 2015. 193 p. 5. Brewster J. A., Stoloff M. L., Corey D. M. Greene L. W., Gupton H. M., Roland J. E. Education and training guidelines for the specialty of police and public safety psychology. *Training and Education in Professional Psychology*. 2016. Vol. 10, No. 3. Pp. 171–178. 6. Darroch S., Mazerolle L. Intelligence-led policing: a comparative analysis of community context influencing innovation uptake. *Policing and Society*. 2015. Vol. 25, No. 1. Pp. 1–24. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/10439463.2013.784312>. 7. Davis R. D., Millon T. Personality change: metatheories and alternatives // *Can personality*

change? / eds: T. F. Heatherton, G. L. Weinberger. Washington : American Psychological Association, 1994. Pp. 85–119. **8.** Ford D. H., Learner R. M. Developmental system theory : an integrative approach. Newsbury Park, CA : Sage, 1992. 413 p. **9.** Краснорядцева О. М., Баланев Д. Ю., Щеглова Э. А. Диагностические возможности опросника «Психологическая готовность к инновационной деятельности». *Сибирский психологический журнал*. 2011. Вып. 40. С. 164–175. **10.** Ключко В. Е., Краснорядцева О. М. Особенности операционализации понятия «инновационный потенциал личности». *Вестник Томского государственного университета*. 2010. № 339. С. 151–155. **11.** Ключко В. Е., Галажинский Э. В. Инновационный потенциал личности: системно-антропологический контекст. *Вестник Томского государственного университета*. 2009. № 325. С. 146–151.

УДК [343.1:343.98](477+100)

Валерій Васильович СОКУРЕНКО,

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, начальник
ГУНП в Харківській області, генерал поліції третього рангу;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8923-5639>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Суттєві зміни, що відбуваються останнім часом при реформуванні судової та правоохоронної сфери на теренах нашої країни і в усіх сферах життєдіяльності суспільства й активізація євроінтеграційних процесів, спонукають зі всією серйозністю поставитись до оновлення концептуальних підходів щодо визначення ролі держави та її інституцій у забезпеченні стабільності суспільного життя і насамперед у підвищенні гарантій захищеності прав та інтересів громадян. Це повною мірою стосується й питань, пов'язаних із кримінальними процесуальними відносинами та застосуванням спеціальних знань. Вже закінчується сьомий рік із дня прийняття чинного КПК України, однак проблем у правоохоронців, прокурорів і суддів з питань його правозастосування не зменшилось. Указане підтверджується тим, що за час дії Кодексу в нього внесено понад 575 змін, доповнень і уточнень. Проте на цьому вирішення проблем його подальшого вдосконалення не зупиняється. Не випадково Комітет Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення

правоохоронної діяльності продовжує роботу з напрацювання системних змін до чинного КПК України. Працівники нашого університету теж беруть активну участь у цьому процесі (академік О. М. Бандурка, професор О. О. Юхно, професор Г. І. Глобенко). Додаткове навантаження не тільки на військові підрозділи, але й на правоохоронні органи та вирішення постійно виникаючих проблемних питань накладає процес викриття, розкриття та розслідування злочинів на території операції Об'єднаних сил у районі Донбасу і очікування миру. На сьогоднішньому науковому заході в нас із Вами є нагода розглянути окремі проблемні питання кримінального процесу і запропонувати конкретні шляхи їх вирішення. Я хотів би розпочати дискусію та окреслити кілька проблемних питань з кримінального процесу та його вдосконалення. Одне із головних в кримінальному процесі є те, що закон яким запроваджено кримінальні проступки і він вступає в чинну дію в січні 2020 року. Однак, до цього часу Національною поліцією України не видано нормативний акт про те, хто буде виконувати із «інших уповноважених осіб» функції дізнавачів та їх керівників. При вирішенні цих питань перед навчальними закладами системи МВС України найближчим часом стоятиме завдання щодо підвищення кваліфікації близько 40 тисяч оперативних працівників та інших категорій працівників поліції, які будуть розслідувати кримінальні проступки. Крім того, будуть створені певні підрозділи з координації цього напрямку діяльності, що також потребуватиме допомоги закладів освіти системи МВС України. Незважаючи на те, що чинний КПК України задекларував процесуальну самостійність слідчого, фактично він все більше і більше її позбавляється, і це красномовно характеризує як явище академік Олександр Маркович Бандурка, який, зокрема, зазначив, що «слідчий став технічним помічником прокурора», з чим не можна не погодитись. Особисто я вважаю, що було б доцільним надати слідчому право самостійно приймати рішення про застосування таких видів запобіжних заходів, як особисте зобов'язання та особиста порука. Крім того, слідчий міг би самостійно, в межах КПК України, вирішувати питання тимчасового доступу до речей і документів, і при цьому права будь-кого не були би порушені, оскільки в правоохоронних органах немає більш законслухняного працівника, ніж слідчий, який, як ніхто інший, знає правову силу закону щодо його порушників. В наукових колах не вщухає дискусія щодо питань фіксації моменту фактичного затримання особи за підозрою у вчиненні злочину і його процесуального оформлення у протоколі. З метою уникнення оспорювання факту затримання та вирішення

цієї проблеми вважаю за доцільне використовувати відеореєстратор, яким має бути споряджений працівник поліції, котрому буде доручено необхідне затримання або якщо таке затримання буде здійснено позапланово. Взагалі використання відеореєстратора, як на мене, повинно більш поширено застосовуватись і при виконанні інших заходів забезпечення кримінального провадження та інших поліцейських заходів. Законодавець нарешті усунув помилку, надавши право призначати експертизу на стадії досудового розслідування за дорученням слідчого судді, що до цього було прерогативою слідчого, прокурора, тим самим значно перевантаживши суддів. Це також було визвано багатьма скаргами щодо проблем з похованням близьких родичів похилого віку, оскільки у передвихідні та вихідні дні отримати дозвіл на проведення судово-медичної експертизи і розтин особи неможливо через відомі всім причини. Вказані питання які ми з вами висували як проблемні нарешті вирішені не без допомоги нашої участі у дискусії з вказаних питань. На останок хотів би наголосити на тому, що подальше вдосконалення діяльності органів досудового розслідування в умовах періодичного змінювання чинного кримінального процесуального законодавства та Закону України «Про Національну поліцію» вимагає постійної уваги науки при взаємодії з практичними підрозділами правоохоронних органів і суду. Слід констатувати те, що новели КПК України йдуть в ногу з тими змінами, що відбуваються у суспільстві та яких вимагають від нас територіальні громади. І сьогодні в тих складних економічних, політичних, соціальних умовах знову і знову постає питання зміцнення процесуальної діяльності органів досудового розслідування з метою неухильного дотримання засади верховенства права та законності, а також захисту прав, свобод і законних інтересів особи. На підставі цього порушені під час нашої науково-практичної конференції різні напрями і проблемні питання виходять на перший план, оскільки їх вирішення надасть поштовх для подальших наукових пошуків, удосконалення чинного законодавства і напрацювання нових або ж більш удосконалених існуючих методик з метою розкриття і розслідування кримінальних правопорушень та розширення можливостей правозастосовної практики. Бажаю успіхів у вашому науковому заході і плідних результатів.

УДК [343.1:343.98](477+100)

Олександр Маркович БАНДУРКА,

доктор юридичних наук, професор, академік
Національної академії правових наук України,
заслужений юрист України;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0240-5517>

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОДАЛЬШОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

На нашому науковому заході необхідно окреслити і розглянути сучасні проблемні питання кримінального процесу, що вимагає подальший розвиток науки і правозастосовної діяльності та напрацювати певні пропозиції щодо удосконалення. У Комітеті Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності розглядаються системні зміни до Кримінального процесуального кодексу України. За рекомендацією ректорату та Вченої ради університету мені спільно із завідувачем кафедри кримінального процесу Олександром Олександровичем Юхном та професором цієї ж кафедри Геннадієм Івановичем Глобенком доводиться брати в цій роботі активну участь. Одним із першочергових завдань серед таких змін стало прийняття закону про запровадження кримінальних проступків, в чому ми прийняли активну і безпосередню участь, при тому, що він двічі розглядався у Верховній Раді України і є перспективним для правозастосування. Він вступає в дію з січня 2020 року. Однак, є перспективи його відтермінування, оскільки насамперед доцільно внести суттєві зміни до чинного закону про кримінальну відповідальність. Введення інституту кримінальних проступків значно розвантажить органи досудового розслідування (в середньому на одного слідчого в державі припадає до 370 кримінальних проваджень) від дріб'язкових кримінальних правопорушень і націлить слідчих на розслідування й розкриття саме тяжких та особливо тяжких злочинів, а університет готуватиме дізнавачів на рівні бакалаврів. У той же час, на сьогодні є проблемним питання видання нормативного акту Національної поліції щодо визначення службових осіб яким буде надано право розслідування кримінальних проступків, його слід очікувати найближчим часом, оскільки час вступу в чинну дію вже наближається. Одним із напрямів нашої роботи в Комітеті Верховної Ради

України було також усунення окремих поспішно прийнятих положень до чинного КПК України. Так, у результаті наших пропозицій відмінено ту частину положень, що перед тим закріпив законодавець з питань призначення експертиз підрозділами поліції та інших правоохоронних органів тільки в тому єдиному суді області, де зареєстровано відповідне Головне управління національної поліції як юридичну особу, а також призначення експертиз слідчим суддею. Про вказані проблеми ми з Вами вели мову на попередніх науково-практичних конференціях і семінарах, і наші намагання не були даремними – є певні позитивні результати та зрушення. Стосовно кримінального процесу слід звернути увагу й на інші окремі перспективні напрями його розвитку та вдосконалення. Зауважимо, що чинний Кримінальний процесуальний кодекс України не тільки приніс демократичні перетворення, але й вимагає усунення недоліків поспішного реформування правоохоронної діяльності та вдосконалення окремих інститутів кримінального процесу. Так, одним із його нововведень став інститут угод у кримінальному процесі, який є втіленням концепції відновного правосуддя. Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає можливість укладення двох видів угод – угоди про примирення між потерпілим та обвинуваченим чи підозрюваним та угоди про визнання винуватості між прокурором та обвинуваченим чи підозрюваним. На перший погляд, такі компромісні процедури ведуть до скорочення термінів розгляду кримінальних проваджень, значно зменшують навантаження на суди всіх інстанцій, економлять фінансові і процесуальні ресурси держави та сприяють правосуддю. В той же час указані угоди не рятують від ризику судової помилки, зокрема коли обвинувачений визнає себе винним у менш тяжкому злочині, ніж той, що він фактично вчинив. Враховуючи це, можна стверджувати, що, з метою запобігання можливим зловживанням, усі процесуальні процедури мають бути чітко прописаними і зрозумілими для всіх учасників процесу, чого на сьогодні не вистачає в КПК України. Крім того, вдосконалення потребують також і процесуальні норми, що визначають процедуру отримання зразків для порівняльного дослідження. Так, незважаючи на те, що КПК України закріпив положення, що сторона захисту здійснює збирання доказів, існує низка експертиз, які можуть проводитися лише з використанням зразків-оригіналів, але їх не може витребувати й отримати захисник. Це питання можна було б вирішити, передбачивши процедуру «спільної експертизи», яку повинні проводити комісійно експерт, залучений стороною захисту, й експерт, залучений

стороною обвинувачення. Удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства вимагає від науковців також і розробки ефективних тактичних прийомів проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що є актуальним і перспективним напрямом розвитку слідчої та криміналістичної тактики. У свою чергу, для вирішення цього питання нагально потребується перегляд нормативно-правової бази Національної поліції України, що регулює оперативно-розшукову діяльність, до чого залучені також і фахівці нашого університету. Вказаний напрям можна вирішити паралельно, вносячи зміни як до КПК України, так і до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» з метою: 1) концептуально перебудувати діяльність оперативних підрозділів; 2) законодавчо закріпити й підвищити їх ініціативність у питаннях початку і подальшого проведення оперативно-розшукових заходів із виявлення, розкриття й розробки осіб, які вчиняють тяжкі, особливо тяжкі злочини та, зокрема, злочини з ознаками організованості. Існують і інші проблемні процесуальні питання, що потребують уточнення та вдосконалення норм кримінального процесуального законодавства України.

Підсумовуючи викладене, зазначу, що наука кримінального процесу і криміналістики повинна своєчасно відгукуватися на потреби слідчої та судової практики, постійно вдосконалювати засоби й методики задля забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування й судового розгляду кримінальних проваджень відповідно до положень ст. 2 КПК України (завдання кримінального провадження). Крім того, сьогоденна професійна підготовка та підвищення кваліфікації працівників органів правопорядку, в тому числі й слідчих, детективів та оперативних працівників, не можливі без урахування сучасних досягнень як кримінального процесу, так і криміналістики. Таким чином, не викликає сумніву, що наукове обговорення порушених проблем сприятиме напрацюванню нових наукових концепцій, а також слугуватиме теоретичним підґрунтям для подальшого розвитку кримінального процесу та криміналістики.

УДК 343. 132. 133. (477)

Сергій Анатолійович ЧИЖ,

заступник начальника Головного управління
Національної поліції в Харківській області –
начальник слідчого управління, полковник поліції

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЧИННОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В РОБОТІ ПРАКТИЧНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

В ході дослідження встановлено, що є різні погляди на новели чинного КПК України, які все ж таки слід розцінювати про їх позитивне значення як в теоретичному, так і в прикладному значенні в цілому. Окремі позитивні пропозиції щодо вдосконалення КПК України 1960 року не находили на той історичний час своєї належної реалізації та підтримки результатів багатьох досліджень, наукових вивчень та пропозицій учених, а також працівників практичних підрозділів досудового розслідування, прокуратури, суду, адвокатури, громадськості та ін. Прийняття вже чинного КПК України в 2012 році не в повній мірі виправдало всі ті сподівання, що було покладено на нього. Окремі його положення потребують більш чіткого визначення. В ході досліджень встановлено суперечності, а деякі з них взагалі не відповідають вимогам сьогодення. За дослідженням, неврегульованість окремих положень чинного КПК України призводить у правозастосовній діяльності сприянню до порушень посадовими особами певних його положень, що обмежує або не забезпечує надійного захисту учасників кримінального провадження. З цього приводу слід навести наукову позицію С.С. Безрукова про те, що недостатня визначеність оціночних термінів, багатозначність, неконкретизованість їх змісту, і, як правило, відсутність в законі вказівок на те, як їх слід розуміти, змушують правозастосовця розшифровувати зміст таких приписів на власний розсуд, при цьому вкладати в нього певний сенс, відповідний особистим уявленням [1, с. 4], що ми підтримуємо. З питань приведення до однозначного розуміння та удосконалення понятійного апарату КПК України слід навести позицію також І.А. Тітко, про те, що значний масив кримінальних процесуальних понять оцінного характеру міститься в імплементованих Україною міжнародних актах загальносвітового і

європейського значення [2, с. 22]. Особливо це стосується забезпечення і реалізації прав, свобод і законних інтересів особи, які навіть після підписання низки міжнародно-правових договорів і прийняття КПК України у 2012 році, не знайшли свого пропорційного закріплення і знову зорієнтовані в своїй більшості на захист насамперед підозрюваного, обвинуваченого, забуваючи на порушені права, зокрема потерпілого та ін. Існуюча система протидії злочинності і чинного КПК України, практично позбавлена засобів, що спрямовані на мінімізацію шкоди, яка завдається потерпілому внаслідок вчинення злочину. Адже на першому плані залишається питання забезпечення прав особі, якій оголошено про підозру, або щодо якої складено обвинувальний акт. Разом з тим, потерпілий за існуючих об'єктивних чи суб'єктивних причин, в певних випадках не має можливості в достатній мірі користуватися правовою допомогою, зокрема безоплатною, та швидко і ефективно відновити порушені свої права та законні інтереси [3, с. 154], що ми підтримуємо і констатуємо, що це не дає змогу в повному обсязі та справедливо реалізувати при правозастосуванні таку засаду (принцип) кримінального процесу, як змагальність. Крім цього, реалізація права на правову допомогу заснована на дотриманні засад рівності всіх перед законом. Дане положення є нормою прямої дії, тому, що закріплено в Конституції України та в ст. 10 чинного КПК України. З цих питань слід навести доречну наукову позицію В.І. Лафитського, що конституційні права і свободи є одним із факторів, що стримує нас від деспотизму, а на сучасному етапі розвитку дане питання є надзвичайно актуальним, так само як і необхідність підвищення рівня гарантованості правового положення особи [4, с. 79-85], що ми підтримуємо. Не зважаючи на наявність певних проблемних і неузгоджених питань, чинний КПК України діє, але вимагає переосмислення його положень, як в теоретичному, так і в прикладному значенні, врахування різних наукових позицій вчених і пропозицій працівників практичних підрозділів, напрацювання необхідних рекомендацій щодо його удосконалення, зокрема: 1) удосконалити понятійний апарат окремих положень КПК України щодо уточнення, розширення і конкретизації визначень суттєвих для кримінального провадження і судочинства та законодавче і нормативно-правове їх закріплення; 2) провести наукові дослідження, розробки, удосконалення і узгодження з понятійним апаратом чинного КПК України визначень та положень які не знайшли свого законодавчого в інших галузях права: у законодавстві про кримінальну відповідальність,

криміналістиці, оперативно-розшуковій діяльності, судовій медицині і психіатрії та інших; 3) концептуально законодавчо закріпити, усунути прогалини і неузгодженості між положеннями чинного КПК України та Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», міжвідомчими і відомчими нормативно-правовими актами, що стосуються організації і проведення оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій та координації і взаємодії із вказаних та інших питань з підрозділами досудового розслідування та іншими, як в межах Національної поліції, так і з іншими відомствами, що на сьогодні не дає ефективно і в повному обсязі використовувати можливості оперативно-розшукових підрозділів у питаннях протидії кримінальним правопорушенням та на досудовому розслідуванні; 4) привести норми Закону України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 року № 580-VIII до положень чинного КПК України та внесення відповідних змін і доповнень до них; 5) затвердити нормативно-правову базу Національної поліції України з питань запровадження органів дізнання, визначити такого учасника кримінального провадження як дізнавач, керівник органу дізнання, їх підпорядкованість та інших питань; 6) прийняти доповнення до чинного КПК України в частині організації і процесуальної регламентації діяльності слідчих та слідчо-оперативних груп, у тому числі міжвідомчих та нормативно-правових актів із вказаних питань; 7) внести зміни і доповнення у чинний КПК України щодо пропорційності положень захисту прав, свобод і законних інтересів як сторони захисту, так і сторони обвинувачення, зокрема потерпілого, свідка, інших учасників кримінального провадження і підозрюваного, обвинуваченого та привести у відповідність з цим інші закони і нормативно-правові акти, що буде відповідати реалізації у повному обсязі засади змагальності та вимогам міжнародно-правових актів, підписаних і імplementованих в Україні; 8) у зв'язку з реформою адміністративно-територіального устрою в країні і Національної поліції та системи правоохоронних органів України привести у відповідність до цього їх структуру і внести відповідні зміни до чинного КПК України та у інші закони і нормативно-правові акти питання щодо територіальної юрисдикції органів досудового розслідування, прокуратури і судів, зокрема поновити структуру і діяльність підрозділів транспортної поліції; 9) внести доповнення в чинний КПК України щодо більш чіткого визначення статусу понятого у кримінальному судочинстві, а також питання щодо встановлення слідчим у кримінальному провадженні причин

і умов, що сприяли вчиненню злочину (останні завдання в наказах Національної поліції і Генеральної прокуратури України нормативно закріплено); 10) на законодавчому рівні розширити статус і повноваження слідчого, зокрема надавши йому повноваження: при прийнятті рішень (узгодивши з прокурором) щодо застосування запобіжних заходів «особистого зобов'язання» і «особистої поруки», здійснення приводу, тимчасового доступу до речей і документів, вилучення речей і документів, що можуть бути визнані речовими доказами у кримінальному провадженні та ін.; 11) привести до відповідності положення чинного КПК України, іншого законодавства і нормативно-правових актів України між собою та з підписаними і узгодженими міжнародно-правовими актами. Вказане, на нашу думку, буде сприяти удосконаленню чинного КПК України і вимогам Європейського Союзу, міжнародно-правовим актам, удосконаленню та підвищенню ефективності діяльності підрозділів досудового розслідування та Національної поліції України в цілому, органів прокуратури і суду України і надасть можливість забезпечення і реалізації рівності прав, свобод і законних інтересів особи у кримінальному судочинстві на теренах України від кримінальних правопорушень. Втім підняті питання не є остаточними і підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню. Пропоную учасникам наступного науково-практичного круглого столу прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список використаної літератури: 1. Безруков С. С. Оценочные понятия и термины в уголовно-процессуальном законодательстве: дисс. ... канд. юрид. наук : специальность 12.00.09 / Безруков Сергей Сергеевич . МВД РФ. Омская академия. Омск. 2001. 220 с. 2. Тітко І. А. Оцінні поняття у кримінально-процесуальному праві України : монографія. Харків: Право. 2010. 216 с. 3. Панькевич В.М. Заходи попередження правопорушень як механізм формування надійної особистості. *Вісник академії адвокатури України* : наук. журн. Київ : ВЦ Акад. адвокатури України. 2015. Том 12. Число 1 (32). С. 151 - 161. 4. Лафитский В.И. Сумерки права: семь грехов правотворчества. *Адвокат*. 2006. № 2. С. 70-86.

УДК 347.9 (477)

Олександр Миколайович МУЗИЧУК,

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
декан факультету № 1 Харківського національного
університету внутрішніх справ

УДОСКОНАЛЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ У СИСТЕМІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

На сучасному етапі розвитку української держави на правоохоронні органи покладається низка важливих завдань. Для правильного визначення місця органів прокуратури в системі державних органів слід детально проаналізувати зазначене поняття. Так, чіткого визначення терміну «правоохоронні органи» в законодавчих актах не закріплено. Слід зауважити, що термін «правоохоронні органи» визначається в ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [1]. До них відносяться органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. У науковій літературі інколи вживається термін «органи правопорядку». Вказаний термін є досить дискусійним. Н. Ярмиш стверджує, що термін «органи правопорядку» вчені у своїх працях використовують досить рідко, тож є підстави вважати, що він сформульований саме авторами проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [2, с. 80]. Вищевказаним Законом Конституцію України [3] було доповнено ст. 131-1, у якій зазначено, що в Україні діє прокуратура, яка здійснює організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішує відповідно до закону інші питання під час кримінального провадження, здійснює нагляд за негласними та іншими слідчими (розшуковими) діями органів правопорядку. Деякі вчені пропонують власні визначення поняття «правоохоронні органи». Наприклад, на думку В.В. Сухоноса, правоохоронні органи – це державні органи, які реалізують правоохоронну

і правозахисну функції держави, вживають заходів щодо виявлення і попередження злочинів та інших правопорушень, а також причин, що їх зумовили, і наділені законом повноваженнями застосовувати у разі необхідності державний примус і притягати винних до юридичної відповідальності. Усі правоохоронні органи доцільно поділяти на дві групи:

1) державні органи, основним завданням яких є попередження, розкриття та розслідування злочинів, застосування юридичних санкцій до правопорушників; 2) державні органи, для яких зазначена діяльність не є основною і визначальною та які переважно виконують управлінські й контрольні функції [4, с. 360-361]. Роль і місце будь-якого державного органу визначається комплексом ознак та критеріїв: 1) призначення органу державної влади; 2) функції (напрями діяльності); 3) повноваження; 4) порядок формування та підпорядкованість; 5) система та структура складових та ін. Стаття 131-1 Конституції України регламентує наступні функції прокуратури: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом. На думку А.Т. Комзюка, зі змісту законодавчо закріплених функцій прокуратури стає зрозумілим, що правоохоронна діяльність органів прокуратури пронизує всі галузі державного управління та суспільного життя [5, с. 230]. Як справедливо зауважує В.М. Бесчастний, органи прокуратури, кожний у межах своєї компетенції, відіграють реальну та конкретну роль у виконанні завдань і здійсненні функцій, покладених на прокуратуру. Їх система та структура побудовані таким чином, щоб вплив прокуратури на забезпечення законності, правопорядку, прав і законних інтересів громадян був ефективним, всеохоплюючим на всій території України та на всіх напрямках соціальних відносин, урегульованих законами [6, с.29]. Слід погодитися з тим, що реалізація правоохоронної функції прокуратури сприяє захисту конституційних прав і свобод громадян, забезпечуючи тим самим режим законності та правопорядку в межах всієї держави. Проте на органи прокуратури, крім функцій забезпечення правопорядку та законності, які притаманні більшості правоохоронних органів, покладаються також виключні повноваження щодо здійснення

прокурорського нагляду та підтримання державного (публічного) обвинувачення в суді. Саме ці функції відрізняють органи прокуратури від інших правоохоронних органів та наділяють їх особливим адміністративно-правовим статусом. Таким чином, органи прокуратури посідають специфічне місце в системі правоохоронних органів, яке обумовлюється завданнями та функціями, віднесеними до їх компетенції. Органи прокуратури займають у системі правоохоронних органів особливе, незалежне та самостійне місце, що дозволяє визначити їх як єдину систему державних органів зі спеціальним конституційним та адміністративно-правовим статусом, який наділяє їх процесуальною незалежністю для ефективного та неупередженого виконання покладених на них обов'язків, основним функціональним призначенням яких є охорона та захист прав, свобод й інтересів людини і громадянина, утвердження режиму законності та правопорядку [5, с. 230, 233].

Отже, слід зауважити, що на сьогоднішній день прокуратура України займає особливе місце серед інших правоохоронних органів. Вона виконує різноманітні функції, реалізація яких спрямована на захист прав та свобод людини, а також інтересів суспільства і держави.

Список використаних джерел: 1. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12> (дата звернення: 17.10.2018). 2. Ярмиш Н. Зміст терміна «органи правопорядку», використаного у статті 131-1 Конституції України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4. С. 79–84. 3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 17.10.2018). 4. Сухонос В.В. Прокуратура в системі державних органів України: теоретичний аналіз сучасного стану та перспектив розвитку: монографія. Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. 448 с. 5. Комзюк А. Т. Місце органів прокуратури України в сучасній системі гілок влади. *Форум права*. 2013. № 2. С. 230–234. 6. Прокуратура України: навчальний посібник / В.М. Бесчастний, М.І. Мичко, О.В. Філов та ін. К.: Знання, 2010. 446 с.

УДК 343.98 (477)

Олександр Олександрович ЮХНО,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального
процесу та організації досудового розслідування

Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID 0000-0002-4771-0531

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВ

Проблемні питання протидії і розслідування шахрайств існували й раніше, але вони продовжують розширюватись у зв'язку з динамічністю їх вчинення під впливом змін в економіці, політиці і суспільному житті. Зокрема, у зв'язку з економічними перетвореннями в Україні та інших країнах, особливо колишніх радянських республік - СНД, вони змінили різноманітні форми, види та способи, проникли до сфери підприємницької діяльності, зокрема: інвестиційної, довірчої, страхової, банківської та ін. Окрім цього виникають нові види шахрайства - у сфері обігу житла, шахрайство на споживчому ринку, у сфері вексельних відносин, у галузі високих технологій, Інтернет-шахрайство, шахрайство у галузі мобільних, телекомунікаційних систем і мереж та ін. Таким чином шахрайство є досить поширеним видом злочинів [1, с. 401]. Підтвердженням актуальності піднятих питань є статистичні дані. Так, у 2007 році було зареєстровано 21487 таких злочинів, з яких вчинено групою осіб - 2096, організованою групою або злочиною організацією - 892. Така ж тенденція простежується й у подальші роки. Так, у 2010 р. було зареєстровано - 24879 шахрайств, у 2011р. - 22192, у 2012 р.- 23317, у 2013 р.- 51315, у 2014 р. - 41205, у 2015 р. - 45904, у 2016 р. - 45764, у 2017 р.- 33650, у 2018 р.- 33136, за 8 міс. 2019 р.- 21789 таких злочинів [2]. Крім цього, суттєві концептуальні зміни внесені з прийняттям у 2012 році чинного КПК України, в який, станом на жовтень 2019 року вже внесено понад 580 змін та доповнень. Вищезазначене спонукає до переосмислення концепцій, змін, новел та до подальших теоретичних і прикладних досліджень з метою розроблення більш удосконалених методик розслідування, зокрема шахрайств та внесення відповідних змін до чинного законодавства та відомчих нормативно-правових актів з питань викриття, розкриття та

розслідування такої категорії злочинів. Теоретичні питання з методики розслідування шахрайств піднімались в працях: Л.І. Аркуші, В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, В.Д. Берназа, А. Ф. Волобуєва, В.І. Галагана, В.І. Гончаренка, М.В. Даньшина, В.А., К.Д. Заяць, В.О. Журавля О.Г. Капліної, І.І. Когутича, О.Н. Колесниченка, В.О. Коновалової, Н.І. Клименко, О. М. Ларіна, В.В. Лисенка, І.М. Лузгіна, Є.Д. Лук'янчикова, В.О. Малярової, Г. А. Матусовського, В.В. Назарова, О.В. Одерія, М.А. Погорецького, Р.Л. Степанюка, В.В. Тіщенко, Л.Д. Удалової, К.О. Чаплинського, С.С. Чернявського, В.Ю. Шепітька, М.Г. Щербаковського, М.П. Яблокова та ін. Однак, в дисертаційних дослідженнях минулих років (Т.А. Пазинич - 2007 р., Н.В. Павлова- 2007 р., О.Л. Мусієнко - 2009 р., С.С. Чернявського – 2010 р.) методика розслідування окремих видів шахрайств викладена до внесення сучасних змін з 2012 року у кримінальному процесуальному законодавстві України із концептуальним реформуванням процедури та процесуального механізму самого досудового розслідування і судового розгляду. Окрім цього, простежується відсутність за останні роки наукових досліджень з цієї тематики, що обумовлено певними особливостями та складними обставинами самого вчинення злочину, а також викриття та розслідування шахрайств, недостатністю наявності сучасних методик з питань досудового розслідування, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності щодо виявлення, розкриття та розслідування таких видів злочинів. На сьогодні працівники органів досудового розслідування поліції та оперативних підрозділів все частіше стикаються з новими способами і схемами злочинних дій з боку осіб, які вчиняють шахрайство, але з цих питань ще не розроблено визначень і напрацювань у процесуальній і криміналістичній літературі, а особливості їх розслідування в правозастосовній діяльності не забезпечені в повному обсязі належним науково-методичним забезпеченням та відповідними методиками. Саме цими обставинами зумовлюється актуальність обраної теми, що розглядається. Згідно ст. 190 Кримінального кодексу України (далі-КК України) шахрайство це заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживанням довірою. При цьому предметом шахрайства може бути не тільки індивідуальне (приватне) майно, а й право на таке майно. Наприклад, заволодіння шляхом шахрайства документами, що надають право вступити у спадщину, отримати майно за заповітом, вимагати виконання майнових зобов'язань та ін. Для використання певної

методики розслідування шахрайств слідчому, детективу та оперативному працівнику слід враховувати вказані та інші певні особливості їх кваліфікації. З метою відмежування шахрайства від інших видів посягань на власність слідчому, прокурору доцільно встановити наявність обману або зловживання довірою. Зокрема, під обманом слід розуміти повідомлення неправдивих відомостей (дія) або приховування, умовчання (бездіяльність) щодо тих чи інших обставин, повідомлення про які було обов'язковим при таких спілкуваннях. Обман може виражатися в усній формі, русі чи жестів чи у письмовій формі, а також у використанні підроблених документів. У випадках коли для обману винний підробляє або використовує підроблений документ, потрібна кваліфікація за сукупністю статей 190 та 358 КК України (підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів). З суб'єктивної сторони шахрайства характеризуються вчиненням дій з прямим умислом і з корисловою метою. Закінченим шахрайство вважається з моменту заволодіння майном або правом на майно і визначається відповідно до конкретних обставин готуванням чи замахом на шахрайство [3, с. 215-217]. При кваліфікації злочинних дій такої категорії слідчому слід керуватись чинною постановою Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності» від 25 грудня 1992 року № 12 в якій звернута увага судів на те, що обман (повідомлення потерпілому неправдивих відомостей або приховування певних обставин) чи зловживання довірою (недобросовісне використання довіри з боку потерпілого) при шахрайстві застосовується винною особою з метою викликати у потерпілого впевненість про вигідність і обов'язковість передання йому майна чи права на нього. Обов'язковою ознакою шахрайства є добровільне передання потерпілим, його родичами або іншими особами майна чи права на нього. Методика розслідування шахрайств розробляється на основі криміналістичної класифікації цих злочинів. За визначенням К.Д. Заяць така класифікація повинна здійснюватись на підставі окремих елементів механізму вчинення злочинів, які суттєво впливають на формування слідчих ситуацій, тактичних завдань розслідування та засобів їх вирішення. Ним обґрунтовується доцільність класифікації шахрайств виходячи із виду правових відносин, що були використані для реалізації схеми обману з метою заволодіння майном потерпілого або його майнових прав. Він

запропонував наступну класифікацію: 1) шахрайства, що вчиняються під оболонкою цивільних правових відносин і побутових угод; 2) шахрайства, що вчиняються під оболонкою адміністративних правових відносин; 3) шахрайства, що вчиняються під оболонкою господарських правових відносин [4, с. 207-210]. У той же час, ми вважаємо, що посилання при цій класифікації на слово «оболонка» не є коректною і його слід було б замінити на слово «у сфері». Більш вдалу класифікацію, на наш погляд, надали вчені кафедри криміналістики та експертології Харківського національного університету внутрішніх справ та Донецького інституту внутрішніх справ А.Ф. Волобуєв, О.В. Одерій, Р.Л. Степанюк, В.О. Малярова та ін., яку вони поділили на п'ять груп : 1) шахрайства, що вчиняються у сфері задоволення повсякденних потреб людини («вуличні шахрайства»); 2) шахрайства, що вчиняються у сфері побутових стосунків; 3) шахрайства, що вчиняються у сфері функціонування державних інститутів, які в свою чергу можна поділити на дві підгрупи : а) шахрайства з використанням атрибутів управлінських, контролюючих чи правоохоронних структур, а також громадських та релігійних організацій; б) шахрайства, спрямовані на отримання майна з державних чи громадських фондів; 4) шахрайства, що вчиняються у сфері підприємницької діяльності; 5) шахрайства, що вчиняються у сфері використання новітніх електронних засобів і технологій (з використанням мобільного зв'язку, електронної системи банківських розрахунків, мережі Інтернет та ін.) [5, с. 145-146], що ми підтримуємо, бо надана класифікація в деякій мірі більше деталізує сучасні способи вчинення таких злочинів та буде в цілому сприяти розробці і удосконаленню сучасних методик розслідування різновидів вчинених шахрайств. З цілого комплексу наявних проблемних питань слід зупинитись на характеристиці особи злочинця яка суттєво змінилась за останні роки у цьому складі злочину. За кримінальним законом суб'єктом шахрайства може бути лише фізична особа, яка досягла на момент вчинення злочину 16 років. Більшість злочинців інтелектуально комунікативні і мають здатність до переконання інших людей та здійснення на них суттєвого впливу. До їх особистих якостей і властивостей належать встановлення контактів з людьми різних типів і обрання відповідної манери поведінки, хитрість, брехливість, уміння прихилити до себе оточуючих, спостережливість, швидку реакцію на обстановку та її зміну, вони обізнані у сфері психології, мають знання способів підроблення документів. З погляду на зовнішність вони

намагаються виглядати поважними людьми, які уміють себе «подати». В переважності такі злочини вчиняють чоловіки (65,1%), а жінки біля 34,9 (%) у віці від 23 до 40 років. За результатами дослідження вчених встановлено, що шахрайства вчиняють особи віком від 30 до 50 років, зокрема з 18 до 25 років у 26,8% випадках; від 25 до 35 років відповідно у 39,9%. Омолодження суб'єктів шахрайства відзначається стосовно його нових видів, зокрема: у сфері і мережі Інтернет та мобільного зв'язку, при використанні новітніх телекомунікаційних досягнень та ін. За освітою вони розподіляються : з середньою або незакінченою вищою освітою – 47,6%, з професійно-технічною освітою – 24,6%. Шахраїв можна поділити на певні групи, зокрема: 1) шахраї «нової формації», які використовують механізми ринкових відносин, можливості кредитно-банківських операцій, створених ними фіктивних фірм «одноденок», страхової, інвестиційної і довірчої діяльності; 2) шахраї-гастролери з можливостями пересуватися по різних населених пунктах, з яких вони раптово зникають після вчинення злочинів; 3) шахраї-гравці з азартних ігор; 4) шахраї, що неодноразово судимі за шахрайство та не мають постійного місця проживання і роботи; 5) шахраї, що вчинили злочин вперше за легковажністю, під впливом інших осіб та ситуацій; 6) шахраї, що вчиняють злочини групою осіб, зокрема з розподілом ролей [1, с. 404]. На нашу думку до цього розподілу слід додати й потенційних криміногенних осіб : 6) осіб, що вільно володіють знаннями та навичками в галузі новітніх технологій, зокрема у мережі Інтернет, телекомунікаційних мереж, систем та технологій; 7) учнів та студентів, що вивчають сучасні комп'ютерні технології; 8) працівників ІТ фірм, які розробляють різноманітні програми і окремі з них, що мають незначну заробітну платню, але суб'єктивно оцінюють, що їх праця повинна бути більшою; 9) потенційні «хакери»; 10) осіб, що висловлюють наміри вчинити шахрайство та ін. Стосовно наявних проблем з методики розслідування розглянутого виду злочинів слід зазначити, що при них досить рідко здійснюється огляд місця події, оскільки це «інтелектуальний» злочин, що вчиняється через суб'єктивні двосторонні й активні стосунки потерпілого і винної особи. У той же час особливістю огляду місця події, зокрема й пов'язаний з вчиненням злочину із використанням комп'ютерної техніки є те, що такі дії слід виконувати із залученням фахівців з комп'ютерної техніки, які допоможуть слідчому професійно її вилучити, унебезпечивши від будь-якого пошкодження або знищення наявної інформації, яка може бути доказом вчинення

шахрайських дій. Від слідчого, прокурора потребується ретельний допит потерпілого, з встановлення деталей спілкування зі злочинцем, обставин вчинення злочину, ймовірних свідків, предметів і документів, що підтверджують злочинні дії, встановлення звідкілля у шахрая була наявна інформація про наявність матеріальних цінностей чи нерухомості та ін. Після цього слід вирішити питання про огляд місця події. Однак, на нашу думку, слід в будь-якому разі його здійснювати з метою отримання слідів злочину, що можливо залишив злочинець, ймовірних свідків спілкування, предметів за допомогою, яких злочинець здійснював підробку документів та ін. У разі невстановлення злочинця, слідчому слід негайно, при виявленні факту злочину, здійснювати огляд предметів і документів, зокрема записок, візиток, грошових або речових «ляльок», доручень, договорів та ін., отриманих потерпілим від шахрая. При цьому здійснюється індивідуалізація виявлених предметів, устновлення ознак підроблення, визначаються дані, що можуть бути використані для розшуку шахрая. У разі необхідності, здійснюється вилучення оригіналів документів через тимчасовий доступ до речей і документів. При цьому слід дотримуватись професійних захисних технічних дій при вилученні інформації, зокрема з комп'ютера, або мереж, щоб не втратити докази. При допиті свідків слід з'ясувати обставини передання майна, або права на нього, ознаки зовнішності злочинця, одягу, якщо його не затримано. В процесі слід встановити коли бачили злочинця, про що розмовляли, які дії вказували на те, що злочинець мав на меті вчинити шахрайство. Особливої уваги слід приділити затриманню злочинця, що повинно бути несподіваним та передувати ретельній підготовці з метою недопущення непомітного знищення, спотворення або позбавлення доказів. Після затримання слід провести обшук за місцем мешкання та роботи для пошуку майна, або документів на право власності чи ін., отриманого шляхом обману, а також інших документів, предметів та доказів злочинної діяльності. Після затримання треба спланувати тактичні особливості розслідування, перший та подальші допити. Як свідчить практика, перший допит шахрая проводиться без зволікань та носить розвідувальний характер, направлений на з'ясування позиції допитуваного, його аргументів та позиції захисту і отримати інформацію про подію. Окрім вказаного потребує удосконалення методика розслідування такого виду злочинів за вищеназваною класифікацією ХНУВС та Донецького вищу, виходячи з криміналістичної характеристики різновидів шахрайства. Втім,

підняті питання потребують окремого дослідження або наукового вивчення. Пропоную учасникам цього наукового заходу прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список використаних джерел: 1. Панов М.І., Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. та ін. Настільна книга слідчого. 3-тє вид., переробл. і доповн. Київ. Ін Юре. 2011. 736 с. 49 іл. 2. Статистика Генеральної прокуратури. 3. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. За заг. ред. Тація В.Я., В И Борисова, В.І. Тютюгіна та ін. 5-тє вид. доповн. Харків. Право. 2013. С. 215-217. Т.2 Особлива частина. Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с. 4. Заяць К.Д. Особливості сучасних форм вчинення шахрайств та їх криміналістичне значення. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 11 (216). С. 207-210. 5. Волобуєв А.Ф., Одерій О.В., Степанюк Р.Л. та ін. Криміналістика : підручник у 2 т. Т.2. МВС України. Харьк. нац. у-нт. внутр. справ. Харків. 2018. 312 с.

УДК 342. 132 (477)

Сергій Євгенійович АБЛАМСЬКИЙ,

доцент кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського
національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук,
доцент

ОКРЕМІ ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ УНОРМУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ КЕРІВНИКА ОРГАНУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Розглядаючи повноваження керівника органу досудового розслідування, що реалізуються ним у межах відомчого контролю за діяльністю слідчого, звернемо увагу на деякі дискусійні законодавчі положення, які, на наше переконання, потребується свого вдосконалення. По-перше, у п. 2 ч. 2 ст. 39 КПК України передбачено, що у випадку здійснення досудового розслідування слідчою групою керівник органу досудового розслідування уповноважений визначати старшого слідчого, який керуватиме діями інших слідчих. Зі змісту цього положення залишається незрозуміло (оскільки це питання неврегульоване), хто має

створювати цю групу, коли і за яких підстав може змінюватися її склад та яким чином оформлюється це рішення. Спричинено це тим, що наразі не має відомчого нормативно-правового акту, який би передбачав порядок створення та діяльність слідчих груп. Раніше це питання було врегульовано наказом МВС України від 20.10.2014 р. № 1107, яким затверджувалася Інструкція про порядок створення та організації діяльності слідчих груп та слідчо-оперативних груп. У пункті 2.1 розділу II «Порядок створення та припинення роботи СГ, СОГ» цієї Інструкції передбачалося, що СГ утворюються постановою керівника органу досудового розслідування, про що протягом доби повідомляється прокурор, який здійснює повноваження прокурора у кримінальному провадженні. Були врегульовані й інші питання, зокрема, яким чином здійснюється відбір складу СГ; вимоги до осіб, які включалися до складу СГ та ін. Натомість, відповідно до наказу МВС України від 07.07.2017 р. № 557, наказ МВС України № 1107 втратив свою чинність, а нового не прийнято. По-друге, у п. 3 ч. 2 ст. 39 КПК України встановлено, що керівник органу досудового розслідування уповноважений ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування. Проте, в КПК відсутні підстави для здійснення такої перевірки, що вносить в роботу слідчого елемент невизначеності, оскільки неясно, коли і яке кримінальне провадження можна затребувати для ознайомлення; скільки саме часу керівник буде із ним ознайомлюватися; які він може (має) прийняти рішення за результатами такого ознайомлення. Внаслідок цього обмежується право слідчого самостійно спрямовувати хід розслідування, оскільки доводиться відкладати заплановані процесуальні дії. Тому виникає питання: чи має слідчий право не надати на ознайомлення кримінальне провадження, наприклад, у зв'язку з проведенням вже запланованих процесуальних дій? Однозначної відповіді на це питання не має ані в КПК України, ані в Положенні про органи досудового розслідування Національної поліції України, яке, до речі, мало б більш детально розкривати подібні організаційні питання. Це, в свою чергу, може негативно позначитися на процесуальній самостійності слідчого, яка й так нині має декларативний характер. Адже саме слідчий планує хід розслідування, послідовність і необхідність проведення процесуальних дій на підставі свого внутрішнього переконання й оцінки зібраних доказів, а також несе відповідальність за хід і результат розслідування. По-третє, відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 39 КПК України керівник органу досудового

розслідування уповноважений погоджувати проведення слідчих (розшукових) дій та продовжувати строк їх проведення у випадках, передбачених КПК. Однак системний аналіз положень КПК України, якими унормований процесуальний порядок проведення слідчих (розшукових) дій, дає змогу констатувати, що здійснення жодної з них не потребує погодження з керівником органу досудового розслідування. В цьому ракурсі взаємозв'язок між слідчим і керівником органу досудового розслідування йде дещо в іншому напрямі. Так, відповідно до ч. 3 ст. 40 КПК України слідчий, у випадках відмови прокурора в погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, має право звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед прокурором вищого рівня, який протягом трьох днів погоджує відповідне клопотання або відмовляє у його погодженні. З цього вбачається, що кримінальним процесуальним елементом, який мав би балансувати процесуальну незалежність і самостійність слідчого та процесуальну функцію нагляду прокурора у кримінальному провадженні, є процедура оскарження рішень прокурора. Проте наведені приписи у своєму формулюванні викликають декілька питань: 1) залишається незрозумілою потреба в попередньому вивченні керівником органу досудового розслідування заперечень проти відмови прокурора у здійсненні процесуальних дій, адже вказані положення містять вичерпний порядок рішень, які може оскаржити слідчий. Саме формулювання ч. 3 ст. 40 КПК України «після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань» уже вказує на якусь недовіру до слідчого, його апріорі неможливість здійснювати відповідно до закону швидко, повне, усебічне та неупереджене досудове розслідування. У цьому випадку законодавець надає більшу довіру керівникові органу досудового розслідування, який, виходячи з обґрунтованості та необхідності, мав би розпочати процедуру оскарження рішення прокурора. І це в той час, коли саме слідчий безпосередньо збирає інформацію, що має значення для кримінального провадження, оцінює її з точки зору достатності й достовірності, встановлює можливі форми її зберігання для подальшої фіксації з метою використання як доказу. Натомість керівник органу досудового розслідування здебільшого здійснює адміністративно-організаційні функції

щодо роботи слідчого підрозділу; 2) у положеннях § 3 глави 26 КПК України законодавець розширив право слідчого на оскарження рішень прокурора, разом з тим встановивши не досить ефективні процедури такого оскарження. Першим свідченням цього є приписи ч. 3 ст. 312 КПК України, де зазначено, що оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора не зупиняє їх виконання. Відтак слідчий зобов'язаний виконати доручення прокурора, навіть якщо їх виконання може зашкодити досягненню завдань кримінального провадження. Наприклад, можна змодельовати ситуацію, коли прокурор надає доручення слідчому в п'ятиденний термін здійснити ознайомлення потерпілого, підозрюваного чи захисника з відповідними матеріалами кримінального провадження до завершення досудового розслідування, що є надзвичайно небезпечно, виходячи з тактичної сторони здійснення досудового слідства, оскільки призведе до подальшої втрати доказів, спричинить зловживання зі сторони інших учасників кримінального провадження тощо. В такому разі, навіть незважаючи на ініціацію процедури оскарження, слідчий зобов'язаний виконати доручення прокурора, якщо це навіть призведе до неможливості виконання завдань кримінального провадження [1, с. 193]. Крім того, відповідно до приписів ч. 2 ст. 312 КПК України, слідчий має право подати скаргу прокурору вищого рівня щодо прокурора, рішення, дії чи бездіяльність якого оскаржуються. Відтак для оскарження рішення прокурора, у тому числі про відмову в погодженні клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, слідчий має право самотійно звернутися зі скаргою до прокурора вищого рівня, яку не треба погоджувати з керівником органу досудового розслідування. Отже, проаналізувавши положення ч. 3 ст. 40 КПК України та ч. 2 ст. 312 КПК, доходимо висновку, що вони не узгоджені між собою. При цьому ст. 40 КПК України є загальною, а ст. 312 КПК України – спеціальною, з огляду на що має пріоритет у правозастосуванні. У контексті аналізу п. 5 ч. 2 ст. 39 КПК України вбачається, що законодавець мав на увазі негласні слідчі (розшукові) дії, які відповідно до змісту ч. 1 ст. 246 КПК України є різновидом слідчих (розшукових) дій. Дійсно, у деяких випадках проведення негласних слідчих (розшукових) дій потребує погодження з керівником органу досудового розслідування. Наприклад, у ч. 2 ст. 272 КПК України встановлено, що виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи

злочинної організації, як негласна слідча (розшукова) дія, здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора із збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу. Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 273 КПК України за рішенням керівника органу досудового розслідування можуть бути використані заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби. З цією метою допускається виготовлення та використання спеціально виготовлених речей і документів, створення та використання спеціально утворених підприємств, установ, організацій. Використання заздалегідь ідентифікованих або несправжніх (імітаційних) засобів з іншою метою забороняється. Разом з тим, аналогічне рішення також має право прийняти прокурор. Проте на законодавчому рівні не закріплено жодних критеріїв і вимог, за яких саме підстав (умов) відповідне процесуальне рішення може прийняти керівник органу досудового розслідування, а за яких прокурор. Подібна ситуація спостерігається й щодо прийняття рішення про розкриття справжніх відомостей про особу, яка діє без розкриття достовірних відомостей про неї, обставин виготовлення речей чи документів або спеціального утворення підприємства, установи, організації. Тож, наведені законодавчі прогалини потребують свого вирішення шляхом внесення відповідних змін і доповнень до КПК. Керівник органу досудового розслідування також уповноважений у формі наказу або письмового розпорядження прийняти рішення про надання доступу до конкретної таємної інформації та її матеріальних носіїв (ч. 4 ст. 517 КПК України). Такі ж рішення уповноважені прийняти прокурор і суд. Але знову ж таки на законодавчому рівні не закріплено відповідного механізму врегулювання цього питання. По-четверте, відповідно до п. 6 ч. 2 ст. 39 КПК України керівник органу досудового розслідування уповноважений здійснювати досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого. Водночас, наділення керівника органу досудового розслідування таким повноваженням викликає певні сумніви, адже він здійснює організацію діяльності досудовим розслідуванням, тому й самостійне проведення ним розслідування представляється недоцільним. До того ж, на нашу думку, зазначене повноваження не корелюється зі здійсненням керівником органу досудового розслідування відомчого контролю, тому має бути вилучене. В іншому разі, виникає ситуація, коли керівник органу досудового розслідування фактично здійснює відомчий контроль за своєю

ж діяльності, що, звісно, виглядає дещо абсурдно. Вбачається, що в першу чергу здійснення відомчого контролю з боку керівника органу досудового розслідування полягає в наданні слідчому професійної допомоги щодо проведення досудового розслідування кримінального правопорушення.

Резюмуючи викладене, можна констатувати про необхідність перегляду повноважень керівника органу досудового розслідування задля їх узгодження з іншими законодавчими положеннями.

Список використаних джерел: 1. Дрозд В. Г. Процесуальна самостійність слідчого: питання теорії та практики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 5. С. 190–194.

УДК 343. 98(477)

Василь Олександрович АВДЄЄВ,

слухач магістратури Харківського національного
університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ТА ДІЗНАННІ. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Співвідношення подій під час розслідування кримінальних правопорушень може бути складним завданням. Особливо гостро це завдання може стояти за наявності великого обсягу даних, розбіжностей у показаннях учасників та при браку наочного розуміння вчинених дій. Зарубіжні суб'єкти розслідування та дізнання вдало вирішують ці завдання за допомогою методу побудови часової лінії, а аналоги, так-званого Timeline у вітчизняних рекомендаціях конкретно не сформульовані в аспекті криміналістичного моделювання. Актуальність проблеми обумовлюється наявністю великої кількості інформації, яка може бути отримана правоохоронними органами, та знаходитись у безсистемній формі при розслідуванні кримінальних правопорушень. Метод, на думку автора, представляє теоретико-науковий інтерес та у низці випадків має практичне значення з ефективними результатами. Як зазначено вище до вивчення об'єкту дослідження долучались Девід Флетчер, Нік Купер, Хадар Юдович, Даг Вайл, Саманта Гвін в контексті побудови часової лінії, Василенко В. Д., досліджуючи поняття часу вчинення злочину як ознаки

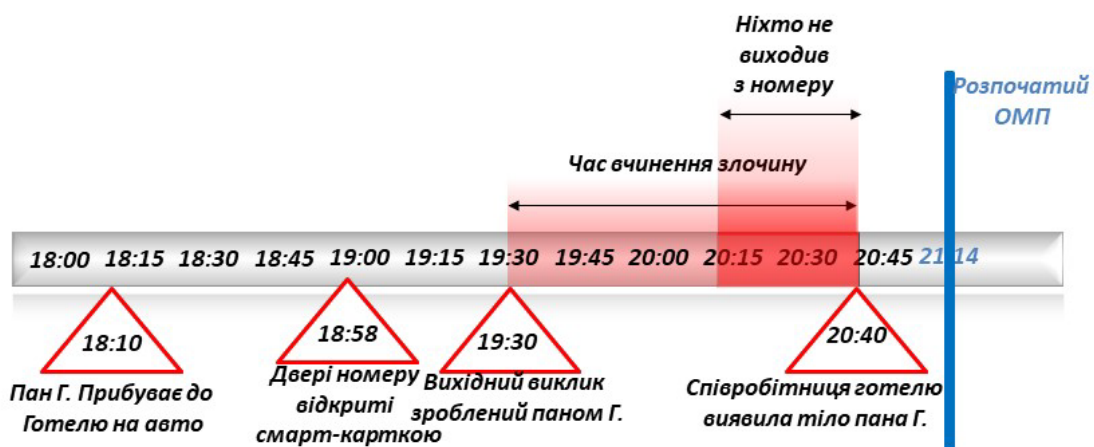
об'єктивної сторони складу злочину, Лорейн Хоуп, Ребека Муліс, Фіона Габрет та Плавинський Р. А. в рамках проведення мнемонічних експериментів. Удовенко Ж. В. визначає, що моделювання – це метод, що полягає у побудові моделей яких-небудь явищ, об'єкта для детального вивчення. Моделі бувають ідеальні та матеріальні. Моделі – це спеціально створені аналоги. До моделювання звертаються, коли вивчення безпосередньо самого об'єкта неможливе чи недоцільне [1, с. 19]. В широкому значенні часова лінія – відображення переліку подій, розташованих на лінії у хронологічному порядку. [2, с. 9]. Як правило, вона графічно демонструється як довга смуга, позначена паралельними їй датами, і зазвичай одночасно подіями. Прийняте рішення визначати “Timeline” (класична зарубіжна назва) саме як лінію.

На зображенні часова лінія відкриттів науки криміналістики

Оскільки співвідношення подій під час розслідування кримінальних правопорушень може бути складним завданням, аналіз за допомогою часової лінії влучно використовується для полегшення навантаження співвідношення подій, розташовуючи в порядку кожен частину доказів, відповідно до моментів вчинення кримінального правопорушення. Це допомагає слідчому здійснювати організацію, надавати контекст подій, виявляти невідповідності, і створювати систему посилань, що додає великий плюс для загальних зусиль [3, С. 346]. Окрім того експеримент групи дослідників (Лорейн Хоуп, Ребека Муліс, Фіона Габрет) з Великобританії демонструє, що детальне пригадування насичених подій інциденту з багатьма учасниками зіштовхує свідків з когнітивно-

вимогливим завданням. Враховуючи важливу роль, яку відіграє тимчасовий контекст у процесі пригадування, нинішні дослідження випробовують інноваційний метод часової лінії, щоб отримати інформацію про численних правопорушників та їх дії. Прийнявши стандартну парадигму свідків, учасники повинні були надати інформацію про подію, яку спостерігали. В експерименті 1 методика часової шкали полегшила надання більш точних відомостей, ніж вільна розповідь, негайно і з інтервалом утримання в два тижні, без погіршення точності. Дані, надані з використанням методу часової лінії, включали більш правильну інформацію про конкретні дії виконавця та меншу кількість помилок послідовності. Експеримент 2 досліджував, які мнемонічні компоненти техніки часової лінії можуть враховувати ці ефекти [4, С. 3-6]. Переваги використання організації пам'яті та зменшення когнітивних обмежень на інформаційний потік, ймовірно, є підґрунтям очевидних переваг часової лінії. Подібні процеси прив'язування часових асоціацій до подій тісно пов'язані з мнемонікою. Змодельюємо ситуацію – проводиться огляд місця події у готелі, з виявленням трупом. Необхідно виявити та вилучити всі важливі для провадження сліди. Окрім іншого в таких слідах може міститися ще й часова інформація: дані стосовно використання картки для входу до номеру, журнал викликів з телефону готелю та особистого телефону жертви та дані з камер відеоспостереження. Для того, щоб зрозуміти, що насправді сталося на місці події, ідентифікувати особу правопорушника і знайти всі сліди, предмети, засоби та знаряддя вчинення кримінального правопорушення, спочатку потрібно визначити оригінальну “конфронтацію”. Потрібен простий, хронологічний порядок подій. Потрібна відповідна лінія часу [5, С. 1]

Зарубіжні рекомендації впевнено рекомендують використовувати метод часової лінії у всіх кримінальних провадженнях, а вітчизняній літературі бракує інформації стосовно вказаного методу. Зважаючи на це, питання

часової лінії потребує предметних подальший досліджень з урахуванням окремих видів кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел: 1. Удовенко Ж. В. Криміналістика : Конспект лекцій ред. В. І. Галаган / «Вид-во «Центр учбової літератури» Київ – 2015. 320 с. 2. Grafton, Anthony; Rosenberg, Daniel. Cartographies of Time: A History of the Timeline, Princeton Architectural Press. 2010. p. 272, ISBN 978-1-56898-763-7. 3. Luttgens, J. T., Mandia, K., & Pepe, M. 2014. *Incident response & computer forensics*. 4. Lorraine Hope, Rebecca Mullis, Fiona Gabbert. Who? What? When? Using a timeline technique to facilitate recall of a complex event. Journal of Applied Research in Memory and Cognition. Volume 2, Issue 1, March 2013, Pages 20-24. Society information. SARMAC. ISSN 2211-3681. 5. Yudovich Hadar. Timeline Analysis Based on Time Stamped Forensics. Feb 2, 2017. . URL: <https://blog.illusivenetworks.com/timeline-analysis-based-on-time-stamped-forensics> (дата звернення: 29.05.2019).

УДК343.132. (477)

Дмитро Петрович АЛАДОЧКІН,

курсант 3 курсу факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Тетяна Григорівна Фоміна,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ОСОБИ

Глава 20 КПК України визначає процесуальний порядок провадження слідчих (розшукових) дій. Втім, не містить окрему норму, яка б регламентувала порядок та підстави проведення обшуку особи. Аналіз положень чинного КПК України дозволяє зрозуміти, що обшук особи проводиться у таких випадках: 1) під час затримання особи у порядку, передбаченому ч. 3 ст. 208 КПК України; 2) під час проведення обшуку житла чи іншого володіння особи у порядку, передбаченому ч. 5 ст. 236

КПК України. Так, у ч. 3 ст. 208 КПК України зазначено, що уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може здійснити обшук затриманої особи. При цьому зазначеним суб'єктам потрібно дотримуватись вимог, передбачених у ст. ст. 223 і 236 КПК України. Обшук особи проводиться, якщо є достатні підстави вважати, що вона переховує при собі предмети або документи, що мають значення для кримінального провадження. Обшук проводиться уповноваженою службовою особою тієї самої статі у присутності двох понятих. Про обшук та його наслідки вказується у протоколі затримання, який підписується усіма особами, що брали участь у цій процесуальній дії. У протоколі потрібно зазначити мотиви його проведення. Втім, аналіз зазначених норм не дає однозначної відповіді щодо необхідності отримання ухвали слідчого судді на обшук особи у разі її затримання. Проблемним на практиці є те, що ухвала слідчого судді, внаслідок раптовості затримання, не може бути отримана. За таких обставин втратиться оперативність отриманої інформації та практично унеможливиться виконання покладених вимог та обов'язків на правоохоронні органи. Ще одним проблемним питанням є те, що проведенню особистого обшуку, як слідчої розшукової дії, повинно передувати внесення відомостей до ЄРДР. А отже, під час фактичного затримання особи, внаслідок неузгодженості положень КПК України, уповноважена службова особа позбавлена права здійснювати обшук особи. Другий випадок проведення обшуку особи – під час обшуку житла чи іншого володіння. Під час проведення даної слідчої (розшукової) дії за рішенням слідчого чи прокурора може бути проведено обшук осіб, які перебувають в житлі чи іншому володінні, якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження (ч. 5 ст. 236 КПК України). Обшук на підставі ухвали слідчого судді повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку. Обшук особи є складовою обшуку житла чи іншого володіння. Зауважимо, що слідчий суддя уповноважений постановляти лише ухвалу про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння. Процесуальний порядок розгляду слідчим суддею клопотань про надання дозволу щодо обшуку осіб та постановлення відповідних ухвал чинний КПК України не визначає. У зв'язку з чим, результати проведення стороною обвинувачення обшуку осіб, що здійснені на підставі відповідних ухвал слідчих суддів, не можуть бути використані як допустимі докази у кримінальних провадженнях.

Разом із тим залишається відкритим питання щодо можливості проведення особистого обшуку особи, якщо вона не затримувалась (ч. 3 ст. 208 КПК України) або не перебувала в житлі чи іншому володінні особи, в якому проводиться обшук (ч. 5 ст. 236 КПК України). Якщо особистий обшук вважати різновидом обшуку, порядок проведення якого передбачений у ст. 234 КПК України, то його мета взагалі нівелюється та втрачає будь-який сенс, адже такий обшук потребує отримання ухвали слідчого судді. Слід звернути увагу, що згідно з вимогами ч. 3 ст. 62 Конституції України і Рішенням Конституційного Суду від 20.10.2001 № 12-рп/2011, обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, тобто з порушенням конституційних прав і свобод людини та громадянина або встановлених законом порядку, засобів, джерел отримання таких доказів. Визнаватися допустимими й використовуватися як докази в кримінальному провадженні можуть тільки фактичні дані, отримані відповідно до вимог законодавства. Перевірка доказів на їх допустимість є найважливішою гарантією забезпечення прав і свобод людини та громадянина в кримінальному процесі й ухвалення справедливого рішення у провадженні. Отже, відсутність чіткої правової регламентації в КПК України підстав і порядку проведення особистого обшуку свідчить про те, що існує реальна загроза визнання під час судового розгляду отриманих у процесі обшуку відомостей як неналежних і недопустимих доказів. Відсутність чіткої регламентації особистого обшуку призводить до неоднозначного трактування положень КПК України на практиці. Так, наприклад ухвалою Корольовського районного суду м. Житомира від 16.06.2015 року слідчий суддя задовольнив клопотання в якому слідчий просить надати дозвіл на проведення особистого обшуку [1]. Втім вивчення судової практики свідчить і про наявність таких прикладів, коли слідчі судді в аналогічних випадках відмовляють у клопотанні слідчого, прокурора про проведення обшуку. Зокрема, ухвалою Ленінського районного суду м. Миколаєва від 29.02.2016 року слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання слідчого про надання дозволу на проведення особистого обшуку [2].

Проаналізувавши норми КПК України, можна дійти висновку, що особистий обшук має власну специфіку проведення, що потрібно закріпити в окремій статті КПК України, яка б установлювала підстави й порядок проведення цієї слідчої (розшукової) дії. При цьому необхідно відокремити особистий обшук від обшуку житла чи іншого володіння особи та

дозволити проводити його до внесення відомостей до ЄРДР, а також без ухвали слідчого судді. Запровадження відповідної норми у чинному КПК України створить належні гарантії отримання допустимих доказів під час здійснення досудового розслідування.

Список використаних джерел: 1. Ухвала Корольовського районного суду м. Житомира від 16.06.2015 р., справа № 296/6557/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/51693189>. 2. Ухвала Ленінського районного суду м. Миколаєва від 29.02.2016 р., справа № 489/6611/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56211946>.

УДК 343.132.133 (477)

Марина Володимирівна АЛЕКСЕНКО,
слухач магістратури Харківського національного
університету внутрішніх справ

ЗАСТОСУВАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРИМИРЕННЯМ ВИННОГО З ПОТЕРПІЛИМ

Застосування звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим є доволі актуальною проблемою. Метою даної роботи є дослідження поняття (ознак), передумов, підстав, особливостей застосування та значення даного виду звільнення від кримінальної відповідальності. Відповідно до ст. 46 Кримінального кодексу України 2001 р. (далі – КК) особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим і відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду. Звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 46 КК є обов'язковим для суду і безумовним для особи, що вчинила злочин, і щодо якої вирішується питання про її звільнення від кримінальної відповідальності за наявності зазначеної підстави. Передумовою цього виду звільнення є вчинення особою вперше умисного або необережного злочину невеликої тяжкості

або необережного злочину середньої тяжкості. Особливістю такого злочину в даному випадку є обов'язкова наявність потерпілого, тобто фізичної особи, якій заподіяна фізична, моральна або матеріальна шкода (ч. 1 ст. 55 КПК) і яка подала відповідну заяву про визнання її потерпілою. Примирення особи з потерпілим і відшкодування нею завданих збитків або усунення заподіяної шкоди і є підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності за ст. 46 КК. Примирення – це угода зазначених осіб, наслідком якої є прощення потерпілим свого кривдника, який заподіяв йому шкоду. На думку К. Чумак, існування інституту примирення винного з потерпілим, значно розширило процесуально-правові можливості сторін кримінального провадження на цьому напрямі. Проте дискусійними є окремі аспекти розмежування та співвідношення звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 46 КК зі схожими, на перший погляд, положеннями, що стосуються звільнення від відбування покарання з випробуванням на підставі угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим, з чим неможливо не погодитися [3, с. 135 -136]. У теорії кримінального права тривають дискусії щодо конституційності звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим. Так, одні вчені, наприклад як С. С. Яценко розмірковують з цього приводу наступним чином: «Питання наявності підстав для настання кримінальної відповідальності можливе лише при встановленні в діянні особи складу злочину, в тому числі й такого його важливого компонента, як вина особи у вчиненні злочину, що відповідно до конституційного припису (ч. 1 ст. 62 Конституції України) можливе лише обвинувальним вироком суду. Закриття ж кримінальної справи ухвалою або постановою суду без постановлення обвинувального вироку, яким тільки і може бути встановлена вина особи у вчиненні злочину, вочевидь не узгоджується з конституційним принципом презумпції невинуватості» [4, с. 57]. Іншу точку зору висловив М. Й. Коржанський, зазначивши, що інститут звільнення від кримінальної відповідальності, передбачений розділом IX Загальної частини КК, є нелегітимним та нечинним [5, с. 47-55]. Особливістю звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим є те, що для його застосування вимагається не лише позитивна посткримінальна поведінка винного, а й добровільне волевиявлення потерпілого. Відповідно до абз. 5 п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 року № 1 «Про практику застосування

судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» за наявності передбачених у ст. 46 КК підстав звільнення особи від кримінальної відповідальності є обов'язковим. Суд має здійснювати його за правилами, встановленими ст. 8 КПК. При цьому необхідно зважати на те, що у ч. 1 ст. 27 КПК також передбачено обов'язкове закриття справ, які порушуються не інакше як за скаргою потерпілого, у зв'язку з примиренням останнього з обвинуваченим або підсудним [1]. Для забезпечення однакового та правильного застосування положень Кримінального процесуального кодексу України при здійсненні судами загальної юрисдикції кримінальних проваджень на підставі угод, з метою уникнення неоднозначного тлумачення норм закону в судовій практиці та запобігання помилок, діючи відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 36 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" Пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ встановив, що відповідно до ст. 468 КПК у кримінальному провадженні може бути укладено два види угод, одна з яких – угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим, друга – угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості. Крім того, угода про примирення також може укладатися, якщо її сторонами чи стороною є неповнолітні. Відповідно до ст. 4 вище зазначеної постанови №13 угоду про примирення може бути укладено у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої та середньої тяжкості, а також у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення. У кримінальному провадженні щодо тяжких та особливо тяжких злочинів угода про примирення не укладається, за винятком кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, яке здійснюється щодо кримінальних правопорушень, визначених ст. 477 КПК [2]. Як правильно зазначає Ю. В. Баулін, звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 46 КК не допускається, якщо встановлено, що заяву про припинення подальшого кримінального переслідування винного потерпілий зробив не добровільно, а вимушено – в результаті погроз, залякувань або іншого неправомірного впливу з боку винного чи його оточення [6, с. 139].

Отже, підґрунтям звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим є принцип гуманізму, який виражений у Конституції України, а саме у ст. 3, де людина, її життя і

здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Список використаних джерел: 1. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. 2. Постанова Пленум Вищого спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод» від 11 грудня 2015 р. № 13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>. 3. Електронне наукове фахове видання «Науковий часопис Національної академії прокуратури України» №2, 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/10-2016/02/chumak.pdf>. 4. Яценко С. Конституційний принцип презумпції невинуватості та інститут кримінальної відповідальності в праві України і деяких інших європейських держав: порівняльний аспект / С. Яценко // Юридичний вісник України. - 2004. - № 43. - 23-29 жовтня. 5. Коржанський М. Й. Презумпція невинуватості і презумпція вини: моногр. / М. Й. Коржанський. – К. : Атіка, 2004. - 340 с. 6. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: моногр. / Ю. В. Баулін. – К. : Атіка, 2004. – 296 с.

УДК 343.915(477)

Вадим Миколайович БАБАКІН,

кандидат юридичних наук, доцент, науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи науково-дослідного центру Національного університету цивільного захисту України

ПРОТИДІЯ МОЛОДІЖНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Стан протидії серед злочинності молоді у багатьох країнах світу свідчить про те, що молодь є однією із найбільш кримінально уражених груп населення. Активізація злочинних намірів серед осіб молодого віку проявляється у готуванні і вчиненні таких злочинів, як тероризм,

наркоманія, торгівля людьми і зброєю, у сфері комп'ютерних та інших новітніх технологій. Це свідчить про те, що на сьогодні в Україні негативною є загроза збільшення криміналізації серед окремої частини молоді, оскільки підвищення рівня злочинності стає одним із головних факторів дестабілізації в державі та затягування процесів здійснення ефективних політичних і соціально-економічних реформ. Як свідчать результати нашого дослідження, темпи росту злочинності не тільки в Україні, а і у цілому світі, випереджають темпи приросту населення [1, с.16-18]. Аналіз криміногенної ситуації та її прогнозування в більшості країн світу дають підстави щодо негайного вирішення проблем протидії молодіжній злочинності. Відомо, що причини злочинності криються не тільки в людині, а й у тих умовах, в яких вона проживає [1, с. 32]. У зв'язку з цим, зростання вказаних злочинів свідчить про те, що людина під впливом цивілізаційних процесів не стає «кращою», і умови, в яких вона живе, не спонукають до цього. Згідно з науковою позицією кримінолога В. В. Лунєєва, людство поступово «заганяє себе в кримінальний капкан» [3, с.123-141]. Підтримуючи висловлену ним наукову позицію, слід констатувати, що молодіжна злочинність поступово переростає у транснаціональну. Перед правоохоронними органами, зокрема оперативними підрозділами Національної поліції України, висувуються завдання щодо вирішення проблем удосконалення організації та ефективності попереджувальної діяльності, у т. ч. щодо ефективної та координуючої співпраці з європейськими партнерами. Соціально-економічні та політичні зміни у нашій державі, проведення реформ у сфері правоохоронної і судової діяльності та в інших галузях, зокрема напрацювання і удосконалення форм та методів оперативно-розшукової діяльності, проведення негласних слідчих (розшукових) дій і використання їх результатів у кримінальному процесі, ставлять проблемні питання щодо активної співпраці у процесі євроінтеграції України щодо протидії злочинності. [4, с. 14-15]. Проблема протидії злочинності серед молоді це питання, що постійно розглядаються на Конгресах ООН щодо попередження злочинності та кримінального правосуддя, що носять актуальний характер. Не вирішення соціальних питань молоді (освіти, зайнятості, охорони здоров'я, злидні) веде до проблем нормального їх розвитку, процесу соціалізації молоді та соціальної мобільності, а це в подальшому призводить до ускладнення стосунків з батьками, створення конфліктних ситуацій зі своїми однолітками, і така несприятлива

обстановка в деяких конкретних випадках виводить молодь на злочинний шлях. Аналіз міжнародно-правових актів з проблем виховання і захисту інтересів молоді від злочинних посягань свідчить про те, що кожна країна світу повинна удосконалювати своє законодавство у питаннях захисту молоді від злочинного впливу враховувати національні особливості. На нашу думку, пріоритетним напрямом державної політики, з урахуванням міжнародного досвіду і національних інтересів, повинен бути всебічний розвиток і захист інтересів молоді в Україні. При проведенні кримінально-превентивної політики в Україні необхідно здійснювати, насамперед, заходи ранньої профілактики серед молоді з метою недопущення вчинення з їх боку кримінальних правопорушень. З боку держави категорія неповнолітніх та молоді повинна бути постійно в зоні пильної уваги і моніторингу, а з боку правоохоронних органів – особлива увага повинна приділятися тим, хто втягується і хто втягує таку категорію у злочинну діяльність. У Докладі про світовий розвиток 2007 року [5, с. 76], визначено перспективні напрями молодіжної політики держав світу, але це питання так і не втратило своєї актуальності і на сьогодні. Співпраця МВС України, Національної поліції України з правоохоронними органами зарубіжних країн у протидії злочинності визначено в законах України «Про Національну поліцію України», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю». За дослідженням, проблема протидії молодіжній злочинності відноситься до стратегічних пріоритетів розвитку міжнародної співпраці. Загострення проблем розповсюдження правопорушень серед молоді у країнах світу загрожує їх політичній стабільності, соціально-економічному розвитку та національній безпеці. У зв'язку з цим, протидія молодіжній злочинності потребує удосконалення засобів, форм та методів у діяльності правоохоронних органів держав, що спрямована не тільки на розвиток плідної співпраці у цій сфері, а й на забезпечення надійного захисту прав і свобод громадян від злочинних посягань. Висновки. На підставі вищевикладеного, вважаємо за доцільне: 1) у світі продовжуються процеси міжнародної глобалізації, що поступово впливає на активізацію і зростання злочинності серед молоді та втягування її у професійну злочинність. Це, насамперед, активізація ЗМІ, телебачення, фільми зарубіжного виробництва та ін. 2) здійснювати моніторинг і ознайомлюватись зі змінами у міжнародно-правових актах про права молоді і молодіжну політику; 3) визначити тенденції і підходи щодо

протидії криміналізації молоді, [6, с. 76], що сьогодні є актуальним завданням правоохоронних органів світу у забезпеченні прав і свобод громадян від протиправних посягань та, зокрема, серед молоді, що, на нашу думку, є проблемою світового масштабу. Пропоную учасникам конференції прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список використаних джерел: 1. Костенко О. М. Культура і закон у протидії злочинності. Київ: Атіка. 2008. С. 16-18. 2. Костенко О. М. Концепція модернізації кримінології у світлі соціального натуралізму (про основи «натуралістичної» кримінології). Право України. 2009. №7. С. 32. 3. Лунеев В. В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции. М.: Издательство НОРМА, 1997. С. 123-141. 4. Березовський М. На шляху до євроінтеграції. Міліція України. 2009. № 3. С. 14-15. 5. Доклад о мировом развитии 2007. Проблемы молодого поколения в контексте развития. URL: <http://www.un.org/russian/esa/worlddev2007.pdf>. 6. Морозов А. И. Противодействие криминализации молодежи: международные подходы, труд и социальные отношения. Труд и социальные отношения / Акад. труда и соц. отношений. М. : АтиСО, 2009. № 10. С. 76.

УДК 343.132 (477)

Раїса Михайлівна БАЛАЦ,

Ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ

ORSID: <http://orcid.org/0000-0002-5871-8344>.

ЗАХОДИ СЛІДЧОГО ПО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

При проведенні порівняльного дослідження положень КПК України 1960 року, необхідно зазначити, що в чинному КПК України, на відміну від попереднього, відсутнє положення про такий обов'язок слідчого і форму запобігання кримінальним правопорушенням, зокрема, внесення органом досудового розслідування, прокурором подання про усунення

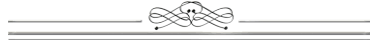
причин та умов, що сприяли вчиненню злочинів. Так, у положеннях ст. 23 КПК України 1960 року було закріплено, що при провадженні дізнання, досудового слідства і судового розгляду кримінальної справи орган дізнання, слідчий, прокурор зобов'язані виявити причини і умови, які сприяли вчиненню злочину. А відповідно до ст. 23-1 КПК України 1960 року орган дізнання, слідчий, прокурор, встановивши причини і умови, що сприяли вчиненню злочину, вносили у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі подання про вжиття заходів для усунення цих причин і умов [1]. На сьогоднішній час, на нашу думку, відсутність у чинному КПК України цієї норми не забезпечує реалізацію загальних і конкретних як цього закону, так і завдань профілактики злочинів у суспільстві. Тому підняті питання підлягають науковому дослідженню. В той же час запобіжна діяльність слідчого, прокурора, одночасно з іншими завданнями, є об'єктивно зумовленою потребою суспільства. Соціальна, економічна і політична обстановка, що склалась на сьогодні в Україні, яскраво свідчить про загострення криміногенної ситуації. Питання щодо актуальності запобіжної діяльності під час досудового розслідування кримінального провадження, пов'язані в цілому із криміногенною ситуацією в країні та певних регіонах, яка є стабільно складною, та потребує від держави та її правоохоронних органів негайного прийняття профілактичних заходів в цілому та у ході проведення досудового розслідування. Слід зазначити, що внесення подання не передбачено жодною нормою чинного КПК України [2]. Крім того, положення ст. 40 КПК України також не передбачає складання подання слідчого, як процесуального документу. Однак, як зазначає ч.5 ст.40 КПК України органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого. Окрім того, ст. 110 КПК України передбачає рішення слідчого у формі постанови. Враховуючи те, що слідчий є посадовою особою, в обов'язки якої входить розслідування кримінального правопорушення та визначено, що одним із завдань органів досудового розслідування є виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, і вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення [3]. Відсутній і механізм реалізації виконання слідчим цього завдання, як спосіб реагування на виявлені ним причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення. Слід наголосити,

що вся діяльність слідчого та процесуальні акти, у яких вона відображається, мають запобіжне значення. В той же час Наказом МВС України від 06.07.2017 року № 570 затверджено «Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України», де одним із завдань згідно п.5 слідчого є виявлення причин і умов, які сприяють учиненню кримінальних правопорушень, і вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення, про що слідчий направляє лист на адресу керівника, від якого залежить усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінального правопорушення. Однак, на наш погляд, процесуальним актом, в якому відображалася б запобіжна діяльність слідчого щодо усунення причин та умов вчинення кримінального правопорушення було б винесення відповідного подання. Подання – це процесуальний акт, де міститься рішення слідчого у кримінальному провадженні з виявлення і вжиття заходів щодо усунення причин та умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення. З цього приводу слушну пропозицію висловили й О. Баганець та Л. Омельчук щодо внесення до чинного КПК України доповнення про внесення подання на розгляд державних органів та посадових осіб з метою усунення ними причин і умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення [4,с.86; 5, с.45-46], що ми підтримуємо. Таким чином, слід зробити висновок, що запобіжна діяльність слідчого Національної поліції України, Державного бюро розслідування, Національного антикорупційного бюро України залишається актуальна й сьогодні. Тому потребують свого законодавчого закріплення підняті питання.

Втім, підняті питання не є остаточними і підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню. Пропоную учасникам круглого столу прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список бібліографічних посилань: 1. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України від 28.12.1960 р. № 1001-05. [Електронний ресурс].-Режим доступу.-URL.: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>. 2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. 3. Наказ МВС України від 06.07.2017 року №570 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України». [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws>

[/show/z0918-17#n16](#). 4. Баганець О. Доказування причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення. *Юридична Україна*. 2013. №8. С.83-87. 5. Омельчук Л.В. Следственная профилактика преступлений, связанных с ненадлежащим исполнением профессиональных обязанностей медицинскими работниками по Уголовному кодексу Украины. *Экономика и право Казахстана*. 2012. № 23. С.42-47.

УДК 343.132 (477)

Наталія Іванівна БОЖКО,

курсант 3 курсу факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Чича Руслан Павлович,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства Харківський національний університет внутрішніх справ, доцент

ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ

Повідомлення особі про підозру є процесуальним інститутом, з якого починається вплив строків досудового розслідування та момент притягнення особи до кримінальної відповідальності. Тому порушення, які допускаються під час повідомлення особі про підозру, тягнуть за собою значні негативні наслідки. З одного боку, відбувається порушення вимог засади публічності (страждає публічний інтерес держави та суспільства), з іншого – спостерігається порушення приватних інтересів (страждає приватний інтерес конкретних осіб). Таким чином, є підстави констатувати невиконання завдань кримінального провадження та зниження довіри суспільства до правоохоронної системи в цілому. Відповідно до вимог ч. 1 ст. 278 КПК письмове повідомлення про підозру повинно бути вручено особі в день його складення слідчим або прокурором. Під час затримання особи за підозрою у вчиненні злочину письмове повідомлення про підозру затриманому вручається не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту його затримання (ч. 2 ст. 278 КПК). У разі якщо особі не вручено

повідомлення про підозру після двадцяти чотирьох годин з моменту затримання, така особа підлягає негайному звільненню (ч. 3 ст. 278 КПК). Вбачається, що законодавець висуває вимогу щодо пріоритетності безпосереднього вручення особі повідомлення про підозру. Також у науці усталеною є позиція про те, що слідчий та прокурор повинні віддавати перевагу безпосередньому повідомленню про підозру особи, яка за їх обґрунтованою підозрою вчинила кримінальне правопорушення. Крім того, ст. 278 КПК має назву «Вручення письмового повідомлення про підозру», вказуючи таким чином на спосіб ознайомлення особи з підозрою, яка міститься у повідомленні [3, с. 466]. Підтвердженням тези щодо важливості фактичного вручення особі повідомлення про підозру є вимоги п. 5.1 Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), відповідно до яких облік осіб, яких повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, здійснюється прокурором або слідчим шляхом внесення відомостей до Реєстру після: складання повідомлення про підозру (ст. 277 КПК) та вручення (дата та час) повідомлення про підозру (ст. 278 КПК). Набуття процесуального статусу підозрюваного з моменту фактичного вручення поштового відправлення з повідомленням про підозру. Враховуючи, що законодавець визначив пріоритетність безпосереднього вручення письмового повідомлення про підозру, цей спосіб є оптимальним з точки зору дотримання вимог КПК. При цьому статусу підозрюваного особа набуває з моменту отримання поштового відправлення, ознайомлення з його змістом, що підтверджується особистим підписом особи в поштовому повідомленні про отримання листа, після відкриття якого в ньому виявлено повідомлення про підозру. Доволі поширеною в діяльності слідчих та прокурорів є практика надіслання повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення на підприємство, установу, організацію, де працює зазначена особа, наприклад, факсимільним зв'язком або поштою. Із цього моменту вважається, що особа набула статусу підозрюваного. Зазначимо, що ч. 1 ст. 278 КПК містить посилання на гл. 6, яка у свою чергу відсилає до гл. 11, ст. 135, яка вказує, що виклик може здійснюватися шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою. Разом із тим чинне кримінальне процесуальне законодавство, крім вимоги безпосереднього вручення повідомлення про підозру, вказує на необхідність роз'яснення процесуальних прав та обов'язків

підозрюваного, підтвердження виконання вказаних дії особистим підписом підозрюваного. Отже, працівникам правоохоронних органів слід враховувати, що процесуальний статус особи у кримінальному провадженні, якій повідомлення про підозру було надіслане засобами поштового зв'язку, але не було вручене адресату та повернуто відправнику у зв'язку із закінченням строку зберігання на поштовому відділенні або відмовою адресата від його отримання, не змінюється. Набуття статусу підозрюваного з моменту надіслання особі повідомлення про підозру засобами поштового зв'язку. На практиці доволі часто фактично направляють повідомлення про підозру вказаним способом, заздалегідь знаючи, що цей процесуальний документ адресат не отримає, оскільки його місцезнаходження невідоме. У ч. 1 ст. 281 КПК України передбачено: якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме, то слідчий, прокурор оголошує його розшук. йдеться про поширену на практиці процесуальну ситуацію, коли оголосити у розшук згідно з КПК слідчий вправі підозрюваного. Проте яким чином особа фактично набуде цього процесуального статусу, коли вона свідомо переховується від органів слідства і суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності і слідчий об'єктивно позбавлені можливості вручити і копію повідомлення про підозру КПК не надає відповіді на це запитання, яке вирішується на практиці шляхом надіслання повідомлення про підозру засобами поштового зв'язку з одночасним винесенням постанови про оголошення розшуку підозрюваного.

Отже, нами було висвітлено деякі проблемні питання, пов'язані з набуттям процесуального статусу підозрюваного. Складнощі у цих випадках виникають тому, що законодавець не дотримався вимог правової визначеності та ясності закону. За таких обставин практичне застосування вказаних норм є неодноманітним, часто хибним з точки зору дотримання засад кримінального провадження і публічності зокрема. Усунення досліджених недоліків можливе лише внаслідок внесення відповідних змін до КПК.

Список використаних джерел: 1. Кримінально-процесуальний кодекс України // Електронний ресурс // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/stru/paran3069> 2. Погорецький М.А., Гринюк В.О. Повідомлення судді про підозру: проблемні питання правового регулювання, теорії та практики. Вісник кримінального судочинства. 2018. № 2. С. 58–70. 3.

Гладун О., Зелінський О. Повідомлення про підозру: кримінальна процесуальна дихотомія. Вісник Національної академії прокуратури України. 2018. No 2 (54). С. 58–72.

УДК: 343.132.98 (477)

Олексій В'ячеславович ВАХРУШЕВ,

аспірант Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

ТИПОВІ СПОСОБИ СЛУЖБОВОЇ НЕДБАЛОСТІ

У криміналістичній характеристиці злочинів, на відміну від кримінально-правової, спосіб посягання відіграє ключове значення. Це стосується будь-якого виду чи групи кримінальних правопорушень і пояснюється тією обставиною, що саме спосіб завжди або зумовлений, або сам визначає інші елементи механізму злочину (предмет, сліди, знаряддя, засоби, тощо). У науковій літературі до цього часу відсутні узагальнення і систематизовані підходи щодо класифікації та типізації способів службової недбалості як елементів криміналістичної характеристики злочину, передбаченого ст. 367 КК України. Проте для заповнення цієї прогалини можна скористатись досягненнями у сфері систематизації способів злочинів у сфері службової діяльності в цілому. Не вдаючись до детального аналізу цих питань, спробуємо висловити власне бачення класифікації та систематизованого опису типових способів службової недбалості на підставі аналізу й узагальнення слідчої та судової практики щодо протидії даному виду кримінальних правопорушень. З точки зору класифікації способів службової недбалості за масштабом злочинної діяльності слід відзначити, що більшість таких посягань не є пов'язаними з іншими злочинами і саме кримінальне правопорушення полягає у неналежному виконанні службовою особою своїх обов'язків шляхом бездіяльності при недбалому ставленні до роботи. Водночас існує й інша група способів, які об'єднані єдиним задумом зі способами інших, більш тяжких, кримінальних правопорушень. В такому випадку можливими є два варіанти дій або бездіяльності. За першого, службова особа недбало ставиться до виконання своїх обов'язків, чим користуються інші зловмисники. За другого – службова особа сама є членом організованої групи чи злочинної організації, створеної для вчинення основних злочинів,

і проявляє недбалість умисно, з метою створити сприятливі умови для реалізації злочинного задуму в межах технології злочинної діяльності. Найбільш традиційним криміналістичним підходом до опису способів злочину як системи конкретних прийомів і операцій є їх висвітлення залежно від внутрішньої структури, тобто наявності та змісту таких етапів, як підготовка, безпосереднє вчинення та приховування кримінального правопорушення. Для службової недбалості, на відміну від більшості інших службових злочинів, не є притаманним етап підготовки, що пояснюється самою сутністю даного делікту. Тому всі способи службової недбалості не мають повної структури, а містять або тільки безпосереднє вчинення злочину, або, в деяких випадках, також його приховування. При цьому для приховування найчастіше застосовуються такі прийоми й операції, як фальсифікація або знищення документів та спроби вплинути на працівників контролюючих органів з метою недопущення виявлення та огласки фактів недбалого виконання своїх обов'язків службовою особою. Щодо способів безпосереднього вчинення службової недбалості, слід відзначити, що їм притаманний переважно пасивний характер. За результатами узагальнення кримінальних проваджень нами було встановлено такі типові способи даного кримінального правопорушення: 1) недбале ставлення до перевірки обсягу і вартості виконаних робіт, наданих послуг, придбаних товарів та ін., що призвело до зайвих витрат підприємства, установи, організації на їх оплату; 2) взяття службовою особою фінансових зобов'язань від імені підприємства, установи, організації за відсутності коштів на їх оплату; 3) здійснення попередньої оплати товарів або послуг з легковажним розрахунком на подальше виконання умов договору; 4) невжиття заходів із забезпечення зберігання ввіреного службовій особі майна, що призвело до його втрати або псування; 5) недбале ставлення до службових обов'язків з догляду та охорони за об'єктами державної чи комунальної власності, зокрема навколишнім природним середовищем (лісами, водоймами, земельними ділянками тощо), об'єктами культурної спадщини тощо, що призвело до заподіяння збитків цим об'єктам сторонніми особами; 6) недбале ставлення до виконання функцій щодо здійснення господарської діяльності в установі (підприємстві, організації), що призвело до заподіяння матеріальних збитків самому суб'єкту господарювання або його контрагентам; 7) неналежне виконання службовою особою бухгалтерії обов'язків щодо нарахування та здійснення виплат, що призвело до

матеріальних збитків; 8) недбале ставлення до службових обов'язків під час виділення у власність або користування земельних ділянок; 9) недбале ставлення до користування підприємством, установою чи організацією корисними копалинами; 10) недбале ставлення до організації та ведення господарської діяльності підприємства, установи чи організації, що призвело до заволодіння майном іншими особами; 11) недбале виконання функцій щодо державної реєстрації та підтвердження фактів переходу прав на нерухоме майно; 12) неналежне виконання службових обов'язків щодо захисту дітей, що призвело до тяжких наслідків; 13) недбале ставлення до виконання обов'язків у сфері правоохоронної діяльності (охорони публічного порядку та безпеки, поводження із затриманими особами тощо); 14) недбале ставлення до виконання обов'язків з контролю за технічним станом приміщень, технічних приладів, обладнання та устаткування, що призвело до тяжких наслідків; 15) недбале ставлення до організації закупівель товарів і послуг за бюджетні кошти, що спричинило матеріальну шкоду.

Визначення типових прийомів та операцій, які застосовуються в межах вказаних способів вчинення службової недбалості, а також притаманних кожному способу слідів кримінального правопорушення, типових відомостей про обстановку та наслідки делікту, а також особу типового злочинця надасть змогу побудувати інформаційну модель даного злочину у вигляді його криміналістичної характеристики.

УДК 343.98 (477)

Анатолій Федотович ВОЛОБУЄВ,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри кримінально-правових дисциплін та судових експертиз
Донецького юридичного інституту МВС України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Найбільш розповсюдженим застосуванням поліграфу в МВС України і Національній поліції України є при кадровому забезпеченні. Однак, останнього часу актуальною проблемою у виявленні і збиранні доказів під час розслідування злочинів постало використання можливостей поліграфа.

Викладені в літературі рекомендації щодо використання даного пристрою є досить суперечливими. Вони стосуються як безпосереднього його застосування під час проведення оперативно-розшукових заходів і слідчих дій, так і його використання лише як інструмента проведення експертного дослідження. Фактично працівники правоохоронних органів, на мій погляд, є дезорієнтованими щодо можливостей отримання доказів за допомогою поліграфа. Використання поліграфа ґрунтуються на взаємозв'язку емоційного стану особи і фізіологічних проявів її організму. Зокрема, коли людина відповідаючи на питання, говорить неправду, у неї відбуваються фізіологічні зміни - частішає пульс і дихання, підвищується тиск, посилюється потовиділення та ін. Поліграф здатен виявити це і зафіксувати (на випробувану особу надягаються спеціальні датчики), а спеціаліст, який проводить випробування, потім оцінює одержані у такий спосіб дані і вирішує, на які запитання особа реагувала незвичайно. Такі незвичайні для даної людини реакції, зареєстровані поліграфом, дають підстави для висновку про те, коли особа говорила правду, а коли неправду. Випробування проводиться у формі «запитання-відповідь», коли передбачаються односкладові відповіді «так» або «ні». Система перевірки включає в себе два основні етапи, на першому з яких виявляється нормальний фоновий рівень психофізіологічної активності організму людини, який реєструється на поліграфі. Для цього ставлять заздалегідь ретельно продумані і сформульовані нейтральні запитання (передбачається гарантована правдива відповідь) і контрольні запитання, що не стосуються предмету розслідування, але торкаються фактів або подій, про які особа воліє не говорити (передбачається неправдива відповідь). У такий спосіб встановлюється фонові психофізіологічна реакція особи як на нейтральні запитання, так і на запитання, які їй неприємні з певних суб'єктивних причин і вона схильна приховувати правду. На другому етапі випробування особі ставляться перевірочні запитання, які вже витікають з предмету розслідування. Фізіологічні реакції на перевірочні запитання (можлива й демонстрація предметів, малюнків чи документів) використовуються для порівняння з реакціями на нейтральні і контрольні запитання, на підставі чого спеціаліст робить висновок про суб'єктивну значущість для даної людини цих питань в умовах проведеної перевірки. Згідно результатів дослідження в багатьох країнах (США, Канаді, Ізраїлі, Угорщині та ін.) поліграф вже десятки років застосовується поліцією, що дає змогу виявити факт вчиненого злочину, звузити коло запідозрених осіб, створити

передумови для отримання правдивих показань тощо. Але результати перевірки на поліграфі не приймаються судами як докази [1, с. 152–153]. В Російській Федерації в 1997 р. під редакцією В. О. Образцова було підготовлено підручник з криміналістики, в якому окремий параграф було присвячено використанню «криміналістичної поліграфології» [2, с. 319–329]. В підручнику було викладено положення, які обґрунтовували доцільність застосування поліграфа при проведенні слідчих дій (допиту) та оперативно-розшукових заходів (опитування), наводилися приклади його результативності в слідчій практиці. В той же час автори параграфа (В. О. Образцов, О.О. Топорков) також зазначали, що результати застосування поліграфа не можуть розглядатися як докази, вони мають лише орієнтує значення [2, с. 325–327]. У той же час, не дивлячись на дане застереження в оперативно-розшуковій і слідчій практиці склалося стійке уявлення про поліграф як високоточний прилад оперативного викриття неправдивих показань – своєрідний детектор брехні, «машина правди». У зв'язку із цим українськими вченими висловлювалася думка, що поліграф може бути правомірно застосований під час оперативно-розшукової діяльності для перевірки правдивості показань очевидців події на засадах добровільності. З цією метою пропонувалося в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачити такий оперативно-розшуковий захід, як поліграфне опитування особи з метою отримання відомостей про злочинну діяльність [3, с. 175]. Видається, що при визначенні корисності «поліграфного опитування» чи допиту з його використанням ігнорується та обставина, що застосування поліграфа фактично є лише елементом психофізіологічного дослідження (діагностування) людини, в якому вказаний пристрій використовується тільки як інструмент виявлення та реєстрації її фізіологічних реакцій. По-перше, потрібно відзначити, що це дослідження досить складне і ґрунтується на низці фундаментальних положень психофізіології. Зокрема, воно потребує ретельної підготовки заздалегідь продуманої системи запитань з урахуванням особливостей конкретної людини, що передбачає попереднє вивчення її особистості. Запитання повинні бути не тільки правильно сформульовані, але й ставитися в певній послідовності, торкатися як нейтральних для особи фактів, так і значущих для її суб'єктивного сприйняття. Окрім того, умови дослідження повинні бути такі, що виключають сторонні звуки (шум на вулиці, розмови у сусідньому приміщенні, звуки ходи у коридорі тощо), які можуть плинати на психофізіологічну реакцію досліджуваної особи. По-

друге, існують люди, які взагалі не підходять для перевірки на поліграфі з-за свого генотипу організму або вживання певних хімічних препаратів (наприклад, наркомани). Існують й різноманітні способи «обману» поліграфа, інформацією про які заповнений Інтернет. За результатами дослідження останніх років і врахування застережень встановлено що реальні можливості застосування поліграфа мають під собою підґрунтя. Так, аналіз висновків спеціалістів та експертів, які проводили спеціальні психофізіологічні дослідження з використанням поліграфа в Росії, показав поширеність помилкових висновків. Л. А. Бегунова, яка проводила анкетування ініціаторів психофізіологічних досліджень (у т.ч. у кримінальних справах) наводить такі дані щодо причин надання помилкових висновків: низький рівень підготовки спеціаліста / експерта – 66.9%; – недостатній обсяг наданої інформації – 79.5%; погані зовнішні умови проведення дослідження (шум, духота, відсутність зручних меблів і т.п.) – 41.7%; збої в роботі апаратури, програмного забезпечення – 38%; відсутність досвіду роботи (знань) у спеціаліста / експерта в оперативно-розшукової діяльності 62.7%; відсутність знань фізіології – 66.6%; відсутність знань психології – 58.3%; «внутрішні» причини, пов'язані з функціональним станом обстежуваної особи (захворювання, втома, стрес і ін.) – 66.8%; індивідуально-психологічні особливості обстежуваного особи (інтелект, темперамент і ін.) – 46.5% [4, с. 40–41]. В Україні органи досудового розслідування намагаються використовувати поліграфічні дослідження у формі спеціалізованих експертиз для отримання доказів у кримінальних провадженнях щодо тяжких злочинів. Проведений аналіз надає підстави для наступних висновків. 1. Діагностування людини з використанням поліграфа фактично полягає у дослідженні внутрішнього світу людини, її психіки – фізіологічних та емоційних проявів на певну подразнюючу систематизовану інформацію, на підставі чого фахівцем робиться висновок про суб'єктивну значущість для даної людини тієї чи іншої інформації (запитань), що використовується для оцінки раніше даних нею показань з точки зору їх правдивості чи неправдивості. 2. Для отримання достовірного результату при проведенні діагностики людини з використанням поліграфа потрібно повністю виключити можливість впливу на досліджувану особу сторонніх подразників. Тобто, діагностування людини з використанням поліграфа можливе лише в спеціально обладнаному приміщенні-лабораторії або в спеціальному боксі. 3. Фахівець, який проводить діагностування людини з використанням поліграфа повинен мати

відповідний рівень підготовки у галузі психофізіології (мати базову вищу психологічну освіту і спеціалізовану підготовку щодо використання поліграфа в психологічних дослідженнях). 4. Проведення у кримінальному провадженні психофізіологічного дослідження людини з використанням поліграфа можливе лише у формі судової психофізіологічної експертизи, яка являє собою нормативно врегульовану процедуру застосування спеціальних знань – проведення дослідження, оцінка результатів, формулювання висновків. 5. Психофізіологічна експертиза може бути проведена для вирішення наступних основних завдань, пов'язаних з встановленням психофізіологічних реакцій особи, які можуть бути ознаками: причетності чи непричетності до розслідуваної події; володіння чи не володіння відомостями щодо окремих обставин розслідуваної події; виконання функцій організатора вчинення злочину організованою групою; самообмови у вчиненні злочину.

Результати і висновки психофізіологічної експертизи мають певний ступінь ймовірності і повинні оцінюватися у сукупності з іншими доказами у кримінальному провадженні. З урахуванням значних витрат часу і зусиль на її підготовку, ймовірний характер її висновків, які не є прямими доказами, потрібно у кожному конкретному випадку визначитися з доцільністю її проведення. Пропоную учасникам прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список бібліографічних посилань: 1. Аптекман А. Уголовное право в Израиле. Герцлия : Исрадон, 2006. 368 с. 2. Криминалистика / под ред. В. А. Образцова. М. : Юристъ, 1997. 760 с. 3. Орлов Ю. Ю. Використання поліграфа під час досудового слідства. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 172–186. 4. Бегунова Л.А. Востребованность и эффективность специальных психофизиологических исследований // Комплексная психолого-психофизиологическая судебная экспертиза: современное состояние и перспективы развития : сб. ст. междунар. науч.-практ. конф. (г. Калуга, 22–23 сент. 2016 г. Калуга. КГУ им. К. Э. Циолковского, 2016. С. 37–46.

УДК 343. 132 (477)

Генадій Іванович ГЛОБЕНКО,

професор кафедри кримінального процесу та організації досудового
слідства Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАНЬ ПРОЦЕДУРИ ЗВІЛЬНЕННЯ ОСОБИ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ДІЙОВИМ КАЯТТЯМ

Запровадження до кримінального процесу досліджуваної підстави, перш за все обумовлено розвитком у кримінальному законодавстві ідеї компромісу, що пов'язана з використанням заходів впливу з можливістю звільнення від кримінальної відповідальності винних осіб в обмін на позитивну післязлочинну поведінку. Зазначимо, що ідея компромісу давно реалізується у кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві багатьох країн. Так, наприклад у США це знаходить своє вираження у відомій «угоді» з правосуддям та «визнанні провини». Сфера кримінально-правового регулювання охоплює, як протиправну, так і правомірну, соціально корисну післязлочинну поведінку особи. У межах останнього виділяється дійове каяття, тобто активна добровільна поведінка особи, яка вчинила злочинне діяння, що спрямована на запобігання, ліквідацію чи зменшення фактично шкідливих наслідків вчиненого або на надання допомоги правоохоронним органам у розслідуванні вчиненого злочину. Стаття 45 КК України є матеріально-правовою підставою дійового каяття та передбачає ряд умов, за наявності яких особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності. Отже, більш детально зупинимось на аналізі умов дійового каяття. Так, прийняття даного рішення можливе лише за умови, коли особа вперше вчинила злочин невеликої тяжкості. Тому, у матеріалах кримінального провадження мають бути відповідні документи, зокрема, довідка з Департаменту інформаційно-аналітичної підтримки Міністерства внутрішніх справ України про відсутність знятої чи непогашеної судимості. Представляється, що направлення кримінальних справ до суду щодо осіб, які раніше вчиняли злочини та судимість у яких вже знята чи погашена, за реальною доведеністю ознак дійового каяття необхідно приймати особливо виважено. Розглядаючи наступну умову – щире каяття, слід звернути увагу

на те, що вона як морально-психологічна категорія в даний час вивчена на недостатньому рівні. Саме тому недостатньо просто каяття, воно має бути щирим і відповідати перерахованим у законі умовам. Після повідомлення про підозру у слідчого з'являється реальна можливість не лише з'ясувати ставлення особи до висунутої підозри, але і довести наявність такої умови, як сприяння розкриттю злочину. Вважаємо правильною позицію, згідно якої щире каяття передбачає усвідомлення особою своєї провини у вчиненому злочині, щирий жаль стосовно скоєного і осуд своєї поведінки. Наступна умова, це активне сприяння розкриттю злочину, доречно зазначити, що чинне кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство не містить тлумачення цього терміну. Тому, у теоретичному і практичному аспектах далеко не однозначно зважуються питання щодо дій особи, які охоплюються вказаним поняттям. На нашу думку, домінуючою ознакою, що вказує на сприяння особи органу розслідування у встановленні обставин, котрі підлягають доказуванню, є надання правдивих показань. Тому під час допиту підозрюваного необхідно встановити: а) чи добровільно він дає показання та яке його відношення до вчиненого злочину; б) причини і мотиви, що спонукали його сприяти розкриттю злочину; в) якими конкретними діями він може підтвердити свій намір про дійове каяття; г) чи не заперечує він добровільно брати участь у проведенні слідчих (розшукових) дій; ґ) чи згодний він повністю відшкодувати (компенсувати) заподіяну злочином шкоду. Показання слід визнавати правдивими, якщо вони, зокрема, не спростовуються свідченнями потерпілих, свідків, висновками експертів. Дії підозрюваного, спрямовані на активне сприяння розкриттю злочину, необхідно належним чином відображати в матеріалах кримінального провадження. Зафіксовані у передбаченому законом порядку показання особи, яка активно сприяла розкриттю злочину, мають оцінюватись в сукупності з іншими доказами. Оскільки відшкодування (компенсація) заподіяної шкоди віднесені законом до обов'язкової умови звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям, необхідно дати характеристику способам усунення зазначених шкідливих наслідків. Такими способами можуть бути: а) фактичне повернення викраденого майна його власнику (кримінально-правова реституція); б) відшкодування (компенсація) заподіяної шкоди підозрюваним або його родичами. Найбільш сприятливою та оптимальною для потерпілого і цивільного позивача формою відшкодування (компенсації) майнової шкоди є

кримінально-правова реституція, під якою розуміють повернення власнику предметів, безпосередньо втрачених у результаті злочину. За такою формою, якщо втрачені предмети не набули будь-яких змін та зберегли свій первинний вигляд, можна говорити про відновлення майнових прав потерпілого у повному обсязі. Детальний аналіз ст. 45 КК України вказує на те, що її положення не можуть бути застосовані у випадках, коли підозрюваний лише обіцяє відшкодувати (компенсувати) заподіяну ним шкоду у майбутньому. Вважаємо, що у даній ситуації слід враховувати матеріальні можливості підозрюваного та його добровільну згоду на відшкодування (компенсацію) шкоди сторонніми особами. Головним, на наш погляд, у даному випадку є застосування усіх можливих заходів для відновлення порушених прав потерпілого. Крім цього, говорячи про відшкодування моральної шкоди, у кожному конкретному випадку необхідно ретельно з'ясувати у потерпілого, чим саме підтверджується факт заподіяння моральних чи фізичних страждань, за яких обставин та яким чином вони заподіяні, який причинний зв'язок між злочином і цими стражданнями, та у якій матеріальній або іншій формі потерпілий оцінює їх компенсацію. Фізичну шкоду, як правило, взагалі неможливо відшкодувати в немайновій формі. Так, відшкодування фізичної шкоди відбувається у формі компенсації потерпілому витрат на лікування, відновлення здоров'я тощо. Тому, у даному випадку потерпілий має надавати документи, наприклад, що підтверджують оплату лікування, догляду. Факт добровільного відшкодування (компенсації) шкоди має бути належним чином процесуально оформлений, що і буде доказом дійового каяття. Практикою напрацьовано різні форми та порядок його оформлення. Так, зокрема, про це складаються відповідні протоколи, у яких відображаються факти повернення майна або компенсації в грошовому еквіваленті, квитанції на переклад коштів у рахунок компенсації викраденого чи пошкодженого майна, розписки про одержання грошей, цінностей чи іншого майна. На нашу думку, доцільно розробити єдиний процесуальний документ, у якому б фіксувався факт відшкодування (компенсації) потерпілому заподіяної злочином шкоди у якому слід вказати: а) дату, місце проведення відповідної дії; б) прізвище та ініціали особи, яка склала протокол, її посаду; в) перелік учасників дії з роз'ясненням їх прав і обов'язків; г) факт відшкодування (компенсації) заподіяної злочином шкоди. До протоколу необхідно вносити зауваження, заяви, зроблені присутніми. Правильність його складання слід засвідчити

підписами присутніх при цьому осіб. Копія протоколу має надаватися підозрюваному та іншим зацікавленим особам. Розглядаючи процесуальний порядок провадження за підставою, що досліджується, вважаємо за необхідне звернути увагу на існуючі певні прогалини у чинному законодавстві. Так, в його положеннях не деталізується, яким чином та в який момент провадження має відбуватися роз'яснення підстави для звільнення від кримінальної відповідальності та право заперечувати проти закриття провадження. У зв'язку з чим положення ч. 2 ст. 286 КПК України потребують уточнень.

Вирішення вищевказаних проблемних питань сприятиме значному удосконаленню процесуального порядку звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям.

УДК 343. 132 (477)

Артем Євгенович ГОЛУБОВ,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент
кафедри права Національного аерокосмічного університету імені
М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
ORCID: 0000-0001-8608-4206

ВРАХУВАННЯ ДУМКИ ДИТИНИ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК МІЖНАРОДНИЙ СТАНДАРТ ПРАВОСУДДЯ, ДРУЖНЬОГО ДО ДИТИНИ

Відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства. Одним із таких міжнародних актів, який було ратифіковано Україною у 1991 році, стала Конвенція про права дитини (далі - Конвенція). З часу її ратифікації у нашої держави виник обов'язок по виконанню його положень. Це передбачає, що положення цієї Конвенції не тільки є нормами права України. Вони також мають віднайти свою імплементацію у національному законодавстві і бути втілені у правозастосовній сфері, у тому числі і у кримінальному судочинстві. Щодо ролі Конвенції у правовому регулюванні прав дитини, то вона має значення засобу нормативної фіксації прав цієї специфічної категорії осіб та особливого інструменту їх захисту. Це забезпечується за рахунок того,

що Конвенція передбачає наділення дитини низкою суб'єктивних прав, а також запроваджує поряд із цим механізми їх гарантування. При цьому, дитина визнається такою, що має право на особливе піклування і допомогу. Особливо актуальним стає такий підхід, передбачений Конвенцією, є під час кримінального провадження, учасником якого виступає дитина. З метою усунення негативних чинників його впливу на дитину Конвенція орієнтує правозасосувача (слідчого, прокурора, адвоката, суддю, соціальних працівників, спеціалістів тощо) на особливе відношення до дитини. Це насамперед проявляється у тому, що до неї застосовуються такі форми і методи поводження, які, як вказує ст. 40 Конвенції, сприяють розвитку у неї почуття гідності і значущості, зміцнюючи в ній повагу до прав людини й основних свобод інших. І тому в країнах Європейського Союзу набуває свого поширення концепція правосуддя, дружнього до дитини. У поєднанні із проголошеними у Конвенції правами, ця концепція правосуддя щодо дітей забезпечує належне врахування прав дитини як особливих, але самостійних суб'єктів правовідносин у цій сфері. Зокрема, нормативним її втіленням є Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей. Одним із прав дитини, яке забезпечує можливість її активної участі у правовідносинах саме як їх суб'єкта, у тому числі у сфері правосуддя, згідно із ст. 12 Конвенції є право будь-якої дитини, здатної сформулювати власні погляди, вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що її торкаються. Поза усякого сумніву, передбачене у цій статті Конвенції суб'єктивне право стосується і випадків участі дитини у кримінальному провадженні. З приводу характеристики цього права саме як права на участь дитини в будь-якому судовому розгляді, то відповідно до п. А «Принцип участі» Керівних принципів Комітету Міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього дитині, вказується, що: «Необхідно дотримуватись прав всіх дітей ... бути вислуханим у судовому процесі, у якому дитина бере участь або який матиме вплив на дитину. Дитину необхідно розглядати і ставитися до неї як до особи, що має права у повному обсязі і забезпечити можливість реалізації всіх її прав у такий спосіб, що враховує здатність дитини мати власні погляди ...». Схоже тлумачення права дитини, передбаченого у ст. 12 Конвенції, наведено у Зауваженнях загального порядку Комітету з прав дитини № 12 (2009) «Право дитини бути заслуханою»: «...право всіх дітей бути заслуханими і сприйнятими з усією серйозністю є одним з основоположних принципів Конвенції дана стаття не тільки сама по

собі встановлює конкретне право, а й повинна враховуватися при тлумаченні або здійсненні всіх інших прав. ... В останні роки склалася широко поширена практика, яка в цілому концептуально визначалася як «участь», хоча сам цей термін відсутній в тексті статті 12». Таким чином, щодо значення для дитини її права вільно висловлювати погляди з усіх питань, що її торкаються, відмітимо, що воно не зводиться тільки до можливості дитини вчиняти певні дії як учасника кримінального провадження, а саме - висловлювати такі погляди. Важливість та значущість цього права також полягає у тому, що завдяки йому та його належній реалізації дитина стає повноправним учасником кримінального провадження. Тобто завдяки наділенню дитини цим правом, роз'ясненню способу його реалізації, сприянню їй у його здійсненні, врахуванню висловлених дитиною поглядів створюються передумови для доступу дитини до засобів захисту її прав, зокрема доступу до правосуддя. Більш того, виходячи із змісту Рішення Конституційного Суду України від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012, особиста участь дитини як повноцінного учасника кримінального провадження, створює передумови для повного, всебічного, об'єктивного та неупередженого розгляду справи, що торкається дитини, де така її участь як сторони, як суб'єкта у розгляді справи в судах усіх юрисдикцій, спеціалізацій та інстанцій повинна забезпечуватися відповідним процесуальним законом. У досліджуваному випадку це - КПК України. Також слід вказати, що право дитини вільно висловлювати погляди з усіх питань, що торкаються її, слід розглядати і як самостійний засіб захисту її прав і свобод від порушень та протиправних посягань взагалі. Також воно є засобом захисту від підозри (обвинувачення) у вчиненні кримінального правопорушення (ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод). Наведене вказує на вкрай важливе значення права дитини вільно висловлювати погляди з усіх питань, що її торкаються, та підкреслює його роль як власне для дитини, так і для захисту прав дітей в Україні взагалі. Щодо, як було вказано вище, механізму гарантування реалізації вказаного права, то до його елементів віднесемо такі положення Конвенції: приділення першочергової уваги якнайкращому забезпеченню інтересів дитини (ч. 2 ст. 3 Конвенції), у тому числі слідчим, прокурором, суддею; обов'язкове приділення належної уваги поглядам дитини згідно з її віком і зрілістю (ч. 1 ст. 12 Конвенції), тобто заборона ігнорування висловленої дитиною думки, що має віднайти своє відображення у відповідних процесуальних

актах (протоколах, процесуальних рішеннях); надання дитині можливості бути заслуханою в ході будь-якого судового розгляду, що торкається дитини, безпосередньо або через представника чи відповідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства (ч. 2 ст. 12 Конвенції), тобто обов'язок посадових осіб (слідчого, прокурора, судді) не перешкоджати висловлюванню дитиною її думки, обов'язок надати можливість висловитися; інші гарантії, які містить Конвенція, або які прямо нею не передбачені, але відповідають меті приділенню першочергової уваги якнайкращому забезпеченню інтересів дитини (наприклад ст. 40 Конвенції). Однак, як засвідчує аналіз чинного кримінального процесуального законодавства України, вказане положення ст. 12 Конвенції не в повній мірі віднайшло у ньому своє відображення, а відповідні механізми його реалізації часом просто відсутні. Вважати допит засобом забезпечення висловлення дитиною поглядів з усіх питань, що її торкаються, навряд чи можна. Спеціальної норми, яка б відповідала за змістом ст. 12 Конвенції КПК не містить. Наприклад, найбільш повно це право дитини закріплене у ст. 171 «Врахування думки дитини при вирішенні питань, що стосуються її життя» Сімейного кодексу України. Але цей акт стосується лише питань змісту особистих немайнових і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, і не регулює питання врахування думки дитини в судових процесах (кримінальному, цивільному, адміністративному). Не є цей акт і джерелом кримінального процесуального права. Тобто досліджуване право дитини не отримує, як вказано в ч. 2 ст. 12 Конвенції, закріплення у «процесуальних нормах національного законодавства». На цей недолік національного законодавства в сфері прав дитини свого часу вказано Комітетом ООН з прав дитини у Заключних зауваженнях щодо України за результатами розгляду зведених 3-ої і 4-ої періодичних доповідей України (CRC / C / UKR / 3-4) (17 січня - 4 лютого 2011 року). Його існування підтверджено і у Альтернативному звіті про дотримання Україною положень Конвенції ООН про права дитини за період з 2011 по 2018 роки. Особливо це стосується врахування думки дитини в кримінальному процесі. Виходячи із наведеного, враховуючи необхідність гарантування вказаного права кожній дитини-учаснику кримінального провадження, потребують опрацювання та вжиття низка правових та організаційних заходів. Зокрема, правові заходи мають бути пов'язані із включенням до КПК України нормативних положень, які б безпосередньо передбачали наділення

дитини-учасника кримінального провадження правом бути безпосередньо заслуханою (вільно висловлювати погляди) слідчим, прокурором, суддею з усіх питань, що її торкаються. А також норми, які б враховували зміст елементів механізму гарантування та забезпечення реалізації вказаного права. Стосовно організаційних заходів, то вони пов'язані із: моніторингом стану врахування уповноваженими особами в кримінальному процесі думки дитини; аналізом національного законодавства, а також наявних досліджень та напрацювань у цій сфері; опрацювання та поширення методичних рекомендації щодо врахування думки дитини та найкращого врахування інтересів дитини слідчими, прокурорами, суддями, відповідне їх навчання тощо. А до цього часу реалізація права дитини, передбаченого у ст. 12 Конвенції, цілком можлива завдяки застосуванню ч. 4 ст. 9 КПК України, яка передбачає, що у разі якщо норми КПК України суперечать міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, застосовуються положення відповідного міжнародного договору України. Про що не слід забувати адвокатам, а також мати на увазі слідчими, прокурорами, суддями.

На думку автора, такі кроки можна розглядати як реалізацію того особливого піклування і допомоги, на які мають право розраховувати діти. Це безумовно сприятиме підвищенню ступеня гарантованості прав дитини в Україні, а також реалізації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у національному кримінальному провадженні.

УДК 343. 132 (477)

Тетяна Василівна ДАРВАЙ,

слухач магістратури Харківського університету внутрішніх справ

СУЧАСНИЙ СТАН КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Актуальність. Історія розвитку нашої держави і суспільства переконливо свідчить про те, що злочинність зростає тоді, коли держава знаходиться в кризовій ситуації. В даний час Україна проходить через низку реформаційний потрясінь, війну в Донецькій і Луганській областях та, відповідно, відчуває на собі комплекс негативних наслідків, серед яких не останнє місце посідає і зростання злочинності, яке загрожує безпеці

людини, суспільства і держави. Особливу тривогу викликає зростання в останні роки корисливо-насильницької злочинності. Розбій – це один із найбільш поширених й активно прогресуючих злочинів, що входить у блок корисливо-насильницьких. Тенденція зростання говорить про «популяризацію» розбоїв та розбійницьких нападів. Даний вид злочинів стає найбільш оптимальним і привабливим способом швидкого збагачення. У різні історичні періоди корисливо-насильницька злочинність сприймалася як серйозна загроза найвищим соціальним цінностям. Розбій як особливо небезпечний спосіб заволодіння майном інших осіб, посягає на національну та кримінологічну безпеку населення, гарантію захисту прав і свобод людини і громадянина, порушує як право на майно останніх, так і на їхнє життя і здоров'я. Дану тематику у своїх роботах досліджували наступні вчені: В.В. Пясковський, Ю.М. Чорноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв, Б.Н. Головкін, В.О. Бесчастний. Розбій є умисним, тяжким злочином проти власності, корисливо-насильницької спрямованості, що полягає у нападі з метою заволодіння чужим майном, поєднаним з насильством, небезпечним для життя та здоров'я особи, яка зазнала нападу, або погрозою застосування такого насильства. Найчастіше їх вчиняють громадяни України чоловічої статі (переважно добре фізично розвинуті), переважно 20-30-ти річні особи, в більшості випадків у складі групи осіб за попередньою змовою. Виділяється також частка неповнолітніх розбійників. Щодо розповсюдженості, переважають посягання, вчинені в громадських місцях та поєднані з проникненням у житло. Іноді трапляються посягання на транспорті та напади на об'єкти фінансово-кредитної сфери. В ході розбійних нападів, у потерпілих осіб найчастіше вилучаються особисті носильні речі (кишенькові гроші, мобільні телефони, ювелірні прикраси, одяг); при посяганнях із проникненням у житло – гроші, золотовалютні цінності, дороге й малогабаритне майно, товарно-матеріальні цінності; на транспорті – грошова виручка, значні суми цільового призначення, партії високоліквідного товару та ін.; при нападах на об'єкти фінансово-кредитної системи – готівкова виручка із каси, великі суми грошових коштів і валютних цінностей підготовлених до інкасації. Посягання в більшості випадків (62%) супроводжуються застосуванням насильства різного ступеня небезпечності та зброї, в рештах випадків (38%) – тільки погрозою такого застосування. За сезонними коливаннями і часом вчинення аналізована категорія злочинів вчиняється в осінньо-зимовий

період, дещо рідше – у весняно-літній період, найчастіше в вечірній та нічний час доби. Даний вид злочину найбільш поширений в південно-східній Україні та містах-мільйонниках. У цій ситуації потрібно звернути увагу на необхідність дослідження, постійного оновлення та практичного використання психолого-кримінологічної характеристики злочинів, яка сприяє розробленню та здійсненню ефективних заходів запобігання злочинності в цілому та окремих її видів зокрема. Згідно з даними статистичної інформації, за фактами розбою у 2018 році правоохоронцями було обліковано 2263 кримінальних правопорушень, що дещо менше, ніж у минулих роках (у 2017 — 3006, у 2016 — 3904, у 2015 — 3556, у 2014 — 3895, у 2013 — 2856), по яких у 1424 випадках (62,9%) особам було повідомлено про підозру, в той час як у попередні роки, знову ж таки, кількість виявлених підозрюваних у вчиненні таких злочинів була значно більшою (у 2017 — 1762, у 2016 — 1870, у 2015 — 1843, у 2014 — 1812, у 2013 — 1971), тобто їх розкриття в минулому році лише погіршилося. Не була досить високою й активність розслідування таких кримінальних правопорушень, бо до суду обвинувальних актів по таких злочинах направлено ще менше — 1113 (51,6%), в той час як у попередні роки цей показник був значно вищим: у 2017 — 1210, у 2016 — 1232, у 2015 році — 1331, у 2014 році — 1437, у 2013 році — 2323. Окрім того, слідчими на кінець 2018 року не прийнято рішень у 1 040 таких кримінальних правопорушеннях, або у 45,9%, що свідчить про те, що майже кожен другий розбій, які в більшості своїй також є очевидними, правоохоронцями не розкривається, а особи, які їх вчиняють, у результаті цього уникають кримінальної відповідальності. Тому, як уже зазначалося, необхідно звернути увагу на якість досудового розслідування, яке будуть здійснювати кваліфіковані та досвідчені працівники, штатний склад яких не буде зазнавати дефіциту, і, як наслідок, навантаження для працівників не буде наднормовим, що дозволить більш якісно розслідувати не тільки дану категорію злочинів, а й всі вчинені кримінально карані діяння. Розбій є умисним, тяжким злочином проти власності, корисливо-насильницької спрямованості, що полягає у нападі з метою заволодіння чужим майном, поєднаним з насильством, небезпечним для життя та здоров'я особи, яка зазнала нападу, або погрозою застосування такого насильства. Аналізуючи дані статистичної інформації, можна говорити про те, що кількість розбоїв з кожним роком помітно зменшується, що свідчить про тенденцію спаду даного виду злочинності. Проте, все таки, вона існує. Так, станом на 2018

рік, кількість вчинених розбоїв становить 2263 напади. А це означає, що кількість їх вчинення становить приблизно 6-7 нападів в день. Основними причинами вчинення розбоїв є несприятлива соціально-економічна ситуація, явище безробіття, відсутність реальних перетворень та «кадровий голод» працівників поліції, особливо органів досудового розслідування. Країна потребує низки реформ у політичній, соціальній, економічній, податковій сферах, правоохоронної та судової діяльності, удосконалення законодавчої бази, і, кінець кінців, закінчення бойових дій на сході України. І тільки після налагодження даних проблем в країні будуть відображатися нижчі показники рівня злочинності.

Список використаних джерел: 1. Зведені статистичні відомості про стан злочинності: офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України (<https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>); 2. Криміналістика: підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Чорноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 544 с. 3. Головкін Б. Н. «Кримінологічний аналіз злочинів проти власності». 4. В.О. Бесчастний «Кримінологічний аналіз сучасних тенденцій злочинності в Україні»

УДК 343. 133. 98 (477)

Ярослава Андріївна ДОЛИННА,

слухач магістратури факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВПЛИВ ІНСТИТУТУ СІМ'Ї НА ВИНИКНЕННЯ ДИТЯЧОЇ БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ ЯК ФОНОВОГО ДЛЯ ЗЛОЧИННОСТІ ЯВИЩА

Сьогодні, в сучасній Україні, злочинність осіб без визначеного місця проживання складає собою малодосліджену проблему, яка торкається та зачіпає різні сфери суспільного життя. Перш за все вона тісно пов'язана з таким поняттям, як феномен бездомності та безпритульності, який існує вже далеко не перше століття. Актуальність теми полягає в тому, що сучасний соціально-економічний занепад в українському суспільстві породив глибоку кризу сім'ї, сприяв посиленню таких негативних явищ суспільства як алкоголізм, проституція, наркоманія, безробіття і звичайно жебракування з

безпритульністю. На цьому тлі створилася гостра загроза руйнування сім'ї, як соціального інституту, і саме в таких умовах в Україні набуває чималих розмірів дитяча безпритульність і як наслідок поширюється злочинність серед неповнолітніх. Різні аспекти безпритульності, в тому числі і неповнолітніх, як фонового явища отримали свій прояв у наукових працях таких знаних вчених як: О. Ю. Шостко, Б. М. Головкін, О. М. Джужа, О. М. Бандурка, А. І. Долгова, О. М. Костенко, В. І. Шакур, Д. О. Назаренко та ін. Однак, варто зазначити, що в більшості робіт вказана проблематика досліджувалася в загальному плані і не отримала комплексного, акцентного характеру. Виходячи з цього стає зрозумілою і мета написання даних тез, а саме дослідження факторів впливу інституту сім'ї на зростаючу дитячу безпритульність та визначення основних напрямів протидії існуючій проблемі. Як це не важко визнавати, але сім'я зазнала значної деформації, а можливо і повного руйнування, і в першу чергу від цього страждають діти, що і виявляється в їх девіантній поведінці. Відокремлення АР Крим, а також війна на сході України призвела до соціально-економічної кризи в державі. В такій ситуації не всі родини спроможні втримати своє соціальне становище на достатньому рівні. За останні роки в державі сильно зростає кількість сімей алкоголіків, наркоманів, безробітних, душевнохворих, які отримали назву «сім'ї ризику». І як приклад, можемо навести статистичну інформацію відносно кількості зареєстрованих безробітних осіб в Україні за останні роки (Див.: Таблиця 1.). При цьому ми бачимо, що починаючи з 2014 року рівень безробіття в Україні різко почав зростати, і це авжеж, негативно відобразилось на соціальному та економічному стані цієї категорії населення.

Таблиця 1.

Рівень безробіття з 2013 по 2017 рр. (кільк. населення в тис.)						
	Всього населення	Економічно активне населення	Зайняте населення	Безробітне населення	Рівень безробіття	Зареєстрованих безробітних
2013	45426,2	20478,2	18901,8	1576,4	7,7%	487,6
2014	42928,9	19035,2	17188,1	1847,1	9,7%	458,6
2015	42760,5	17396,0	15742,0	1654,0	9,5%	461,1
2016	42584,5	17303,6	15626,1	1677,5	9,7%	407,2

Становище дітей в таких родинах особливо обтяжливо, бо вони залишилися не тільки без нагляду батьків, а й виявилися викинутими своїми батьками на вулицю. Велика кількість дітей залишають «сім'ї ризику» і через постійні конфлікти, просто біжать з дому від побоїв, погроз, образ. Саме з моменту, коли дитина залишає свій дім, або ж втікає з дитячого будинку, вона починає шукати собі інше місце для притулку. Такі діти туляться на вокзалах, в метро, або ж в інших громадських місцях. Залишаючи їх так, ставиться під загрозу не тільки здоровий розвиток дитини, але й збільшується вірогідність вчинення такими дітьми правопорушень та злочинів. Відбувається не визнання ними норм суспільної моралі, а також руйнування соціальних цінностей. Реальна ситуація в Україні свідчить, що проблема "дітей вулиці" з'явилася не вчора, але за різних умов вона розвивалася по-різному. Іноді навіть важко пояснити, що спонукає дитину залишити родину, школу, близьких людей і йти на вулицю. Проте, сьогодні можна стверджувати, що існує ряд факторів, які, в основному, дозволяють зрозуміти, чому все частіше діти обирають такий ненадійний і часто небезпечний спосіб життя. Перелік основних причин появи дитячої безпритульності та бездоглядності в кримінологічному середовищі більш-менш вже має сформований вигляд. Найбільш вдало його відображає І.М. Доля: неспроможність багатьох сімей виховувати дітей, через бідність або ж безвідповідальність батьків; застосування у сім'ях жорстоких форм виховання, які перетинаються з насильством в сім'ї; недосконалість реабілітаційно-профілактичної роботи, застосованої у притулках для дітей; безробіття, зростання цін на товари першої необхідності, зокрема дитячі і, як результат, погіршення матеріального благополуччя значного прошарку населення України [1, с. 57]. Усі ці фактори та причини в тому чи іншому ракурсі вже були описані в кримінологічних дослідженнях, але перед нами все одно постає питання. А чи лише з бідних родин втікають діти, чи можливо навіть у багатих, заможних батьків дитина може бути кинута на призволяще? Не дарма в суспільстві існує такий вираз: «Бідні діти багатих батьків». Багато хто вважає, що діти заможних батьків набагато щасливіші від своїх однолітків. Вони ні в чому собі не відмовляють, їм доступні подорожі й різноманітні розваги. У них є няньки, гувернантки, репетитори, а також перед ними нереальні перспективи: Оксфорд, Гарвард, Кембридж. Але саме в таких родинах доволі часто постають конфлікти між дітьми та батьками, перші, так би мовити розбалувана «золота» молодь, яка звикла до своєї безкарності, а останні, батьки, що і зовсім не звертають увагу на виховання своєї дитини. Більшість заможних родин, які зіштовхуються з такими сімейними проблемами зазвичай звертаються до психологів, намагаються вплинути на дитину, відновити в ній загальнолюдські

цінності та норми моралі, але вже занадто пізно. Найчастіше конфлікти набирають найвищого градусу, коли діти досягають перехідного віку. Підліток кидається з крайності в крайність – то він замкнутий і мовчазний, то грубий і цинічний. За таких обставин діти з багатих сімей, можуть обрати шлях злочинності та скитання по вулицях. Вони так само втікають з домівок, і так само як і інші вчиняють злочинні дії, зазвичай з корисливих мотивів. Питання чи надовго вони затримаються на теренах вулиць, чи батьки їх повернуть до своїх домівок, не важливо, факт залишається фактом, що і така причина, як неспроможність багатих батьків виховати в своїх дітях елементарні загальносоціальні цінності також призводить до такої категорії злочинності неповнолітніх. Сучасну українську протидію бродяжництву та безпритульності можна з упевненістю назвати безсистемною, оскільки суперечливі судження, невпорядковані уявлення, прогалини у знаннях про відносно цілісне явище не сприяли формуванню самостійного, наукового обґрунтованого концептуального підходу до окреслення стратегічних напрямів і засобів вирішення проблеми запобігання зазначеному феномену та його проявам [2, с. 368]. Попре законодавче та інституційне забезпечення, закладене в Законі України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей», в ст. 52 Конституції України, і законодавчим документом, що містить основні положення щодо захисту прав дітей – Закон України «Про охорону дитинства», соціальний контроль за поведінкою бездомних і безпритульних осіб, дітей в тому числі, все одно є недостатньо ефективним [3, с. 40]. У своїй науковій роботі «Кримінологічний аналіз та протидія фоновим для злочинності явищам» Д. О. Назаренко визначає перелік основних напрямів протидії безпритульності, з яким не можна не погодитися: прийняття єдиного законодавчого акта, що регулював би відносини у сфері протидії злочинності та запобіганням злочинам; посилення участі громадськості в протидії бродяжництву та безпритульності, закріплене у відповідних профілактичних програмах і планах; включення в шкільні програми курсів з навчання навичкам здорового і безпечного життя, самооборони; розроблення загальнодержавних програм навчання батьків спілкування з дітьми; підвищення якості роботи соціальних служб, основною метою яких є соціальна адаптація різних видів; зниження рівня бездоглядності дітей (наприклад, створення спеціальних молодіжних центрів за типом гуртожитку, де молода людина може одержати притулок і консультацію з примирення з батьками, працевлаштування, вирішення конфліктів тощо) [2, с. 372]. Підсумовуючи, можна сказати, що хоча і існує багато факторів, які детермінують безпритульність дітей як фонове для злочинності явище, не слід забувати, що першопричинами цієї проблеми все одно є інститут

сім'ї, рівень духовного і морального розвитку батьків, культури народження і усвідомлення загальноприйнятих правил поведінки. Саме тому, на нашу думку, для виходу із такої складної ситуації держава повинна приділяти значну увагу соціальному, матеріальному, духовному, моральному становищу сучасної родини, схилити до здорового способу життя та створення повноцінної родини, яка буде здатна виховати та забезпечити усім необхідним свою дитину.

Список використаних джерел: 1. Доля І.М. Подолання дитячої безпритульності: міжнародна та вітчизняна практика / І.М. Доля // Стратегічні пріоритети: Науково-аналітичний щоквартальний збірник . – 2010 . – № 1. – С. 55-59. 2. Назаренко Д.О. Кримінологічний аналіз та протидія фоновим для злочинності явищам : монографія / Д.О. Назаренко. – Харків : Діа плюс, 2013 – 524 с. 3. Кримінологія (Особлива частина) : навчальний посібник / Кол. авторів: Блага А.Б., Васильєв А.А., Давиденко Л.М. та ін.; за заг. ред. О.М. Литвинова; наук. ред. серії О.М. Бандурка. – Х. : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2011. – 347 с.

УДК 343.13(477)

Валентина Георгіївна ДРОЗД,

доктор юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник 2 науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту МВС України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ МІСЦЯ ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Дослідивши положення КПК України, вбачається, що питання про підслідність тісно пов'язані приписи щодо місця проведення досудового розслідування (ст. 218 КПК України). Такий взаємозв'язок обумовлений тим, що одним із видів підслідності є територіальна (місцева). Така констатація прямо впливає з положень ч. 1 ст. 218 КПК України, де передбачено, що досудове розслідування здійснюється слідчим того органу досудового розслідування, під юрисдикцією якого перебуває місце вчинення кримінального правопорушення. Особливості визначення місця досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених на

території дипломатичних представництв, консульських установ, суден України передбачено у ст. 523 КПК України. При цьому слід звернути увагу, що у ч. 2 ст. 218 КПК України законодавець передбачив обов'язок слідчого проводити досудове розслідування того кримінального правопорушення, яке не віднесено до його компетенції до моменту визначення прокурором іншої підслідності. Дане правило встановлено з метою уникнення затягування досудового розслідування. У такому разі слідчий повинен повідомити прокурора про початок досудового розслідування, а прокурор, ознайомившись зі змістом повідомлення та виявивши факт розслідування слідчим кримінального правопорушення, яке не віднесено до його підслідності, – винести постанову про визначення підслідності. У разі якщо місце вчинення кримінального правопорушення невідоме, то обов'язок визначення місця проведення досудового розслідування, відповідно до вимог ч. 2 ст. 218 КПК України, покладається на прокурора. В положеннях ч. 5 ст. 218 КПК України передбачено, що у разі виникнення спорів про підслідність вони вирішуються керівником органу прокуратури вищого рівня. Питання щодо визначення підслідності виникає, як правило, під час проведення досудового розслідування на різних його етапах. Разом з тим, цілком логічним буде й те, що питання про підслідність може виникнути вже після внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. Є потреба окремо звернути увагу на правову норму, якою регламентовано питання про вирішення спорів про підслідність, тому логічно було б розмістити в положеннях ст. 216 КПК України, де унормовано порядок визначення підслідності, а не у ст. 218 КПК України, як це передбачено сьогодні. Повноваження прокурора щодо визначення підслідності впливають із конституційних положень, де закріплено повноваження прокурора щодо організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження (ст. 131-1 Конституції України), а також прав, закріплених у ст. 36 КПК України. Такі повноваження прокурора також відображають реалізацію функції обвинувачення на стадії досудового розслідування. У всіх випадках суперечки про підслідність вирішує керівник органу прокуратури вищого рівня, за винятком з'ясування підслідності в кримінальному провадженні, яке може належати до підслідності НАБУ. У такому разі питання про підслідність вирішує Генеральний прокурор або його заступник.

При правозастосуванні може виникнути питання про співвідношення положень ст. 218 і п. 2 ч. 3 ст. 87 КПК України, якими визначено, що недопустимими є докази, які були отримані після початку кримінального провадження шляхом реалізації органами досудового розслідування чи прокуратури своїх повноважень, не передбачених КПК України, для забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень. Вирішення цього питання відображено в судовій практиці. Так, в ухвалі Апеляційного суду Житомирської області від 08.04.2014 року в провадженні № 295/13337/13-к зазначено, що, не дивлячись на те, що слідчі органів безпеки відповідно до ч. 2 ст. 216 КПК України не здійснюють досудове розслідування злочину, передбаченого ст. 307 КК України, слідчий проводить розслідування доти, доки прокурор не визначить іншу підслідність, а тому постанова прокуратури Житомирської області від 03.04.2013 року про визначення підслідності є мотивованою [1]. Відтак, слід зрозуміти, що у ч. 3 ст. 87 КПК України мова йде про реалізацію повноважень органами досудового розслідування та прокурором, що не передбачені законом, а отже й посилення на ст. 216 КПК України в цьому аспекті є недостатнім. Слід зауважити, що чинний КПК України не передбачає чіткого процесуального порядку зміни підслідності кримінального провадження прокурором. Крім того, у законі не визначено процесуального порядку та строків розгляду питань, які пов'язані зі зміною підслідності прокурором і передачі таких кримінальних проваджень для проведення досудового розслідування іншим органом досудового розслідування. Враховуючи такі прогалини, у науковій літературі справедливо наголошується, що сьогодні зазначене питання вирішується самостійно процесуальним керівником на підставі свого внутрішнього переконання, що призводить до формування неоднозначної практики із цього питання та до негативних наслідків з визнання доказів, отриманих не уповноваженим суб'єктом, недопустимими, а процесуальних рішень, прийнятих на їх основі, необґрунтованими чи/та незаконними [2, с. 67]. Тож, процедура зміни підслідності вимагає свого удосконалення на законодавчому рівні, що доцільно зробити з урахуванням виключних повноважень прокурора. Доцільно взяти до уваги запропонований М. А. Погорецьким та В. О. Гринюком такий алгоритм дій: 1) слідчий за погодженням із керівником органу досудового розслідування звертається з обґрунтованим клопотанням до процесуального керівника про передачу кримінального провадження за підслідністю; 2) процесуальний керівник

протягом 3-х днів розглядає зазначене клопотання та у випадку його задоволення виносить постанову про зміну підслідності; 3) у випадку відмови у задоволенні клопотання слідчий має право оскаржити таку відмову до керівника органу прокуратури, а у випадку, якщо рішення по заявленому клопотанні слідчого приймав керівник органу прокуратури, така відмова у задоволенні клопотання може бути оскаржена вищестоящому керівнику органу прокуратури [2, с. 67]. Погоджуючись із цими вченими, вважаємо, що такі зміни до чинного КПК України дозволять усунути випадки порушення правил підслідності та, як наслідок, будуть спрямовані на отримання допустимих доказів і прийняття законних та обґрунтованих процесуальних рішень. Отже, резюмуючи викладене вище, вважаємо доцільним положення ч. 5 ст. 218 КПК України перенести до ст. 216 КПК України. Пропоную учасникам прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список бібліографічних посилань: 1. Ухвала Апеляційного суду Житомирської області від 8 квіт. 2014 р. : спр. № 295/13337/13-к // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38116826> (дата звернення: 09.10.2018). 2. Погорецький М. А., Гринюк В. О. Визначення прокурором підслідності кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 62–68.

УДК 343. 13 (477)

Олена Олександрівна ЖУРАВЕЛЬ,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ,
суддя Первомайського міськрайонного суду Харківської області

СЛІДЧИЙ СУДДЯ ЯК СУБ'ЄКТ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ, СВОБОД І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Досліджуючи генезис кримінального процесу В.Нор та Н. Бобченко зазначили, що за КПК України 1960 р. тогочасна вітчизняна модель кримінального судочинства мала серйозні недоліки серед яких, зокрема обмеженість судового контролю у стадії досудового розслідування, що

зумовило й основні вектори реформування кримінального процесуального законодавства України... Одним із його ключових нововведень стало поглиблення судового контролю на досудовому провадженні. З цією метою передбачено нового суб'єкта кримінального провадження—слідчого суддю [1, с. 112-113]. В свою чергу основним призначенням слідчого судді, як зазначає В. Руденко, є здійснення судового захисту прав, свобод і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному процесі та забезпечення законності провадження в справі на досудових стадіях. [2, с. 72-73]. Окремо досліджуючи питання судового контролю Т.Г. Ільєва визначила, що під ним слід розуміти напрям діяльності слідчого судді на стадії досудового розслідування, а також під час застосування екстрадиційної процедури, що забезпечує законність рішень і дій слідчого, прокурора з метою дотримання прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. Учена відокремила два види здійснення функції судового контролю у кримінальному процесі: 1) слідчий суддя приймає рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, надає дозвіл на проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій (попередній судовий контроль); 2) розглядає скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора (наступний судовий контроль) [3, с. 259]. В той же час вказане визначення має дискусійний характер і підлягає уточненню у зв'язку із розширенням повноважень слідчого судді згідно зі змінами прийнятими 3 жовтня і 16 листопада 2017 року. Україна сьогодні продовжує йти шляхом докорінних змін правової регламентації взаємовідносин особи і держави. Це стосується також й процесуальної регламентації у кримінальному провадженні, основною концептуальною ідеєю якої є захист прав, свобод та законних інтересів його учасників. Актуальними залишаються питання удосконалення наукових досліджень і правозастосовної діяльності щодо суб'єктів, які здійснюють судовий контроль на досудовому розслідуванні. За дослідженням у правових і суміжних науках точиться дискусія щодо визначення і використання у теорії і практиці понять «контролю», «контрольної діяльності», «контрольно-наглядової діяльності» та зокрема судового контролю, сутності та їх правової форми, гарантій, визначення яких на сьогодні є неоднозначними. В науці наголошувалось на доцільності інтерпретації контролю, як управлінської діяльності. Окремо досліджувались питання щодо контрольно-наглядової діяльності. За визначенням вчених, вона має

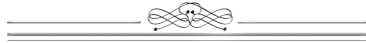
охоронне призначення і несе на собі головним чином навантаження запобіжної властивості, зокрема недопущення усякого роду відступлень від правил и виключення можливості правопорушень, що характеризує її як позитивну сутність [1, с. 21-22]. За визначенням В.Н. Кудрявцева для правоохоронних органів контрольно-наглядова діяльність за дотриманням вимог законності є основною, а здійснення правоохоронної функції єдиним чи домінуючим засобом контрольного впливу. У суспільстві правоохоронні органи знаходяться в центрі тієї частини соціального контролю, який забезпечує дотримання правопорядку і законності [2, с. 228]. Досліджуючи питання контролю як правової форми діяльності, В.М. Горшенєв та І.Б. Шахов визначили, що найбільш оптимальним об'єктом пізнання правової природи будь-якої організаційної форми діяльності є судочинство як класична правова форма діяльності, що заключає в собі з легкістю виявляємі ознаки, що ми підтримуємо. Під правовою формою вони запропонували визначати специфічну організаційну форму діяльності органів держави, посадових осіб та інших управляючих суб'єктів, яка: по-перше здійснюється на підставі найсуворішого дотримання вимог законодавства та нормативно-правових актів; по-друге, її результати увесь час приводять до певних юридично значущих наслідків, або пов'язані з їх наступленням. Вказані два моменти виступають в органічній єдності та є головною визначною властивістю, а у своїй сукупності кваліфікують всяку організаційну форму діяльності, як правову [4, с. 36-37]. За час дії попереднього КПК України контроль за дотриманням прав, свобод і законних інтересів у кримінальному провадженні (на той час кримінальної справи) було закріплено в більшості своїй за органами прокуратури, які мали відповідні процесуальні повноваження з цих питань. Значення такої діяльності охарактеризував І.Н. Грабець, визначивши її як носія компенсаторного характеру в контексті обмеженості можливостей суду при вирішенні правових конфліктів [5, с. 17-24]. За чинним КПК України удосконалення прокурорського і судового контролю пішло далі у своєму розвитку, розширивши повноваження посадових осіб і працівників цих інстанцій та за визначенням М.В. Черноусько промовисто свідчать про високопродуктивну взаємодію цих інститутів у напрямі утвердження процесуальних прав осіб-учасників кримінального провадження, а також законного процесуального впливу на хід досудового розслідування [6, с. 189-190]. На нашу думку по суті не коректно зазначати про таку взаємодію, оскільки судовий контроль є самостійним напрямом діяльності

судових інстанцій і не може взаємодіяти з прокурорським, оскільки за таких обставин він буде являться обвинувальним ухилом, що не є функцією суду і не буде відповідати засаді верховенства права. Практика правозастосування новел чинного КПК України та дослідження виконання слідчим суддею контрольних повноважень свідчить, що судовий контроль у кримінальному провадженні згідно положень п. 18 ч. 1 ст.1 КПК України в дійсності, а не формально стає ефективним засобом забезпечення права на захист і, всупереч певним скептичним висловлюванням та побоюванням деяких науковців і практиків про можливу його неефективність, формальний характер і навіть негативний вплив на кримінальне провадження, все ж таки доводить свою доцільність і необхідність. З'ясування процесуального порядку здійснення судового контролю за відповідними процесуальними діями і рішеннями вкрай важливо для розуміння дійсного призначення судового контролю в сучасному кримінальному процесі та побудови на цій основі єдиної науково обґрунтованої концепції подальшого розвитку кримінального провадження, підвищення його ефективності. Отже, судовий контроль передбачає перевірку обґрунтованості дій, рішень, клопотань сторони обвинувачення, яка наділена державно-владними повноваженнями (прокурора, слідчого органу досудового розслідування, керівника органу досудового розслідування, працівника оперативного підрозділу) і набуває особливого значення. Відповідно до положень ст. 206 КПК України слідчий суддя має право за власною ініціативою здійснювати відповідний контроль щодо захисту прав людини. У цьому й полягає особливість судового контролю, що здійснюється саме слідчим суддею. Законодавець постійно розширює повноваження слідчого судді з досліджених питань, зокрема доповнивши положення КПК України 03.10 та 16.11. 2017 року. Так, дослідження прийнятих додаткових новел привело до висновків, що спірним є внесення додаткових положень в чинний КПК України щодо визначення і уточнення юрисдикції розгляду клопотань усіх органів досудового розслідування з окремих питань. Наприклад, з усіх органів досудового розслідування у місті Харкові та Харківській області юридичну особу яких представляє ГУНП В Харківській області, клопотання про дозвіл на проведення обшуку (з 15.03.2018 року) пропонувалось розглядати слідчим суддею тільки в суді Київського району міста Харкова де працює лише 15 суддів, але не всі вони обрані слідчим суддею. Таке законодавче закріплення не було здійснено. Прийнято й інше

положення про більш оперативний в організаційному значенні розгляд клопотань слідчим суддею про проведення обшуку і здійснення приводу саме в день його надходження, але тільки за участю слідчого або прокурора. З однієї сторони щодо протидії злочинності це позитивно, а з метою забезпечення засади змагальності та можливої участі інших учасників кримінального провадження при його розгляді в цих змінах не передбачено і тому така новела не може бути сприйнятою, оскільки слідчий суддя повинен бути реальним гарантом забезпечення прав і свобод усіх учасників кримінального провадження. Вказана прогалина повинна бути усунена в законодавчому порядку. Крім цього викликає дискусійні питання додаткова новела до ч. 6 ст. 234 КПК України згідно якої, у разі відмови слідчим суддею про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, слідчий, прокурор не мають право повторно звертатись до слідчого судді з цього питання, якщо не буде нових обставин у кримінальному провадженні. Іншим дискусійним і спірним питанням є введення законодавцем новели до ст. 294 КПК України згідно якої, продовження строків досудового розслідування покладається на слідчого суддю з відповідними повноваженнями, а не на прокурора. Друге дискусійне питання було щодо новели про порядок призначення експертиз слідчим суддею внесеною до ст. 243 КПК України (набрала чинності з 15.03.2018 року), однак, враховуючи пропозиції вчених та практиків, це положення скасовано. Проведене дослідження наочно свідчить про необхідність подальшого наукового і прикладного вивчення питань судового контролю з боку слідчого судді у кримінальному провадженні. Так, з однієї сторони ці зміни направлені на розширення повноважень слідчого судді за дотриманням прав, свобод і законних інтересів учасників провадження, а з іншого певні з них спонукають до дискусії та уточнень. Втім підняті питання підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню. Пропоную учасникам круглого столу прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список використаних джерел: 1. Нор В., Бобченко Н. Кримінально-процесуальне право України: надбання, загрози, очікування. *Право України*. 2017. № 5. С. 112-121. 2. Руденко В. Процесуальний статус слідчого судді. *Слово національної школи суддів України*. 2013. №3(4). С.71-78. 3. Ільєва Т.Г. Функція судового контролю у кримінальному процесі : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 259 с. 4. Горшенев В.М.,

Шахов И.Б. Контроль как правовая форма деятельности. М.: Юрид. лит., 1987. 176 с. 5. Кудрявцев В.Н. Правовое поведение: норма и патология. М., 1982. С. 228. 5. Грабець І.Н. Представницькі повноваження прокурора щодо усунення наслідків адміністративних корупційних правопорушень. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 2. С. 17-24. 6. Черноусько М.В. Здійснення прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням : теорія і практика : монографія, за загал. ред. д.ю.н. , проф. О.П. Кучинської. К. : Алерта, 2017. 294 с.

УДК 343.9 (477)

Олександр Олександрович ЗАГУМЕННИЙ,

ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету
внутрішніх справ, капітан поліції

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПОВ'ЯЗАНИХ З ОБІГОМ КРИПТОВАЛЮТ

Стрімкий розвиток розповсюдження криптовалют та blockchain-технологій в суспільстві і в елементах економічного розвитку держави потребує від органів влади вирішення питань пов'язаних із запобіганням злочинних посягань і розслідування вже вчинених злочинів в цій сфері. За даними сайту coinmarketcap.com, на 30.12.2018 року в сфері blockchain-технологій, а саме обігу криптовалют було задіяно більше 130 мільярдів доларів США, на початок жовтня 2019 року цей показник складає 220 мільярдів доларів США [1]. Для порівняння, бюджет України на 2018 рік, за даними сайту index.minfin.com.ua та <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19> складав близько 36 мільярдів доларів США. Якщо раніше переважаючим об'єктом посягань злочинців були грошові кошти, право на майно, дорогоцінності та транспортні засоби, то наразі більшість злочинців освоюють мережу інтернет і криптотехнології, оскільки вони є децентралізованими, складні у відстеженні та розслідуванні пов'язаних з ними злочинів. В умовах тенденції розвитку криптотехнологій, матеріальні ресурси більше не є першочерговою ціллю злочинців, а правоохоронні органи досі не те що не мають необхідних інструментів та механізмів, але й навіть законодавчого

закріплення термінів з якими вже стикаються потерпілі від злочинів та виконавців незаконного обігу наркотичних засобів. Протидія злочинам, вчиненим із застосуванням інформаційних технологій, є новим викликом для правоохоронних органів [2, с. 6, 143]. Розслідування новітніх видів злочинів також ускладнено їх особливостями: латентністю; спроможністю швидкого знищення або зміни цифрових слідів, що є основним доказом вчинення злочину; виникненням проблеми під час огляду децентралізованих комп'ютерних систем, документування та експертизи слідів, які зафіксовані в пам'яті технічних пристроїв, в онлайн мережі чи на фізичних носіях інформації; короткочасністю зберігання інформації, здатної виступити як доказ на серверах компаній – операторів телекомунікаційних мереж тощо [3, с. 180]. Україна вже стоїть на шляху до прийняття безумовного тренду популярності розповсюдження blockchain-технологій та законодавчого закріплення криптовалют. В рамках круглого столу, який відбувся 06 листопада 2019 року, Міністерство цифрової трансформації України та міжнародна компанія Binance (є власником однієї з топ 5 криптобірж, денний обіг операцій якої складає більше 1 млрд доларів США) оголосили про підписання меморандуму щодо формування позиції у встановленні потенційного правового статусу віртуальних активів і валют в Україні [4]. Отже, встановлення законодавчого закріплення blockchain-технологій є однією зі складових частин ефективного процесу документування та розслідування злочинів, зокрема таких найбільш розповсюджених, як у сфері незаконного обігу наркотиків, відмивання коштів, здобутих незаконним шляхом та інших видів. Шлях України щодо удосконалення законодавства в цій сфері зможе призвести до ефективної протидії не тільки злочинів у сфері крадіжок та шахрайства криптовалют, але й до подолання відмивання доходів і корупційних правопорушень, які використовують blockchain для приховування злочинів. Зокрема це можна за рахунок приділення всебічної уваги дослідженню феномену Blockchain, що надасть змогу запобігати злочинним технологіям і схемам пов'язаних з використанням цифрових валют. У даному контексті особливу увагу варто приділяти навчанню та підвищенню кваліфікації фахівців правоохоронних органів на основі співпраці з урядами інших країн та за допомогою надання міжнародної правової допомоги. Впровадження заходів забезпечення фінансових розслідувань, пов'язаних із пошуком та виявленням злочинних схем збагачення та розшуканих активів, вимагає їх необхідного збереження. У

міжнародній практиці застосовують варіант обміну вилучених біткоїнів на звичайну валюту через волатильність та потенційне знецінювання вилучених активів. У той же час підняті питання потребують окремого дослідження або наукового вивчення. Пропоную учасникам наукового заходу прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список використаних джерел: 1. Обычная рыночная капитализация. Глобальные графики. URL: <https://coinmarketcap.com/ru/charts/> (дата звернення: 07.11.2019р.). 2. Болгов В. М., Гадіон Н. М., Гладун О. З. Організаційно-правове забезпечення протидії кримінальним правопорушенням, що вчиняються з використанням інформаційних технологій : наук.-практ. посібник. Київ: НАПУ, 2015. 202 с 3. Бурбело Б.А. Криміналістичні основи протидії кіберзлочинності // Актуальні питання розслідування кіберзлочинів: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 10 грудня 2013 року. Харків: ХНУВС, 2013. С. 179–182. 4. Мінцифра розпочала співпрацю з однією з найкрупніших криптовалютних бірж у світі. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/mintsifra-rozpochala-spivpratsyu-z-odnieyu-z-naykrupnishikh-kriptovalyutnikh-birzh-u-sviti> (дата звернення: 07.10.2019р.).

УДК 343. 132. (477)

Уляна Олегівна ЗАЄЦЬ,

ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО АКТУАЛЬНОСТІ ПРОБЛЕМАТИКИ ДОКАЗУВАННЯ ВИДУ ТА РОЗМІРУ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Сучасний період розвитку кримінального процесу України характеризується суттєвими змінами у напрямку посилення захисту особи, суспільства та держави, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Тому, виходячи зі змісту норм ст. 3 Конституції України та ст. 2 КПК України, подальше вдосконалення кримінального процесуального законодавства має здійснюватися саме в

цьому напрямі. У зв'язку з цим, перед законодавцем стоїть нелегке завдання – збалансувати приватні та публічні інтереси, запровадити ефективні правові механізми розслідування кримінальних правопорушень задля притягнення винних осіб до відповідальності, відновлення порушених прав і законних інтересів, відшкодування (компенсації) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, тощо. Одним з індикаторів, котрий визначає ефективність здійснення кримінального провадження, є встановлення обставин, що підлягають доказуванню. В теорії кримінального процесу сукупність таких обставин прийнято називати предметом доказування. Про значимість цих обставин для практичної діяльності наочно свідчать положення ст. 91 КПК України, в якій законодавець закріпив їх перелік, встановлення яких здебільшого покладено на сторону обвинувачення. При цьому, слід пам'ятати, що передбачене у вказаній статті коло обставин не є абсолютним (вичерпним), адже їх встановлення залежить від норм матеріального права, тобто конкретного складу злочину. Зі змісту ст. 91 КПК України вбачається, що до переліку обставин, які мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню, законодавець включив вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. При вчиненні певних злочинів, передбачених КК України, встановлення виду та розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, має важливе значення. З однієї сторони, встановлення цих обставин впливає на кваліфікацію та міру покарання, а з іншої – слугує підставною для відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Зазначене здебільшого стосується злочинів з матеріальним складом, тобто для наявності об'єктивної сторони яких законом вимагається з'ясування не лише вчинення суспільно небезпечного діяння або бездіяльності, а й настання конкретних наслідків у вигляді матеріальної шкоди чи понесення збитків у результаті спричинення фізичної, моральної шкоди. Крім того, в окремих складах злочину розмір шкоди є альтернативною кваліфікуючою ознакою. Наприклад, у диспозиції ч. 2 ст. 194 КК України міститься декілька альтернативних кваліфікуючих ознак, серед яких заподіяння майнової шкоди в особливо великих розмірах. Тим часом, вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, підлягає доказуванню не в усіх складах злочину, адже суспільно-небезпечні наслідки – це факультативна ознака. В той самий час, незважаючи на важливе значення виду та розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, сторона обвинувачення під час їх

доказування зіштовхується з певними труднощами, зумовленими недосконалістю кримінального процесуального законодавства. Передусім, йдеться про неврахування законодавцем специфіки розслідування конкретного виду злочину. Це, з одного боку, ускладнює визначення правильної кримінально-правової кваліфікації, а з іншого – негативно позначається на проведенні процесуальних дій та застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження, спрямованих на відшкодування завданої шкоди (наприклад, проведенні обшуку; здійсненні арешту майна з метою забезпечення цивільного позову тощо). Зазначене також підтверджується офіційними статистичними даними Генеральної прокуратури України, згідно з якою розмір шкоди, завданої кримінальними правопорушеннями, кожного року зростає, а показники її відшкодування, на жаль, залишаються не значним. Відтак, актуальність питання доказування виду та розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, не викликає сумнівів. Натомість, в теорії кримінального процесу вивченню цього аспекту не приділено належної уваги. Здебільшого, теоретичні, нормативні та прикладні проблеми доказування виду та розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, досліджувалися в контексті аналізу: а) забезпечення цивільного позову в кримінальному процесі; б) визначення способів відшкодування (компенсації) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; в) реалізації прав і законних інтересів потерпілого, цивільного позивача; г) правозахисної діяльності прокурора та ін.

Наведені вище обставини свідчать про те, що проблематика доказування виду та розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, потребує свого комплексного, всебічного дослідження, спрямованого на розроблення відповідних пропозицій з удосконалення чинного законодавства та практики його застосування.

УДК 343. 132. (477)

Ростислав Олександрович КИСЛЮК,

курсант 4 курсу факультету №1 Харківського національного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник: Сергій Євгенійович Абламський,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу та
організації досудового слідства факультету №1 Харківського
національного університету внутрішніх справ

ПРОЦЕСУАЛЬНА САМОСТІЙНІСТЬ ТА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СЛІДЧОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

З 20 листопада 2012 року в Україні почав діяти новий Кримінальний процесуальний кодекс, у результаті чого перед правниками, юристами і практиками постала необхідність в осмисленні його положень. Будучи курсантом факультету № 1 (слідства), на якому безпосереднього готують працівників для слідчих підрозділів Національної поліції, вважаю необхідним звернути увагу на процесуальну самостійність слідчого. Адже, вивчаючи наукову літературу, бачу, що вчені постійно зазначають про ґрунтовні зміни, які позначилися на самостійності та процесуальній незалежності слідчих. При цьому, досліджуючи різні аспекти даної проблематики, мало хто звертає увагу на тлумачення й відмінності у цих поняттях. Хоча обидві ці правові дефініції найчастіше зустрічаються поряд і є близькими за природою свого походження, але все ж таки мають різне смислове значення. Поняття процесуальної незалежності слідчих органів зародилося на початку 18 століття, але більше нагадувало автономність, аніж процесуальну незалежність. На той час слідчі органи іменувалися «майорськими комісіями», незалежність яких виражалася в повній відокремленості від державного адміністративного апарату. «Майорські комісії» створювалися відокремлено від системи державного управління і між ними не відбувалося взаємодії, що й означало їх незалежність (відокремленість). Причиною їх створення була необхідність боротьби з корупційними злочинами, у зв'язку з чим ці органи мали бути відокремленими й незалежними [1]. Що ж стосується поняття процесуальної самостійності як юридичного терміну, то його історія дуже

давня. В різні періоди воно видозмінювалось, але в своїй суті залишалось майже однаковим. Тому можна користуватися термінологією, що зустрічається в сучасній літературі. Під процесуальною самостійністю слідчого слід розуміти загальне положення досудового розслідування, що є засобом реалізації принципу всебічного, повного та неупередженого встановлення обставин кримінального провадження, яке полягає у повноваженнях слідчого самостійно, на підставі свого внутрішнього переконання та керуючись законом починати досудове розслідування, визначати напрями розслідування, приймати відповідні процесуальні рішення та вчиняти дії, пов'язані з розслідуванням кримінального правопорушення, щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, за винятком випадків, коли законом передбачене отримання на це згоди (рішення) прокурора чи дозволу слідчого судді, визначати порядок і послідовність проведення цих процесуальних дій та нести повну відповідальність за їх законне і своєчасне проведення (застосування), а також відстоювати (захищати) ці повноваження, передбаченими КПК України засобами. Порівнявши два наведені поняття, можемо зробити попередній висновок про те, що вони мають принципово різні походження, хоча в юридичній літературі та законодавчих актах вони зустрічаються поряд. Незалежність слідчого являє його відокремленість від інших органів державної влади, а самостійність несе в собі зобов'язання провести розслідування самостійно, з дотриманням принципів повноти і всебічності. Як свідчить дослідження, багато державних структур постійно володіли юридичною самостійністю, тобто мали в повній мірі реалізовувати власноруч свої повноваження. Стосовно ж юридичної незалежності, то про неї можна говорити лише з 1713 року, зокрема із часу створення слідчих комісій. Нині ці поняття в правоохоронних структурах існують поряд. Цікавим для сучасності є той факт, що до XVIII ст. правоохоронні органи не мали незалежності, хоча були зобов'язані самостійно виконувати покладені на них обов'язки. Такий підхід до правоохоронних органів був надзвичайно нераціональний, адже вони не мали фактичної змоги протидіяти злочинності у сфері державного управління.

Слід звернути увагу, що в чинному КПК України, зокрема у ч. 5 ст. 40, йдеться лише про самостійність слідчого. Натомість, як цілком справедливо констатує В. Г. Дрозд, системно проаналізувавши чинне кримінальне процесуальне законодавство, можна побачити «гіперконцентрацію» повноважень прокурора у кримінальному

провадженні, що, фактично, позбавляє сенсу положення ч. 5 ст. 40 КПК України щодо наділення слідчого самостійністю. Це впливає з вирішальної ролі прокурора при прийнятті практично усіх процесуальних рішень під час досудового розслідування, зокрема починаючи від погодження майже кожного клопотання і закінчуючи затвердженням обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру [2, с. 32].

Список використаних джерел: 1. Серов Д. О. Гвардейцы-криминалисты Петра I: Из истории организации и деятельности «майорских» следственных канцелярий (1713–1723 гг.) // Ораниенбаумские чтения: Сб. научных статей и публикаций. СПб., 2001. Вып. 1. 2. Дрозд В. Г. Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 448 с.

УДК 343.98 (477)

Олександр Вікторович КОВТУН,

заступник начальника управління – начальник відділу

Головного слідчого управління Національної поліції України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОКАЗУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ПРОТИ ЖУРНАЛІСТІВ

При установленні відповідного переліку обставин, що підлягають доказуванню у досліджуваній категорії кримінальних проваджень, слід враховувати норми статей Особливої частини КК України, що безпосередньо спрямовані на захист журналістської діяльності. Зокрема, до них відносяться статті 171, 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України. Зазначений перелік статей Особливої частини КК України спрямований на забезпечення правової охорони журналістської діяльності в Україні. Поряд із тим, аналізуючи ці питання крізь призму кримінального процесуального законодавства в частині доказування вини осіб, які вчинили такі кримінальні правопорушення, слід зауважити, що приведені склади злочинів містять як спільні, так і відмінні елементи, що й встановлює особливі обставини доказування під час досудового розслідування.

Виокремлюючи спільні ознаки досліджуваних складів злочинів, можна побачити, що вказані норми направлені на захист журналістської діяльності, при вчиненні яких особа винного у мотивах своїх дій намагається перешкодити діяльності журналіста. З огляду на це особливо важливою категорією для з'ясування являється поняття особи журналіста. Національне законодавство не надає єдиного визначення поняття «журналіст», оскільки воно трактується в декількох нормативно-правових актах. Зокрема, у ст. 25 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» розкривається поняття журналіста редакції друкованого засобу масової інформації, під яким розуміється творчий працівник, який професійно збирає, одержує, створює і займається підготовкою інформації для друкованого засобу масової інформації та діє на підставі трудових чи інших договірних відносин з його редакцією або займається такою діяльністю за її уповноваженням, що підтверджується редакційним посвідченням чи іншим документом, виданим йому редакцією цього друкованого засобу масової інформації. В той же час у ст. 21 Закону України «Про інформаційні агентства» міститься дещо відмінне трактування поняття журналіста, під яким розуміється творчий працівник, що збирає, одержує, створює та готує інформацію для інформаційного агентства і діє від його імені на підставі трудових чи інших договірних відносин з ним або за його уповноваженням. На наш погляд, із позиції правозастосування більш детальне та чітке поняття журналіста надано в ст. 1 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», де дана дефініція розглядається як творчий працівник, який професійно збирає, одержує, створює і займається підготовкою інформації для засобів масової інформації, виконує редакційно-посадові службові обов'язки в засобі масової інформації (в штаті або на позаштатних засадах) відповідно до професійних назв посад (роботи) журналіста, які зазначаються в державному класифікаторі професій України». Вважаємо, що юридичні важливі елементи указаної дефініції полягають в тому, що складовою частиною цього поняття є професійні обов'язки, які повинен виконувати журналіст, що витікають з назв посад (роботи) журналіста та зазначаються в державному класифікаторі професій України. Тим часом, у примітці до ст. 345-1 КК України під професійною діяльністю журналіста законодавець розуміє систематичну діяльність особи, пов'язану із збиранням, одержанням, створенням, поширенням, зберіганням або іншим використанням інформації з метою її поширення на невизначене

коло осіб через друковані засоби масової інформації, телерадіоорганізації, інформаційні агентства, мережу Інтернет. При цьому, відповідно до примітки цієї ж статті, статус журналіста або його належність до засобу масової інформації підтверджується редакційним або службовим посвідченням чи іншим документом, виданим засобом масової інформації, його редакцією або професійною чи творчою спілкою журналістів. Поняття, що застосовуються, хоча і дещо схожі, однак мають відмінності. З практичної сторони, на наше переконання, найбільш логічним вбачається поняття, закріплене в примітках до ст. 345-1 КК України, адже у ньому вказується на ознаку систематичності, тобто особа повинна займатися відповідною діяльністю регулярно. Крім того, перелічуються напрямки журналістської діяльності, чим фактично уніфікується термін журналісти до будь-якого виду діяльності засобів масової інформації. Одночасно з тим слід вказати на певну не досконалість даного поняття, оскільки законодавцем обмежене коло осіб, які являються журналістами. Такого висновку можна дійти зіставивши указане поняття із тим, що передбачено в Законі України «Про інформаційні агентства», де до таких осіб також віднесено: засновника (співзасновників) інформаційного агентства; керівника (директора, генерального директора, президента та ін.); трудовий колектив; творчий колектив; журналіста інформаційного агентства; спеціаліста у галузі засобів комунікації; автора або іншу особу, якій належать права на інформацію; видавця (виробника) продукції інформаційного агентства; розповсюджувача продукції інформаційного агентства. В даному випадку бачимо, що до суб'єктів інформаційного агентства віднесено його керівника як особу, що відповідно до ст. 20 цього ж закону безпосередньо керує всіма підрозділами інформаційного агентства, відповідає за результати його роботи, підписує фінансові документи і виконує іншу роботу згідно з наданими йому засновником (співзасновниками) інформаційного агентства повноваженнями. Тож, виникають питання щодо охоплення приміткою до ст. 345-1 КК України керівника інформаційного агентства як особи, що очолює та наділена значним впливом на роботу відповідного ЗМІ. Виявляючи обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування злочинів, вчинених проти журналістів, важливе значення має чітке розуміння самого поняття «журналіст», адже воно являється ключовим і безпосередньо впливає на кваліфікацію. В той же час важливим фактом, що в подальшому являє собою обставину, що підлягає доказуванню у злочинах, вчинених супроти журналістів є чітко сформований умисел, що виражається

в усвідомленні особою факту вчинення суспільно-небезпечних дій, передбачених відповідними статтями Особливої частини КК України саме проти журналіста і його професійної діяльності. Винна особа повинна усвідомлювати вчинення дій відносно журналіста, який здійснює законну професійну діяльність. Одночасно варто підкреслити, що журналіст зобов'язаний діяти законно, і лише в цьому випадку він перебуватиме під правовою охороною профільного законодавства. Ознака законності являється обов'язковою обставиною кваліфікації діяння винної особи як злочину вчиненого супроти журналіста. При вивченні і аналізі суб'єктивної сторони щодо усвідомлення особою факту вчинення злочину проти журналіста, слід брати до уваги ідентифікаційні символи, які вказують на особу як представника ЗМІ. Зокрема, ст. 15 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» передбачає зобов'язання для ЗМІ забезпечувати відряджених журналістів та інших працівників належними документами, знаковими, сигнальними та іншими засобами позначення особи представника преси. Такий обов'язок індивідуалізується в положеннях ст. 21 Закону України «Про інформаційні агентства», де належність до інформаційного агентства підтверджується службовим посвідченням агентства чи іншим документом, виданим йому. Подібні положення встановлені в Законі України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», що також має важливе практичне значення. Суб'єктивна сторона вказаних правопорушень являється однією із ключових елементів відповідних складів, оскільки виходячи саме із даного елемента, той чи інший злочин пов'язують як злочин вчинений супроти журналістів, що зумовлює акцентування особливої уваги при доказування саме наявності вище зазначеної мети, мотиву та їхнього зв'язку із об'єктивною стороною зазначених злочинів, що зумовлює необхідність доказування зазначеного, як елемента предмету доказування у кримінальних правопорушеннях вчинених супроти журналістів. Таким чином, до особливих обставин, що підлягають доказуванню при розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених стосовно журналістів, необхідно віднести мотив – як незадоволення з певних причин роботою журналістів та метою, яку намагається досягнути винна особа, а саме не допустити вихід певного матеріалу чи завадити журналістському розслідуванню. При цьому ключовим фактом, що потребує доказування по відповідній категорії кримінальних проваджень є вже зазначений взаємозв'язок між: а) мотивом, метою та суспільно-небезпечним діянням; б)

мотивом, метою та суспільно-небезпечними наслідками. Суттєвою обставиною, яка потребує уваги при доказуванні злочину передбаченого ст. 345-1 КК України у випадку наявності потерпілих, окрім журналіста, а саме його близьких родичів чи членів сім'ї є доказування зв'язку між уже визначеною метою та мотивом та злочинних діянь винного. В даному випадку близькі родичі чи члени сім'ї журналіста, виступають засобом тиску на останнього через безпосереднє посягання на їх права та свободи. Розглядаючи решту обставин, які підлягають доказуванню, виходячи із конкретного складу злочину, встановлюється та досліджуються аналогічно їхнім складам, які не підлягають до категорії злочинів вчинених проти журналістів.

Аналіз судової практики свідчить, що навіть у випадку вчинення злочинних чи незаконних дій супроти журналіста, ключовий момент у випадку доказування наявності вчинення злочину, передбаченого ст. 171 КК України та інших злочинів супроти журналістів є наявність уже вказаного мотиву та мети, в інакшому випадку діяння особи повинні кваліфікуватися як злочин у разі наявності у їхніх діях інших ознак злочину, передбаченого Особливою частиною КК України. Пропоную прийняти участь у обговоренні піднятих питань.

УДК 343. 132 (477)

Валерія Олександрівна КОНДРАТЕНКО,

курсант 3 курсу факультету №2 Харківського національного університету
внутрішніх справ

науковий керівник: Олена Петрівна ЗАВОРІНА,

кандидат юридичних наук, викладач кафедри кримінального процесу та
організації досудового слідства, факультет № 1 Харківського
національного університету внутрішніх справ

ЗМІНА ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ

Повідомлення про підозру в структурі досудового розслідування займає особливе місце, оскільки підводить підсумок у провадженні щодо зібраних доказів, визначає подальше його спрямування. Крім того, відповідно до положень п. 14 ст. 3 КПК України, повідомлення про підозру є моментом притягнення особи до кримінальної відповідальності. Отже,

зазначене процесуальне рішення означає появу в кримінальному провадженні нового учасника процесу – підозрюваного, який є центральною фігурою у кримінальному процесі, навколо якої концентруються процесуальні дії органів досудового розслідування, прокурора, суду. Під час досудового розслідування після повідомлення особи про підозру можуть бути отримані нові докази, що тягнуть необхідність його зміни або вже наявним доказам може бути надана інша оцінка. У випадку виникнення підстав для повідомлення про нову підозру або зміну раніше повідомленої підозри слідчий, прокурор зобов'язаний виконати дії, щодо вручення письмового повідомлення особі про підозру, передбачені ст. 278 КПК України. Якщо повідомлення про підозру здійснив прокурор, повідомити про нову підозру або змінити раніше повідомлену підозру має право виключно прокурор (ст. 279 КПК України). Доповнення повідомлення про підозру необхідне у тих випадках, коли в процесі розслідування, після повідомлення про підозру, з'ясовуються нові факти злочинної діяльності особи. Додаткові обставини можуть обумовити підозру у новому кримінальному правопорушенні або заміну підозри в одному кримінальному правопорушенні на підозру в іншому. Доповнення повідомлення про підозру може привести до зміни кваліфікації. Так, наприклад, якщо з'ясується, що має місце незакінчений злочин, а початкова стадія злочинної діяльності, діяння підозрюваного слід кваліфікувати, окрім, як за відповідною статтею КК України, так і за ст. ст. 14, 15 КК України (приготування чи замах на злочин). У випадках, коли встановлено, що форма співучасті підозрюваних у вчиненні злочину не однакова, дії виконавця, організатора, підбурювача та пособника слід кваліфікувати за відповідною статтею КК України, а також за відповідною частиною ст. 27 КК України. Зміна повідомлення про підозру (у вузькому розумінні цього поняття) може обумовлюватися виявленням обставин, які змінюють характер певних відомостей, викладених в попередньому повідомленні про підозру. Зокрема, можуть бути уточнені фактичні обставини вчиненого (місце, час, спосіб діяння, характер і розмір заподіяної шкоди тощо), виправлена раніше допущена помилка або неточність формулювання підозри. За необхідності змінити або доповнити повідомлення про підозру слід мати на увазі, що нове повідомлення про підозру має бути узагальненим і складатися не в доповнення до попередніх, а замість раніше складених. У цьому випадку раніше складене повідомлення про підозру, яке залишається в матеріалах провадження втрачає свою силу. Між іншим, звертає на увагу той факт, що законодавець чітко не визначає перелік підстав для зміни підозри або вручення нової. На підставі викладеного вважаємо, що зміна раніше повідомленої підозри може полягати у: - доповненні попередньої підозри новими епізодами

кримінального правопорушення, що кваліфікуються за однією і тією ж статтею (частиною статті) кримінального закону; - уточненні фактичного змісту підозри (час, місце, наслідки тощо); - виключенні з раніше повідомленої підозри епізодів протиправної діяльності, що не знайшли підтвердження в ході розслідування; - уточненні (зміні) юридичної кваліфікації раніше повідомленої підозри. У свою чергу підставами зміни підозри є встановлення нових перевірених й достатньо обґрунтованих доказів. За випадків виникнення підстав для повідомлення про нову підозру або зміну раніше повідомленої підозри слідчий, прокурор зобов'язаний виконати дії, передбачені ст. 278 КПК України (скласти нове повідомлення про підозру, вручити його підозрюваному, внести відомості до ЄРДР).

Проте, ст. 110 КПК України передбачено, що процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду. При цьому, рішення слідчого, прокурора приймається у формі постанови. Постанова виноситься у випадках, передбачених КПК України, а також коли слідчий, прокурор визнає це за необхідне. Тому, на нашу думку, було б цілком логічно, щоб слідчий, прокурор за випадків, коли дійде висновку про необхідність зміни раніше повідомленої підозри мав складати про це мотивовану постанову, в якій обґрунтовував підстави для прийняття такого процесуального рішення. Особливо це стосується випадків, коли зміна підозри відбувається в результаті перекваліфікації вчиненого особою кримінального правопорушення.

УДК 343.98 (477)

Наталья Николаевна КОСМИНА,

кандидат юридических наук, старший научный сотрудник,
заведующая отделом Харьковского научно-исследовательского
экспертно-криминалистического центра МВД Украины

ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СЛЕДОВАТЕЛЯ И ЭКСПЕРТА ПО КОРРУПЦИОННЫМ ПРЕСТУПЛЕНИЯМ

Важность и актуальность проблемы, освещенной в работе, не нуждается в специальном обосновании. Коррупция и взяточничество приблизилось к той черте, за которой вероятна утрата обществом контроля над

направлением социально-экономических и политических процессов. Однако, учитывая то обстоятельство, что в структуре коррупционных преступлений по-прежнему доминирует взяточничество, являющееся, по сути, ядром коррупции. Цель статьи – рассмотреть использование специальных знаний при расследовании взяточничества. Предметом исследования являются: противоправное явление взяточничество, уголовно наказуемое деяние – получение взятки, субъекты преступления – должностные лица (чиновники), правовая основа ответственности и нормы, установленные Криминальным кодексом за получение взятки. Правоприменительная практика свидетельствует о том, что не всегда криминальные производства по этому виду преступлений направляются на рассмотрение в суды. Такие результаты можно объяснить тем, что довольно часто при выявлении криминальных производств данной категории имеются достаточные основания для возбуждения производства, предъявления обвинения задержанным, но не удается собрать достаточное количество доказательств их вины. То есть при хорошей фиксации фактов получения должностными лицами денег, ценностей, совершения ими незаконных следок, операций не удается в полной мере доказать преступный характер их действий. Как правило, такие ситуации возникают, когда взятые с личным должностные лица, не пытаются оспорить факт задокументированных незаконных действий, представляют лицу, ведущему расследование, весьма убедительные формальные объяснения некой целесообразности либо ошибочности допущенного. Например, в ходе предварительного следствия обвиняемый С полностью отрицал свою вину в получении взятки от Ч за незаконные действия однако из заключения химической экспертизы следователю, что на восьми денежных купюрах достоинством по 200 грн каждая изъятых у взяткодателя имеются наслоения вещества спецсредства «карандаш» в виде надписи «взятка» и «опудривания» порошковым средством. При этом вещество, которым выполнена надпись «взятка», идентично со спецсредством «карандаш» по характеру люминесценции, по морфологическим признакам и химическим свойствам, а вещество, вызывающее на купюрах и на марлевых тампонах со смывами рук с люминесценцию фиолетового цвета, однородно по химическому составу со спецсредством «порошок». При этом, в качестве косвенного доказательства вины проводится фоноскопическая экспертиза. С целью успешного проведения любых экспертиз, в том числе экспертизы звукозаписи, необходим рабочий контакт следователя и эксперта. Как отмечает А. Л. Зуева, наиболее важным этапом взаимодействия следователя и эксперта является этап подготовки экспертизы, когда ставятся и конкретизируются вопросы, подлежащие разрешению, определяются объекты исследований, собираются необходимые сведения и сравнительные материалы. При

производстве экспертизы эксперт может выявить существенные для дела обстоятельства, требующие немедленного реагирования следователя, либо от следователя могут потребоваться дополнительные материалы или документы. Поэтому необходимо деловое сотрудничество следователя и эксперта на всех стадиях производства экспертизы [1, с. 92–93]. Реализацией такого сотрудничества будет и формулирование вопросов для проведения экспертизы звукозаписи, которые должны быть логичны и понятны, что позволит провести экспертизу наиболее эффективно и в краткие сроки¹. Анализ результатов данного исследования позволяет констатировать несовершенство системы научно-технического обеспечения раскрытия и расследования взяточничества. Вместе с тем, при расследовании указанного вида преступлений в целях укрепления доказательственной базы существует объективная необходимость применения субъектами расследования технических средств и использования специальных знаний. Фактические данные, которые могут быть получены с помощью использования научно-технических методов и средств при их грамотном, с тактической точки зрения, изъятии и использовании могут стать неоспоримыми доказательствами по делу. Наиболее распространенной экспертизой по должностным и коррупционным преступлениям в целом является криминалистическая экспертиза видео- и звукозаписей¹. Она проводится с целью идентификации личности по устной речи, а также для технического исследования носителей информации (магнитные ленты, аудиодиски и др.) и аппаратуры звукозаписи¹. Гораздо реже экспертиза звукозаписи проводится при совершении других преступлений – злоупотребления должностными полномочиями, превышения должностных полномочий, контрабанды и др., когда ведутся записи прослушивания телефонных переговоров в качестве оперативно-розыскного мероприятия или контроль и запись переговоров. Экспертиза звукозаписи проводится обычно для решения двух задач: для идентификации голоса и для исключения монтажа, то есть искусственного создания разговора на магнитной ленте (путем склеивания ленты, электроакустического или цифрового монтажа и пр.) [2, с. 48]. Последнее объясняется тем, что если виновный при осмотре и прослушивании фонограммы признал запись своего голоса и по делу имеется достаточно других доказательств его вины, то проведение более трудоемкой экспертизы с целью идентификации голосов вряд ли требуется. Однако, считаем, ошибкой будет вообще не назначать экспертизу звукозаписи, поскольку обвиняемый может в суде полностью отвергнуть подлинность аудиозаписи со своим голосом. Особенно это важно, когда звукозапись является одним из важных элементов в системе обвинительных доказательств. В этом случае, если по ней не была проведена экспертиза на предмет исключения

монтажа, то суду будет весьма затруднительно оценить данный вид доказательства, поскольку он имеет определенные технические параметры [2, с. 50–51]. Основной доказательственной базой по уголовным делам о взяточничестве составляют материальные и идеальные следы преступления. С учетом грамотного использования следователем имеющегося в следственной практике арсенала криминалистических методов и применения научно-технических средств эти два вида криминалистически значимой информации в конечном итоге способствуют не только укреплению и расширению доказательственной базы, но и являются источником информации о возможном противодействии расследованию, а также лицам, его осуществляющих. При получении взятки распространенной экспертизой является химическая, проводящаяся с целью идентификации химического вещества на взяткополучателе (руки, одежда и т. д.) с веществом, которым были обработаны деньги либо иной предмет. Подготовку химического вещества в основном производят оперативные сотрудники вместе со специалистами-химиками. Главное требование здесь – индивидуальность химического состава вещества, которое обычно изготавливается специалистами-химиками из экспертного учреждения соответствующего ведомства, проводящего оперативное или следственное мероприятие. По завершению тактической операции по задержанию взяткополучателя оперативные работники или следователь с помощью специалиста делают смывы с тела задержанного либо изымают предметы его одежды, мебели, где могли быть оставлены следы химического состава от соприкосновения с предметом взятки. Важно, чтобы специалист, производящий смывы, не имел до этого контакта с химическим веществом либо с предметами, обработанными данным веществом. Грубейшее нарушение тактики производимого действия, если оперативный работник при задержании взяткополучателя сначала сам касается предмета взятки, а затем делает смывы. В этом случае данный вид доказательства с признанием его недопустимым может потерять всякий смысл [3, с. 16].

Таким образом необходимо сказать, что для успешного проведения экспертиз необходимо привлекать к обнаружению и изъятию специалиста, способного правильно изъять следы преступления, а также эксперта, способного подготовить к исследованию документы и сохранить собранные доказательства, а также тесное взаимодействие специалистов и экспертов со следствием. Экспертизы позволяют доказать состоятельность обвинения, изобличая взяткополучателя при объективном расследовании. Предлагаю участникам принять участие в обсуждении поднятых вопросов и предоставленных предложений.

Список библиографических ссылок: 1. Зуева А. Л. Методические и процессуальные аспекты криминалистической экспертизы материалов, веществ и изделий из них : дис. ... канд. юрид. наук. Кисловодск, 2002. С. 92–93. 2. Ищенко Е. П., Сливинский К. О. Криминалистическая алгоритмизация: теоретические предпосылки. *Академический юридический журнал*. 2001. № 4. С. 45–51. 3. Мишков Я. С. Методика розслідування хабарництва : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2005. 20 с.

УДК 343.122 (477)

Олександра Олександрівна КОЧУРА,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та
експертології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0638-2911>

Анастасія Володимирівна ДАНИЛЕНКО,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7721-2955>

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЗАКОННИЙ ПРЕДСТАВНИК НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

В силу особливостей інтелектуального, фізіологічного, психологічного розвитку, який пов'язаний з браком життєвого досвіду і знань, неповного віку, не сформованих систем життєвих цінностей та пріоритетів, переконань, поглядів та установок, відсутність стійких навиків усної і письмової мови, неповнолітні потерпілі не здатні достатньо повноцінно або взагалі захищати свої права та відстоювати особисті законні інтереси. Тому ми вважаємо, що найважливішою умовою, що гарантує неповнолітньому потерпілому конституційне право на захист своїх свобод, прав і законних інтересів, та впливає із положень ст. 59 Конституції України, це право мати представника, тому що, воно покликане забезпечити його додатковою правовою допомогою. При цьому,

у чинному КПК України є положення, які відповідають цим вимогам. Так, в положеннях ст. 59 «Законний представник потерпілого» КПК України, існує роз'яснення про те що якщо потерпілим є неповнолітній, то до участі в процесуальній дії разом із ним залучається його законний представник [1]. Але, слід привернути увагу на те що, у чинному національному кримінальному процесуальному законодавстві України не надано у повному обсязі, поняття законного представника, а лише існує перелік, тих осіб, яких можливо залучити в їх якості. При цьому, питання щодо участі законного представника потерпілого у кримінальному провадженні регулюється положеннями ст. 44 КПК України. Так, відповідно до них, можуть бути залучені: батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни, піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній. Таким чином, законний представник неповнолітнього потерпілого, який бере участь у кримінальному провадженні виступає з боку обвинувачення, а вся його діяльність, як законного представника неповнолітнього потерпілого повинна бути направлена на забезпечення охорони (захисту) прав та законних інтересів цієї особи, яка не в змозі самотійно їх реалізовувати та захищати. Тобто, з викладеного вище випливає поняття законного представника неповнолітнього потерпілого, а саме: це самотійний учасник кримінального процесу, який приймає участь на безоплатній підставі з боку обвинувачення, дії якого націлені на захист, охорону прав та законних інтересів неповнолітнього потерпілого. Тобто, діяльність законного представника неповнолітнього потерпілого повинна бути спрямована на забезпечення охорони прав, свобод й законних інтересів неповнолітнього. Більш того, функцію законного представника неповнолітнього потерпілого, у зв'язку з виконанням ним цієї діяльності, слід визначити як функцію захисту. При цьому, законний представник, реалізуючи те, що було нами зазначено раніше та міститься в положеннях чинного КПК України по захисту неповнолітнього потерпілого, тим самим в першу чергу, захищає його законні інтереси. В той же час, необхідно зазначити, що на відміну від захисника законний представник неповнолітнього потерпілого, це особа, як правило, гарно знає неповнолітнього потерпілого, в більшості випадків це його батько, або мати. Вони долучаються захищати інтереси підлітка не за службовим обов'язком своєї професійної діяльності, як адвокат, а в силу

загальноправовій відповідальності за виховання і захист неповнолітніх дітей, з врахуванням морально-етичних аспектів виховання. Тобто, законні представники діють, в більшості випадках, в інтересах своїх дітей, захищаючи їх законні інтереси, свободи та права. Але, ми вважаємо, що в положеннях статей чинного КПК України, не зовсім чітко прописані права, якими може користуватися законний представник неповнолітнього потерпілого, так у ч. 5 ст. 44 КПК України зазначено, що законний представник користується процесуальними правами особи, інтереси якої він представляє, реалізація яких здійснюється безпосередньо особою яку він представляє, не може бути доручена представнику. В той же час, негайно повстає питання, що робити й якими правами може користуватися законний представник, коли потерпілим є немовля, або малолітня дитина, яка в силу свого фізичного та психічного стану не може усвідомлювати те що з ним відбувається? Тому, ми вважаємо, за необхідне доповнити чинний КПК України статтею «Законний представник неповнолітнього потерпілого», в якій чітко прописати такі положення: «1. Якщо потерпілим є неповнолітня особа віком до 7-ми років, то до участі в процесуальному провадженні разом з нею долучається її законний представник, який користується правами потерпілого в повному обсязі. 2. Якщо потерпілим є неповнолітня особа віком від 7-ми до 18 років, то до участі в процесуальній дії разом з нею залучається її законний представник, питання участі якого у кримінальному провадженні регулюються згідно з положеннями статті 44 цього Кодексу». Тобто, із викладеного вище можна зробити висновок про те, що існуючий нині правовий процесуальний інструментарій гарантій захисту прав та законних інтересів неповнолітнього потерпілого у кримінальному процесі можна вважати таким, який є не досить достатнім, та потребує подальшого удосконалення. В той же час підняті питання, які розглянуто не є остаточними і підлягають подальшому дослідженню або науковому вивченню.

Список використаних джерел:1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 10.08.2019)

УДК:343. 131 (477)

Іванна Сергіївна КОШЛО,

курсант 4 курсу факультету № 2 Харківського національного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник: Анна Василівна РОСЬ,

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства
факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

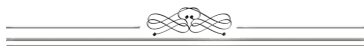
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7021-3672>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ, СВОБОД ТА ІНТЕРЕСІВ ОСІБ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Слідчий суддя – суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК України, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. А вирішення питання про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій здійснюється слідчим суддею апеляційного суду. Слідчий суддя повинен забезпечувати судовий контроль на стадії досудового розслідування, та є фактично гарантом дотримання і захисту прав, свобод та інтересів учасників кримінального провадження. Поява нового для вітчизняного кримінального судочинства суб'єкта – слідчого судді пов'язана із перебудовою процесуальних інститутів на основі засади змагальності кримінального провадження, одним із результатів якої є суттєве розширення сфери судового контролю за досудовим розслідуванням. У цьому контексті суттєвого реформування зазнав процесуальний механізм оскарження рішень, дій, бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування. Щоправда, цей механізм не є цілком новим для українського кримінального провадження, адже функціонував ще за КПК України 1960 р., який було доповнено відповідними нормами під час “малої” судової реформи 2001 року. Але судовий контроль поширювався лише на такі акти (постанови) органу дізнання, слідчого, прокурора: про відмову в порушенні кримінальної справи, про порушення кримінальної справи та про її закриття. Чинним кримінальним процесуальним законом

значно розширено перелік рішень, дій чи бездіяльності, що можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, а також коло учасників кримінального провадження, наділених правом на подання таких скарг. Потенціал слідчого судді зумовлюється, зокрема тим, що саме суд є авторитетом, покликаним вирішувати різноманітні правові спори, тому його остаточне рішення, як нейтрального арбітра, повинно задовольнити як органи державної влади, так і інших суб'єктів кримінального провадження. Наведені якості не притаманні ні відомчому контролю, ні прокурорському нагляду за законністю та обґрунтованістю рішень, дій та бездіяльності органів досудового розслідування. Треба також зауважити, що слідчий суддя під час вирішення спірного питання спиратиметься на обставини провадження та закон, тоді як, наприклад, прокурор керуватиметься ще й практичною доцільністю, процесуальними та відомчими інтересами, від яких складно абстрагуватися. Тож, слідчий суддя є представником тієї системи, яка повинна неупереджено оцінювати всю наявну на конкретному етапі кримінального провадження інформацію та приймати зважені і законні процесуальні рішення. Кримінальний процесуальний закон не встановлює, хто з учасників провадження зобов'язаний доказувати обставини, викладені у скарзі, як і не встановлює кола обставин, що підлягають доказуванню. Слідчий суддя є головуючим у судовому засіданні під час розгляду скарги, відповідно на нього поширюється дія ст. 321 КПК України. Одним із обов'язків головуючого у судовому засіданні є спрямування судового розгляду на забезпечення здійснення учасниками кримінального провадження їхніх процесуальних прав і виконання ними обов'язків. Слідчий суддя повинен діяти в межах питань, винесених на його розгляд сторонами, чим частково окреслюються межі перевірки за скаргою. Однак не менш важливим параметром меж є глибина перевірки за скаргою. Передусім суд повинен перевірити та дати правову оцінку аргументам, викладеним у скарзі учасника провадження. Факт подання скарги свідчить про те, що на думку учасника провадження певне рішення, дія чи бездіяльність слідчого або прокурора є незаконними. Слідчий суддя повинен всебічно перевірити відповідні обставини та прийняти законне рішення. Це зобов'язує слідчого суддю шляхом повідомлення забезпечити слідчому, прокурору можливість бути присутніми під час судового засідання та висловити свою позицію щодо скарги, зобов'язати їх подати слідчому судді необхідні матеріали кримінального провадження з метою їх вивчення та правової оцінки в контексті скарги. Необхідність вибору між

суперечливими позиціями сторін породжує обов'язок слідчого судді їх вивчити та проаналізувати. Для цього слідчий суддя проводить комплекс організаційних заходів. Отже, основним призначенням слідчого судді є здійснення судового захисту прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному процесі, та забезпечення законності здійснення кримінального провадження на досудовому розслідуванні. Перелік повноважень слідчого судді, відповідно до виконуваної ним кримінальної процесуальної функції, достатньо яскраво демонструє, наскільки важливою є ця особа в сфері кримінального судочинства. Слідчий суддя повинен забезпечувати законність та обґрунтованість обмеження конституційних прав і свобод людини на досудовому провадженні, до компетенції якого належать прийняття рішення про застосування заходів кримінального процесуального примусу, проведення слідчих та інших процесуальних дій, які обмежують конституційні права людини, розгляд скарг на дії (бездіяльність) та рішення слідчого чи прокурора. Тому перелік повноважень слідчого судді та межі здійснення судового контролю на стадії досудового розслідування є актуальними для подальших досліджень.

УДК 343. 12 (477)

Яна Володимирівна МІРКЕВИЧ,

курсант 3 курсу факультету №1 Харківського національного університету
внутрішніх справ

науковий керівник: Віталій Володимирович Романюк,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального
процесу та організації досудового слідства, факультет № 1 Харківського
національного університету внутрішніх справ

НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ СВІДКУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Відповідно до чинного КПК України, свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань [1]. Свідка також класифікують як іншого учасника кримінального провадження, який повинен сприяти здійсненню правосуддя у

кримінальному судочинстві. Але, як відомо, під час досудового розслідування правовий статус свідка може дещо змінитися, і така особа може трансформуватись у підозрюваного (обвинуваченого). Згідно з рішеннями та положеннями ЄСПЛ, Конституції України та КПК України свідок наділений можливістю користуватись правовою допомогою адвоката. Цьому питанню присвячене рішення Конституційного Суду України у зв'язку з конституційним зверненням громадянина Голованя І.В. щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) [2]. Право на правову допомогу гарантовано державою, проте до ухвалення рішення Конституційним Судом України не існувало відповідного алгоритму ініціювання такої допомоги під час кримінального провадження. Відповідно до положень КПК 1960 року, адвокат свідка вправі був бути присутнім під час його допиту, ставити йому запитання та оскаржувати будь-які незаконні рішення слідчого, що забезпечувало непорушність реалізації права на захист та охорону прав і свобод людини і громадянина. Вважаємо, що таку позитивну практику було б доцільно реалізувати у чинному КПК України. Адже це б сприяло значному покращенню під час здійснення будь-якого кримінального провадження. Наприклад, під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю свідка, особа, яка має право займатися адвокатською діяльністю, на даний час може повною мірою реалізувати свої повноваження та забезпечити гарантування дотримання прав, свобод та законних інтересів свого клієнта – свідка. Реалізація права на правову допомогу пояснюється тим, що, наприклад, під час проведення допиту адвокат має можливість слідкувати за повним дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства (у разі порушення таких вимог відбуватиметься застосування відповідних заходів безпеки). Також правова допомога адвоката полягає у наданні юридичних консультацій, при цьому він може висловити свої вмотивовані зауваження щодо проведення тих чи інших слідчих (розшукових) дій. Як відомо, за завідомо неправдиві показання чи відмову від дачі показань свідкові загрожує кримінальна відповідальність. Тому під час допиту останнього адвокат повинен слідкувати за можливістю свідка відмовитися від дачі показань проти себе, членів сім'ї та близьких родичів. Адже якщо органи досудового розслідування неправомірно розтлумачать показання, наслідком цього стане кримінальна відповідальність для свідка. Слід наголосити, що роль адвоката не зводиться лише до його присутності під

час проведення процесуальних дій. Право на правову допомогу включає в себе зменшення можливості застосовувати до свідка тих чи інших заходів психологічного чи фізичного впливу. Враховуючи те, що особа, яка займається адвокатською діяльністю, є незалежною незаінтересованою особою, вона підвищує рівень надійності показань свідка. Адже адвокат своєю присутністю також надає можливість свідку вільно, без стороннього тиску, правдиво проінформувати відповідний державний орган про відомі йому обставини кримінального провадження.

Як висновок, можна стверджувати, що конституційне звернення Голованя І. В., по-перше, чітко визначило правовий статус адвоката свідка, по-друге, детально врегулювало на законодавчому рівні можливість належної реалізації надання ним правової допомоги свідку.

Список використаних джерел: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 зі змін. і доповн. (станом на 25.06.2019 р.). Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст.88. 2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу): Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09>.

УДК 343. 122. (477)

Ірина Олексіївна НЕЧАЄВА,

викладач кафедри кримінального процесу

та організації досудового слідства факультету №1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАХИСНИК ЯК СУБ'ЄКТ ДОКАЗУВАННЯ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є

головним обов'язком держави. Тому пріоритетним завданням будь-якої демократичної держави є надійна охорона прав та свобод людини [1, с. 3]. Це слугувало поштовхом до реформування правової системи з метою максимальної реалізації конституційних принципів, в тому числі принципу забезпечення права на захист (ст. 20 Кримінального-процесуального кодексу України - далі КПК) [2, с. 14]. Вагомим здобутком реформування кримінального-процесуального права як однієї з основних галузей правової системи, стало прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України, який набрав чинності 19 листопада 2012 року та діє вже біля 7 років. В ньому підвищено роль захисника-адвоката, проте в умовах змагальності кримінального процесу та рівноправності сторін, залишаються проблемними окремі питання його статусу як сторони кримінального провадження та суб'єкта (учасника) доказування. Чинний КПК України розглядає процес збирання доказів як один з елементів процесу доказування, кінцевою метою якого є встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження (ч. 2 ст. 91 КПК України), а саме, як «урегульовану КПК діяльність уповноважених суб'єктів з виявлення й фіксації у встановленому кримінальним процесуальним законом порядку матеріальних та ідеальних слідів злочину або інших фактичних даних, що мають доказове значення для кримінального провадження» [3, с. 249]. Таким чином утілюючи такі основні конституційні засади реалізації судочинства, як змагальність сторін та свободу у поданні ними суду своїх доказів (п. 4 ч. 3 ст. 129 Конституції України, ст. 22 КПК України), законодавець до суб'єктів збирання доказів нарівні відносить сторону обвинувачення (прокурора, органи досудового розслідування), сторону захисту (підозрюваного, обвинуваченого, виправданого, засудженого, законних представників підозрюваного, обвинуваченого, захисника) та потерпілого. Доказування обставин кримінального провадження здійснюється особами, які беруть участь у кримінальному провадженні, тобто суб'єктами доказування. Суб'єкти доказування слід поділяти на дві групи. Критерієм такої класифікації є відмінність у повноваженнях, а саме: 1) державні органи та посадові особи, які зобов'язані збирати, перевіряти, оцінювати докази: слідчий, керівник органу досудового розслідування, співробітник оперативного підрозділу, прокурор, слідчий суддя, суд; 2) учасники кримінального провадження, які мають право брати участь в доказуванні: підозрюваний, обвинувачений, захисник, законний представник, потерпілий, цивільний позивач,

цивільний відповідач, їх представники та законні представники. Вони можуть представляти докази, заявляти клопотання про проведення процесуальних дій по збиранню доказів, висловлювати свою думку з приводу оцінки доказів. Відповідно до ч. 2 ст. 59 Конституції України для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура [1]. Захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію) [2]. Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» захист - вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення [4]. Згідно з п. 7 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокат має право збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою. Збираючи доказову інформацію, адвокат наділений правом фіксувати процесуальні дії, у яких він бере участь, перебіг судового засідання у порядку, передбаченому законом (п. 8 ч. 1 ст. 20 цього Закону), одержувати письмові висновки фахівців, експертів з питань, що потребують спеціальних знань (п. 10 ч. 1 ст. 20 вище зазначеного Закону), користуватись іншими правами, передбаченими цим Законом та іншими законами (п. 11 ч. 1 ст. 20 Закону). У частині 2 ст. 22 КПК України законодавець визначає, що сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів. Статтею 42 КПК України зазначено, що стороні захисту, а саме, підозрюваному, обвинуваченому, надано право збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази. Але разом із тим, визначаючи

права захисника як сторонни захисту, у ч. 4 ст. 46 КПК України є лише посилання на те, що він користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, звинятком невід'ємних прав підзахисного. Так, згідно з ч. 2 ст. 93 КПК України, сторона обвинувачення збирає докази шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України, метою яких є отримання (збирання) доказів або їх перевірка (ст. 223 КПК України) [2, с. 141]. Ініціювання стороною захисту проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових дій) та інших процесуальних дій здійснюється шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань, які розглядають в порядку, передбаченому ст. 220 КПК України. Але слід взяти до уваги, що клопотання сторони захисту відповідно до ст. 220 КПК України для слідчого чи прокурора не є обов'язковими і підлягають спочатку розгляду та вирішенню відповідними суб'єктами (ч. 3 ст. 93 КПК України). В зв'язку з чим регулюючи процедуру збирання доказів, законодавець серед суб'єктів збирання доказів назвав захисника, дещо розширивши засоби збирання доказів. Поряд із тим, окремою нормою він не визначив процесуальні права захисника. Таким чином, приходимо до висновку, щотвідповідно до нормативного КПК України захисника як учасника (суб'єкта) сторонни захисту визнано уповноваженим учасником (суб'єктом) доказування, у тому числі щодо збирання доказів. З огляду на вище вказане слід зазначити, що новим КПК України захиснику надана можливість не тільки отримувати інформацію, яка може за певних умов набути статусу доказів, а й самостійно збирати докази у справі. Такі положення чинного КПК України надають змогу захиснику бути повноцінним суб'єктом доказування в рамках кримінального провадження. У той же час підняті питання не є остаточними і підлягають окремому дослідженню, або науковому вивченню. Пропоную учасникам цього наукового заходу прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список використаних джерел: 1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня. 1996 р. 2. Кримінальний

процесуальний кодекс України: станом на 25 липня 2019 року. Харків: Право. 2019. 412 с. 3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с. 4. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 лип. 2012 р. № 5076-VI // Голос України. – 2012. – 14 серп.

УДК 343.13 (477)

Олександр Олександрович ПИХТІН,

слухач магістратури Харківського університету внутрішніх справ

ДОКАЗУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Тематика доказування та використання матеріалів (результатів) оперативно-розшукової діяльності (далі - ОРД) в кримінальному судочинстві України має багато проблемних аспектів. По-перше, на сьогодні законодавчо не визначено процесуальний порядок прийняття та правове закріплення матеріалів (результатів) ОРД як фактичних даних, що можуть виступати доказами в кримінальному провадженні. По-друге, ні в КПК, ні в Законі України про «Оперативно-розшукову діяльність», ні в інших відомчих наказах та інструкціях не закріплено визначений порядок надання матеріалів ОРД органам досудового розслідування оперативними працівниками, їхнє подальше використання та процесуальне закріплення при проведенні досудового розслідування. По-третє, існує багато проблемних питань доказування належності, законності та допустимості отриманих матеріалів ОРД на стадії судового розгляду. Більше того, слід зазначити, що в більшості країн пострадянського простору, в яких ще у своїй взаємодії функціонують слідчий та оперативний працівник, існують певні відомчі накази чи інструкції, у яких зазначений порядок представлення, залучення матеріалів (результатів) ОРД в кримінальному судочинстві. Наприклад, в Росії ще з 2007 року діє «Інструкція о порядке представления результатов оперативно-розыскной деятельности дознавателю, органу дознания, следователю, прокурору или в суд». Таким чином, існує нагальна потреба законодавчого закріплення в КПК

(створення окремого розділу) чи створенні інструкції з визначеним порядком представлення, доказування та використання матеріалів (результатів) ОРД в кримінальному судочинстві України. Оперативно-розшукова діяльність є окремим інститутом та видом діяльності, що має свої завдання, форми, методи, врегульована окремим законом та здійснюється визначеними суб'єктами. Стаття 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначає, що ОРД проводиться з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства [2]. В свою чергу ОРД направлена на забезпечення та певне виконання завдань кримінального судочинства України. При цьому результати такої форми діяльності існують завжди в певній процесуальній формі, відповідним чином документуються (за думкою деяких науковців - "легалізуються") з метою їх подальшого використання в процесі доказування відповідними суб'єктами доказування, визначеними у Кримінальному процесуальному кодексі (далі - КПК) України [8, с.150]. Розвиваючи тему забезпечення оперативними працівниками кримінального процесуального доказування, М.Л. Грібов зазначає, що така діяльність спрямована на створення надійних умов для отримання доказів у кримінальному провадженні шляхом: документування фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України; надання слідчому, прокурору відомостей необхідних для прийняття рішень щодо ефективної організації збирання доказів і тактики досудового розслідування; забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб тощо [4, с. 47]. Під результатами оперативно-розшукової діяльності розуміються фактичні дані, відомості, інформація, що сприяє встановленню обставин, пов'язаних із вчиненням злочином, або злочином, що готується, розшуком осіб, які переховуються від органів дізнання, попереднього розслідування та суду, а також безвісти зниклих [6, с.61]. Варто зазначити, що порядок подання отриманих в процесі ОРД матеріалів (результатів) оперативними працівниками слідчим органам або в суд досі чітко не врегульований національним законодавством України. Більше того, проблематичним є факт використання матеріалів (результатів) ОРД як доказів, бо також не існує визначеного порядку їх законного подання, оцінки та визнання як допустимих та належних доказів [3, с.12]. Зокрема ст.7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначає, що у разі виявлення

ознак злочину оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України [2]. В свою чергу, ст. 10 відповідного закону зазначає що матеріали ОРД можуть бути використані як приводи та підстави для початку досудового розслідування та для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні. В ст. 99 КПК України зазначено, що “Матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", за умови відповідності вимогам цієї статті, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази” [1]. Однак, з вищезазначеного ми бачимо, що конкретної процедури подання таких матеріалів, порядку оцінки та визнання таких фактичних даних у якості доказів, ні в Законі України «Про ОРД», ні в КПК України не зазначено. Взагалі, можливість використання результатів ОРД як доказів розглядається з різних позицій. Деякі автори вказують на те, що матеріали ОРД не можуть слугувати доказами в кримінальному провадженні. Наприклад, на думку Російського науковця Е. А. Долі, результати ОРД не стають доказами навіть після їх перевірки відповідно до вимог кримінально-процесуального законодавства, оскільки перевірці підлягають докази, а не матеріали оперативно-розшукової діяльності [5, с. 5]. Деякі автори вважають, що оперативно-розшукова діяльність є не процесуальною і лежить за межами доказування, а її результати самі по собі доказового значення не мають, хоч і можуть бути використані як орієнтуюча інформація для виявлення джерел або носіїв доказової інформації, чи при висуванні версій [7, с.243]. Інші автори, виходячи із поняття доказів як єдності змісту та форми, вважають, що змістом доказів є фактичні дані, які одержані оперативно-розшуковим шляхом, а формою — процесуальний порядок їх встановлення та введення до кримінального процесу [7, с.244]. Підсумовуючи вище викладене, зазначимо наступне. В Україні процес доказування та використання результатів ОРД в кримінальному судочинстві заслуговує окремого розгляду та врегулювання. На наш погляд, доцільно ввести

окремий розділ у КПК України, що визначав би порядок визнання та доказування результатів ОРД в кримінальному провадженні/судочинстві та створити відповідну відомчу Інструкцію, яка б визначала порядок подання оперативними працівниками даних ОРД органам досудового розслідування та в суд. Це дозволило би посадовим особам, з одного боку, проконтролювати дотримання встановленого КПК та порядку одержання результатів ОРД, а з іншого перевірити чи відповідають вони принципам кримінального судочинства (допустимість, належність тощо).

Список бібліографічних посилань: 1. Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України: від 13.04.2012 №4651-17//База Даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.URL:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 01.07.2019) 2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 21 грудня 2016 року № 1798 VIII // //База Даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.URL <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення 01.07.2018). 3. Венедіктов А.А. Використання результатів розвідувальних заходів оперативних підрозділів національної поліції під час кримінального процесуального доказування / А.А. Венедіктов. *Вісник кримінального судочинства*.-2015. Вип.4. С.11-16. 4. Грібов М.Л. Забезпечення оперативними підрозділами кримінального процесуального доказування як наукова категорія / М.Л. Грібов. *Вісник кримінального судочинства*.-2015. Вип.3. С.40-48. 5. Доля Е. А. Использование в доказывании результатов оперативно-розыскной деятельности / Е. А. Доля. - М. : Издательство “СПАРК”, 1996. - 298 с. 6. Никифорчук Д.Й. До питання використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному судочинстві / Д.Й. Никифорчук. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. - 2009. - Вип. 22. - С. 61-66 7. Цуцкірідзе М.С. Фактичні підстави використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності для проведення слідчих дій. М.С. Цуцкірідзе/ *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. - 2011. - Вип. 24. - С. 243-251. 8. Шапірко П.М. Теоретичні основи легалізації результатів оперативно-розшукової діяльності / П.М. Шапірко. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. -2015.- Вип. 32(3).- С. 148-152.

УДК 343.137.5 (477)

Віталій Володимирович РОМАНЮК,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінального процесу

та організації досудового слідства факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: 0000-0001-6077-4591

ПОЧАТОК ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Чинна норма кримінального процесуального закону не передбачає будь-яких процесуальних особливостей від моменту подання заяви/повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення слідчим, прокурором до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та початку розслідування, крім випадків, визначених у ч. 3 ст. 214 КПК України. Обмеження у часі уповноважених починати досудове розслідування осіб у порівнянні з вимогами попереднього КПК на сьогоднішній день позитивно оцінені. При цьому процесуальна форма цього провадження з самого початку повинна відповідати вимогам ч. 2 ст. 484 КПК України, яка надає певної особливості як цьому провадженню взагалі, так і цьому етапу зокрема. Структуру процесуальної діяльності на вказаному етапі кримінального провадження утворює сукупна послідовність відокремлених, але пов'язаних між собою процесуальних актів (дій), об'єднаних спільною метою: подання заяви особою або самостійне виявлення слідчим, прокурором обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім; приймання та реєстрація заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, вчинені неповнолітніми; внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань; початок досудового розслідування кримінального провадження щодо неповнолітніх; невідкладне повідомлення у письмовій формі прокурора слідчим про початок досудового розслідування кримінального провадження щодо неповнолітніх. Подання особою заяви – це дії заявника або потерпілого щодо доведення до відома уповноваженого органу відомостей про вчинене кримінальне правопорушення, що служить передумовою для початку

досудового розслідування. Етап приймання та реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення законодавцем також було максимально спрощено. Насамперед це обумовлено дією ч. 4 ст. 214 КПК України, згідно з якою відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається. Зокрема, вказується, що слідчий, прокурор здійснюють свої повноваження відповідно до вимог КПК, починаючи з моменту надходження інформації про кримінальне правопорушення від заявника до правоохоронного органу. Призначення цього етапу – наведення у основних обліково-реєстраційних формах стислих даних про кримінальне правопорушення у строки, передбачені КПК України. А його специфіка пов'язана із тим, що під час реєстрації у облікових документах та єдиному обліку даних відбувається відображення інформації про кримінальні правопорушення, зокрема, і про окремі елементи складу злочину – його суб'єкта. Тобто факту вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім, що має власне правове значення. Так, з точки зору захисту прав та законних інтересів неповнолітніх, вчинення правопорушення ними слід розглядати як певний юридичний факт, який обумовлює запровадження в дію особливого охоронного режиму, який втілений у власному порядку кримінального провадження. Це забезпечує формування правосуддя щодо неповнолітніх правопорушників, яке здійснюється із урахуванням вікових, соціально-психологічних, психофізичних та інших особливостей розвитку. І таке правосуддя, яке найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим та психологічним особливостям (ч. 2 ст. 484 КПК України), повинно діяти вже із самого початку кримінального провадження, коли стає відомо, що кримінальне правопорушення ймовірно вчинене неповнолітнім. Тому є підстави для того, щоб із самого початку вказувати на вчинення такою особою кримінального правопорушення. Зокрема при встановленні неповноліття підозрюваного доцільно виносити постанову про зміну порядку досудового розслідування і продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 38 КПК (як у випадку, передбаченому ч. 2 ст. 503 КПК України). Якщо проаналізувати ті відомості, які згідно з ч. 5 ст. 214 КПК України вносяться до ЄРДР, то пряма вказівка на необхідність внесення даних про особу правопорушника не передбачена. Хоча у низці підзаконних актів міститься вимога про обов'язкове внесення до обліково-реєстраційних документів, які складаються при вчиненні кримінального правопорушення,

даних про осіб, які його вчинили (п. 2.1 «Порядок внесення відомостей до Реєстру» наказу Генерального прокурора України від 06.04.2016 р. № 139). Отже, відомості про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, є даними, які можуть, а за їх наявності – обліковуються під час початку кримінального провадження. До того ж, КПК України не містить заперечення щодо фіксації інформації про таку особу у відповідних обліково-реєстраційних документах. Цей висновок ми робимо із аналізу тексту ч. 5 ст. 214 кодексу, де у п. 7 передбачено, що до ЄРДР вносяться інші обставини, передбачені «Положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань». Таке розширене тлумачення змісту інформації (інші обставини), яка може бути внесена до ЄРДР, є цілком обґрунтованою, адже дає можливість врахувати особливості кожного кримінального правопорушення, що і знаходить своє відображення у ЄРДР та у відповідних заявах, облікових формах. Як узагальнення наведеного стосовно початку кримінального провадження щодо неповнолітніх, відмітимо: структура процесуальної діяльності на цьому етапі складається із подання, прийняття та реєстрації заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення, де виконання відповідних дій призведе до реалізації права особи на судовий захист та виконання завдань швидкого, повного та неупередженого розслідування; особливості, які мають місце на цьому етапі, пов'язані із своєчасним наданням неповнолітній особі відповідного процесуального статусу, належним обліком такого провадження як особливого; регулювання етапу початку кримінального провадження щодо неповнолітніх в цілому слід визнати достатнім, але певні моменти потребують свого більш докладного регулювання; основним засобом забезпечення прав, свобод неповнолітніх у кримінальному провадженні є своєчасне виявлення факту, що кримінальне правопорушення вчинене саме неповнолітнім, та своєчасне введення на цій підставі у дію щодо такої особи передбаченого законом охоронного режиму; важлива роль у дотриманні вимог закону щодо початку кримінального провадження та забезпечення прав неповнолітніх належить прокурорському нагляду.

Список бібліографічних посилань: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 зі змін. і доповн. (станом на 22.10.2019 р.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. 2. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: наказ Генерального прокурора України від 06.04.2016 р. № 139.

УДК.343.131(477)

Анна Василівна РОСЬ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального процесу

та організації досудового слідства факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

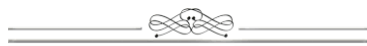
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7021-3672>

ЩОДО ФІКСУВАННЯ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ

Відповідно до ч. 5 ст. 27 КПК України під час судового розгляду забезпечується повне фіксування судового засідання за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів; офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, здійснений судом у порядку, передбаченому КПК України. Також в ч. 4 ст. 107 КПК України вказується на обов'язковість фіксування кримінального провадження в суді під час судового провадження за допомогою технічних засобів. Відсутність у матеріалах провадження журналу судового засідання або технічного носія інформації, на якому зафіксоване судове провадження в суді першої інстанції, відповідно до [п. 7 ч. 2 ст. 412 КПК](#) України є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону та, з огляду на положення [п. 1 ч. 1 ст. 415 КПК](#) України, є підставою для скасування судом апеляційної інстанції судового рішення із призначенням нового розгляду в суді першої інстанції. При цьому результати аналізу судової практики свідчать про те, що абсолютна більшість вироків та ухвал суду першої інстанції з підстави, передбаченої [п. 7 ч. 2 ст. 412 КПК](#) України, скасовується саме через порушення судами принципу повного фіксування судового провадження, хоча в законі чітко визначені вимоги щодо ведення журналів судових засідань та здійснення фіксування процесу за допомогою технічних засобів. Винятки становлять лише випадки, передбачені [ч. 4 ст. 107 КПК](#) України, коли фіксування за допомогою технічних засобів кримінального провадження в суді не здійснюється, а саме: у разі неприбуття в судове засідання всіх осіб, які беруть участь у судовому провадженні, чи в разі, якщо відповідно до положень КПК України судове провадження здійснюється судом за відсутності осіб. Також за результатами аналізу судової практики, як зазначається в Узагальненні Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і

кримінальних справ про практику здійснення апеляційним судом процесуального повноваження щодо призначення нового розгляду в суді першої інстанції (Лист ВССУ від 01.01.2017 р.), частими є випадки, коли запис на носіїв інформації неякісний. І така ситуація має місце, навіть незважаючи на те, що у секретарів судових засідань є технічна можливість до початку судового засідання перевірити роботу відповідних технічних засобів, якість звукозапису за допомогою тестових записів. Так, наприклад, Апеляційним судом Запорізької області від 18.03.2015 р. скасовано вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя і призначено новий розгляд у суді першої інстанції на підставі того, що аудіозапис судового засідання, який зафіксовано на технічному носії інформації (CD диску), є неякісним і прослухати його неможливо. Відтак, суд апеляційної інстанції позбавлений можливості перевірити доводи апеляційної скарги обвинуваченого, а витребувані із суду першої інстанції архівні копії запису не дали можливості перевірити доводи обвинуваченого з тих же підстав. Разом із тим у судовій практиці мають місце випадки, коли суддя, вирішуючи питання скасування вироку та призначення нового розгляду з підстав часткової відсутності запису судового розгляду або його неналежної якості, оцінює таку обставину, як важливість інформації для судового розгляду. Так, якщо технічний носій містить усю важливу інформацію, пов'язану із судовим розглядом, однак не містить певного фрагменту, який значною мірою не впливає на з'ясування істотних для судового розгляду обставин, суд апеляційної інстанції не скасовує судові рішення. Якщо ж відповідна інформація має істотне значення, однак її одержання з огляду на відсутність чи несправність технічного носія та неможливість витребування резервної копії є неможливим, суди апеляційної інстанції приймають обґрунтовані рішення про скасування відповідних судових рішень з аналізованої підстави. І слід зауважити, що така практика апеляційних судів узгоджується з позицією Верховного Суду України, викладеною у [постанові від 24.11.2016 р. № 5-1кс\(15\)16, відповідно до якої](#): «при вирішенні питання про те, чи було порушення повноти фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу істотним і таким, що може потягнути за собою наслідки, визначені [п. 7 ч. 2 ст. 412 КПК](#), необхідно зважати на обсяг інформації, відсутньої на технічному носії, та значимість тих процесуальних дій, які проводились у судовому засіданні і мали стати «інформативною основою» ухваленого судового рішення, але інформація про них виявилась відсутньою на технічному носії. Норму права, яка зосереджена в [ч. 5 ст. 27, ч. 4 ст. 107 і п. 7 ч. 2 ст. 412 КПК](#), необхідно розуміти з урахуванням

положень [ч. 6 ст. 107 цього Кодексу](#) так, що незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження у випадках, якщо воно є обов'язковим, але при цьому, якщо сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними, не є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону». Навряд чи можна погодитися з наведеним трактуванням ч. 6 ст. 107 КПК України, коли незастосування технічних засобів фіксування судового провадження у разі, якщо воно є обов'язковим, не тягне за собою недійсність відповідної процесуальної дії та отриманих внаслідок її вчинення результатів, якщо сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними. Цілком поділяємо ту наукову позицію, що буквально тлумачення цієї правової норми дає підстави стверджувати, що визначений нею консенсуальний режим наслідків незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження притаманний лише стадії досудового розслідування. Адже тільки на цій стадії можливим є фіксування окремої процесуальної дії, про яке зазначається в ч. 1 ст. 107 КПК України. Якщо ж мова йде про фіксування судового провадження, то здійснюється фіксування такого провадження загалом як комплексу процесуальних дій, і варіантів вибору, фіксувати чи не фіксувати якусь частину судового провадження, у правозастосувача немає. Відтак, поширювальне тлумачення ч. 6 ст. 107 КПК України, яке має місце, як вбачається і в судовій практиці, суперечить змісту цієї норми, крім цього дає простір для необмеженої дискреції під час вирішення питання про визнання наявності чи відсутності істотного порушення вимог КПК України через оцінку важливості або неважливості інформації для судового розгляду та відсутності можливостей перевірки добровільності позицій сторін щодо визнання такої дії (а по факту – частини судового провадження), та результатів її здійснення чинними. Тому задля виключення подібних, в тому числі й судових, прикладів трактування ч. 6 ст. 107 КПК України вбачається за необхідне передбачити в КПК України (ст. 412) таку підставу для скасування апеляційним судом вироку чи ухвали суду і призначення нового розгляду в суді першої інстанції – *судове засідання в суді першої інстанції не повністю зафіксовано на технічний носій інформації*, визнавши її істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону.

УДК: 343. 132(477)

Світлана Олександрівна САВЧЕНКО,

слухач магістратури Харківського університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Організовані групи та злочинні організації, як найбільш небезпечні форми співучасті, загрожують важливим суспільним відносинам, поставленим під кримінально-правову охорону, зокрема життю, здоров'ю, волі, честі, гідності, громадській безпеці, громадському порядку, а останнім часом і національній безпеці держави. Злочини, вчинені у складі організованих злочинних об'єднань характеризуються високим ступенем кримінальної активності, професіоналізму та ефективності. При цьому учасники організованих груп і злочинних організацій розраховують на підтримку один одного та об'єднання в цілому, яка здебільшого полягає у незаконному впливі на потерпілих та свідків, а також використанні корумпованих зв'язків в органах державної влади для уникнення кримінальної відповідальності. Недооцінювати загрозу від злочинів, учинених організованими злочинними об'єднаннями, не слід, зважаючи на високий ступінь суспільної небезпеки вчинених ними протиправних діянь, з одного боку, та високий рівень їх латентності – з другого. Саме тому питання протидії організованим групам і злочинним організаціям є одним з найбільш актуальних для безпеки України. Проблеми правового забезпечення протидії організованій злочинності досліджено в роботах широкого кола вітчизняних учених, серед яких О.М. Литвак, Ю.В. Абакумова, Ю.В. Мантуляк, Н.Є. Міняйло, О.М. Бандурка та інші, проте не всі правові засоби про тидії вказаному явищу було в повній мірі досліджено науковцями. Поширення організованої злочинності є загрозою як національній безпеці України, так і міжнародній безпеці, адже це явище характеризується трансформативністю, непередбачуваністю, значним ступенем суспільної небезпеки. Це зумовлено тим фактом, що організовані злочинні формування, як правило, планують вчиняти злочин заздалегідь підготовленими знаряддями та засобами з урахуванням сприятливих об'єктивних умов зовнішнього середовища з метою отримати незаконні доходи на території однієї або декількох держав. Причинами та умовами, що найбільше сприяють проявам організованої злочинності, є такі: військовий конфлікт на Сході України, окупація АР Крим, недосконалість

законодавства у сфері взаємодії правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю, девальвація національної валюти, високий рівень тіньової економіки, значний рівень безробіття, низький розмір заробітної плати, триваючі процеси створення або реформування суб'єктів правоохоронної діяльності, що беруть участь у протидії організований злочинності. Створення злочинної організації найбільш поширене в центральній та південно-східних частинах України. Особи які вчиняють цей злочин, займають активну соціальну позицію, мають відповідний рівень освіти (середньо-спеціальний та вищий), досить часто працюють неофіційно. Законодавством України про кримінальну відповідальність приділяється значна увага створенню засобів протидії діяльності організованих груп чи злочинних організацій (організованих злочинних угруповань). Панівна більшість злочинів є тяжкими чи особливої тяжкості, що робить можливим застосування для викриття та припинення готування до їх вчинення оперативно-розшукових заходів, пов'язаних із тимчасовим обмеженням прав людини і громадянина, а для збирання доказів замаху чи факту вчиненого злочину - здійснювати негласні слідчі (розшукові) дії. КК України містить положення, що передбачають звільнення від кримінальної відповідальності учасників організованих груп чи злочинних організацій (крім організатора та керівника) та непадлягання кримінальній відповідальності осіб, метою участі яких в організованих злочинних угрупованнях є попередження чи розкриття їх злочинної діяльності. Практична реалізація цих положень є ускладненою. Через криміналізацію участі в організованій групі та злочинній організації, відповідні юридичні склади злочинів є усіченими, і це виключає можливість проведення щодо членів таких угруповань саме оперативно-розшукових заходів. Зважаючи на зміни до законодавства про здійснення оперативно-розшукової діяльності та прийняття Кримінального процесуального кодексу України істотно обмежено сферу дії ст. 43 КК України як обставини, що виключає злочинність діяння. Крім того, введення до ОЗУ співробітника під легендою прикриття може бути здійснено лише спецпідрозділами БКОЗ Служби безпеки України як державними органами, спеціально створеними для боротьби з організованою злочинністю. Однак ці підрозділи не мають повноважень слідчого органу, а слідчі не можуть дати їм доручення на здійснення такого заходу. Тому здійснення цих заходів у рамках процесуальної дії виключається. Здійснення ж оперативно-розшукових заходів можливе лише на стадії готування злочину, що унеможливорює розробку організованих груп, які вчиняли злочини в минулому, та злочинних організацій. Досліджена злочинна діяльність характеризується

тісним взаємозв'язком із іншими злочинами досить різноманітної спрямованості, наявністю розгалуженої системи елементів механізму злочину та масивною кількістю критеріїв, на основі яких визначають структуру даного злочину. Основними напрямками діяльності держави, спрямованими на подолання організованої злочинності мають бути: побудова стабільної економіки, вирішення військових конфліктів, удосконалення законодавства, налагодження взаємодії між правоохоронними органами та подолання корупції.

Список використаних джерел: 1. Калиновська Я. О. Сучасні види організованої злочинності загальнокримінальної спрямованості. Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2017. № 5. С. 164–168. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_5_25.pdf. 2. Dijk J. The ICVS and beyond: Розробка всебічного набору злочинів. Показники / Дж. Дайк // Міжнародні ключові проблеми у запобіганні злочинності. Доповіді про відзначення 25 років HEUNI. HEUNI. - Гельсінкі, 2006. Публікаційна серія. - № 50. - Р. 12. 3. Шостко О.Ю. Проблеми виміру латентності організованої злочинності / О.Ю. Шостко // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. – Харків. : Право, 2012. – Вип. 23. – С. 101-110. 4. Офіційний сайт МВС України / [Електронний ресурс]. – доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/813157>.

УДК 347.9 (477)

Олексій Валерійович САЛМАНОВ,

викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9421-5085>

ЩОДО ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВИТРАТ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У рамках кримінально-процесуального регулювання та реалізації заходів із протидії злочинності особливого значення набуває вдосконалення інституту процесуальних витрат, який регламентує особливості відшкодування витрат, понесених у ході здійснення попереднього

розслідування в кримінальному провадженні і судового розгляду не тільки з державного бюджету, а й за рахунок засудженого. Під процесуальними витратами розуміють витрати органів досудового розслідування та суду під час здійснення ними провадження в тому або іншому кримінальному провадженні, профінансовані з державного бюджету, тобто фактично витрати держави. Стягнення процесуальних витрат не є додатковим заходом покарання за вчинений злочин. Не є воно і цивільно-правовим заходом, оскільки стягнення витрат відбувається не за договором чи цивільно-правовим зобов'язанням. У кримінальному процесі витрати, що належать до судових, стягуються не тільки без відома, а й навіть часто всупереч бажанню обвинуваченого. У рішеннях ЄСПЛ можна також знайти цікаві положення стосовно інституту процесуальних витрат. Зокрема, суд неодноразово зазначав, що він є вільним і визначенні розміру процесуальних витрат. Так, суд «не вважає себе пов'язаним внутрішніми ставками і критеріями держав, хоча він може взяти їх за зразок. Навпаки, з огляду на великі відмінності в розмірах гонорарів, існуючих у даний час у державах-учасниках, єдиний підхід до оцінки гонорарів на підставі статті 50 Конвенції не здається обґрунтованим». Процесуальні витрати складаються із: 1) витрат на правову допомогу; 2) витрат, пов'язаних із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження; 3) витрат, пов'язаних із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів; 4) витрат, пов'язаних із зберіганням і пересиланням речей і документів. Судово-правова реформа в Україні спрямована переважно на створення об'єктивного слідства, кваліфікованого сильного захисту та незалежного суду. Рівночасно, щоб ця триєдина формула правосуддя була практично життєвою, необхідні розроблення і створення сильного правового інструментарію правосуддя, який гарантував би досягнення об'єктивної істини в кожній справі. У зв'язку з цим важливе значення має вдосконалення правового статусу потерпілого та інших учасників кримінального процесу. Потерпілий від злочину, як і решта учасників кримінального процесу, має право на те, щоб його законні інтереси були забезпечені. Законодавець враховує це право, але, на жаль, не повною мірою і не завжди. Тому законодавці, зваживши на чинні нормативні положення, вітчизняний нормотворчий досвід і наявні в літературі наукові концепції, спробували розв'язати комплекс проблем щодо вдосконалення правового статусу потерпілого у кримінальному процесі України, особливо щодо відшкодування матеріальної шкоди, що

була йому нанесена злочином. Адже одним із напрямків судово-правової реформи є створення такого судочинства, яке б гарантувало б право на захист не лише підозрюваному, обвинуваченому та підсудному, а й потерпілому, затверджувало б рівність усіх учасників процесу перед законом. Законодавець підкреслює, що для нього однаково важливим є забезпечення прав і законних інтересів усіх учасників кримінально-процесуальної діяльності. Суд вирішує питання щодо процесуальних витрат у вирокі суду або ухвалою. У разі ухвалення обвинувального вироку суд стягує з обвинуваченого на користь потерпілого всі здійснені ним документально підтверджені процесуальні витрати. За відсутності в обвинуваченого коштів, достатніх для відшкодування зазначених витрат, вони компенсуються потерпілому за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом для компенсації шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Мова йде лише про відшкодування за рахунок обвинуваченого процесуальних витрат потерпілого. У разі ухвалення обвинувального вироку суд стягує з обвинуваченого на користь держави документально підтверджені витрати на залучення експерта. Якщо суд апеляційної чи касаційної інстанції, Верховний Суд України, не приймаючи рішення про новий судовий розгляд, змінить судові рішення або ухвалить нове, він відповідно змінює розподіл процесуальних витрат. Вивчаючи кримінально-процесуальне законодавство існує декілька підходів до визначення поняття процесуальних витрат. Безперечно, процесуальні витрати виникають у кримінальному судочинстві в результаті діяльності учасників кримінального процесу, спрямованої на розкриття злочинів. Відомо, що кримінальний процес - найбільш значна частина цієї діяльності, оскільки в ньому беруть безпосередню участь не тільки свідки, потерпілі, поняті, експерти, спеціалісти, перекладачі, а й працівники кримінального блоку розшуку, слідчі, прокурори, судді, захисники тощо, отже, відповідно до запропонованого формулювання до процесуальних витрат повинні бути віднесені витрати всіх цих осіб які беруть участь у збиранні і дослідженні доказів, що суперечить чинному законодавству. Адже ст. 118 КПК відносить до процесуальних витрат лише суворо визначену частину витрат, що виникають у результаті кримінально-процесуальної діяльності, зокрема суми, витрачені на правову допомогу, пов'язані із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження, пов'язаних із залученням потерпілих, свідків, перекладачів та експертів, пов'язаних із

зберіганням, пересиланням і дослідженням речей і документів. Отже, процесуальні витрати це юридичне поняття, межі якого встановлюються лише кримінально-процесуальним законодавством, але яке конче потребує законодавчого вдосконалення.

УДК 343. 132 (477)

Євгенія Олександрівна СЕМЕНЮК,

слухач магістратури факультету № 1 Харківського національного
університету внутрішніх справ

ЧИ МОЖЛИВО РОЗГЛЯДАТИ ІГРОМАНІЮ ФОНОВИМ ЯВИЩЕМ?

Доволі часто в кримінологічній теорії ми зустрічаємось з таким поняттям як злочинність, оскільки вона є складовою частиною суспільства та різновидом соціальних явищ та з причинами, які зумовлюють ці явища. Дослідження цієї проблеми є однією із центральних у кримінології, адже питання щодо окремих форм девіантної поведінки набуває актуальності як ніколи. Так, вчинення окремих корисливих, насильницьких злочинів передусє таке негативне соціальне явище як ігроманія, яка може становити серйозну небезпеку для суспільства і окремих громадян. На сьогодні з появою комп'ютерних технологій, дане негативне соціальне явище, здійснює вплив на нестійких членів суспільства та має безпосередній вплив на зріст криміногенної ситуації в Україні. Загалом під ігроманією розуміють негативний соціально- психологічний феномен, який виражається у відносно розповсюдженому та статистично стійкому захопленні грою значною частиною населення, що тягне певні, інколи незворотні медико-психіатричні та соціальні наслідки. Наразі проблему ігроманії офіційно визнано Всесвітньою організацією охорони здоров'я у якості психічного захворювання ХХІ ст., так як цей соціально-психологічний феномен фактично вийшов за рамки локальності та набув характеру «соціального захворювання». За дослідженням вчених ігроманія являє собою стійку психо-емоційну залежність від азартних ігор та процесу, і є причиною асоціальної поведінки та навіть повної деградації особистості, що є не менш згубною ніж алкоголізм та наркоманія, але у випадку з ігроманією хворий максимально віддаляється від рідних, втрачає

можливість працювати, його зусилля і думки спрямовуються на гру, він шукає різноманітні шляхи здобуття грошей. При цьому, не виключається і вчинення таких злочинів як шахрайство, крадіжки, грабежі, розбої тощо. Залежній на ігromанію особі характерні часті напади агресії, безпричинні скандали, шукання виправдання своїм вчинкам, постійне каяття та щирі клятви рідним про припинення походів у гральні заклади. Особливо небезпечним поширенням ігromанії є серед неповнолітніх (75%), які не здатні повністю контролювати свої дії та бажання, тому вони йдуть на корисливі та корисливо-насильницькі злочини. Ця антисуспільна поведінка молоді призводить до тяжких розладів психічного здоров'я і поведінки, а саме спостерігаються випадки самогубства серед молоді. Як зазначає Ю. Александров, близько 500 тис. чоловік у всьому світі закінчують життя самогубством на ґрунті ігromанії. Тому потрібно зазначити, що за відсутності певних ефективних заходів протидії ця ситуація серед підлітків може поглибитись та сприяти негативним наслідкам, як безпритульність, вживання наркотичних та психотропних речовин, відсутність бажання до навчання, що можуть призвести до злочинних проявів. На психологічному рівні спостерігаються страхи, невпевненість в собі, нестійкий сон, депресія, тривожність, що може призвести до бажання покращити своє матеріальне становище, що обумовлюються побічними наслідками, а саме: вчинення злочинів як корисливих, так і насильницьких, порушення дисциплін на виробництві та в закладах освіти, зловживання алкоголем та іншими психотропними речовинами, труднощі міжособистісних відносин, часті конфлікти тощо. Тому ми можемо зазначити, що ігromанія все ж таки має певний зв'язок зі злочинністю, який полягає не лише у стані ігрової залежності, що супроводжується зниженням рівня усвідомлення дійсності та самоконтролю, розвитку ігromанії, постійної потреби у грошах, але й іншими найбільш не безпечнішими формами злочинності. Отже, ведучи мову про залежність від ігор, потрібно усвідомлювати, що ігromанія є психічним захворюванням, яка може бути наслідком певних емоційних та психічних розладів, що можуть призвести до вчинення злочинів. Таким чином, на нашу думку, ігromанію обґрунтовано розглядати як певне фонове явище, що відіграє велику роль у механізмі детермінації злочинності.

УДК 343.132 (477)

Сергій Олександрович СИЧОВ,

ад'юнкт відділу організації

освітньо-наукової підготовки Харківського національного університету
внутрішніх справ

ЩОДО РОЛІ КЕРІВНИКА ОРГАНУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У РАЗІ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ПІДОЗРЮВАНОЇ У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ

Стаття 29 Конституції України, яка гарантує кожній людині право на свободу та особисту недоторканність, зазначає що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. У разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою. Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника. Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) у ч. 2 ст. 176 визначає затримання особи тимчасовим запобіжним заходом, який застосовується з підстав та в порядку визначеному законом. Запобіжні ж заходи, у свою чергу, є частиною заходів забезпечення кримінального провадження, які за своєю суттю є заходами кримінального процесуального примусу. У практичній діяльності правоохоронних органів нерідко виникає необхідність обмежити право особи на недоторканність і свободу пересування ще до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), яка викликана потребою запобігти злочину або перепинити його вчинення чи перешкодити спробам ухилення від відповідальності. Така ситуація можлива, зокрема, коли існують обґрунтовані ризики втрати відомостей і предметів, які мають вирішальне значення для майбутнього

кримінального провадження. Процесуальні норми, що містяться у ст. 208 КПК дозволяють уповноваженій службовій особі без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках: 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин; 3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України. Крім того, дозволяється здійснити обшук такої особи. Моментом затримання, згідно ст. 209 КПК є момент, коли особа силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному нею. Аналіз зазначених та інших положень Кримінального процесуального законодавства, які регламентують проведення затримання, регулюють у певній мірі підстави, порядок, строки затримання, але не дозволяє зробити однозначний висновок про можливість затримати особу до початку досудового розслідування, тобто до внесення відомостей до ЄРДР. Згідно положень КПК роль керівника органу досудового розслідування полягає у організації досудового розслідування. Він повинен вживати заходів щодо усунення порушень вимог законодавства у випадку їх допущення слідчим. Однак вищезазначені недосконалі положення чинного Кримінального процесуального законодавства України не дозволяють йому в повній мірі виконувати свої обов'язки та вирішувати завдання кримінального провадження. Така прогалина є на нашу думку суттєвою вадою, так як призводить до неоднозначного трактування процесуальних норм, тим більше, що затримання є таким заходом забезпечення кримінального провадження, який суттєво обмежує конституційні права людей. Відтак його недосконале регулювання у чинному КПК може призвести до порушення таких прав або ж навіть до порушення засад кримінального судочинства, що у свою чергу потягне за собою прийняття незаконного, необґрунтованого та несправедливого підсумкового рішення.

УДК 343.135(477)

Олена Євгенівна СОЛОВЙОВА,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПИТАННЯ В ЗАПОБІЖНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО

У сучасному стані становлення правової системи України, дуже важливою постає проблема вдосконалення її у відповідності до вимог сучасності. Це визначає наявність тенденцій до подальшого реформування органів досудового розслідування та необхідність внесення змін до кримінального процесуального законодавства у питаннях забезпечення процесуальної незалежності та самостійності слідчого у своїй діяльності. Відомо, що слідчий є основним представником органів досудового розслідування який прямо та безпосередньо виконує покладені на нього законодавством функції щодо проведення досудового розслідування. Діяльність слідчого закріплена у ст. 40 КПК України [1]. Слід наголосити, що процесуальна незалежність слідчого закріплена в частині 5 ст. 40 КПК України, а органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого. Необхідно зазначити, що при детальному розгляді такого поняття як «процесуальна незалежність» та «самостійність» слідчого, варто звернути увагу на те, що порівняно з КПК 1960 р., вони значно змінилися, – бо були, на нашу думку, чомусь обмежені, а запобіжна – профілактична діяльність у КПК України 2012 року взагалі не закріплена. За КПК України 1960 р. слідчий – це учасник кримінального процесу, уповноважений здійснювати досудове слідство [2]. Незалежно від відомчої належності всі слідчі при розслідуванні кримінальних проваджень мають однакові процесуальні права і обов'язки, проводять розслідування в одному і тому ж процесуальному порядку. Згідно з КПК України 2012 р., зокрема п. 17 ст. 3, «слідчий – це службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань, підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України,

уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень» [1]. Слідчий уповноважений проводити самостійно всі слідчі та інші передбачені законом процесуальні дії у межах своєї компетенції, а для реалізації своїх прав та обов'язків слідчий наділений широкими процесуальними повноваженнями. Теоретики кримінально-процесуального законодавства наголошували, що для виконання покладених на слідчого завдань кожний слідчий наділений певними правами та обов'язками, а основою його повноважень є процесуальна незалежність та самостійність. Звісно, повноваження слідчого мають владний характер. Це виражається у його праві застосувати певні заходи процесуального примусу, а щодо інших виносити подання до слідчого судді про доцільність їх обрання, та в обов'язку посадових осіб та громадян виконувати приписи слідчого, коли вони надані в межах його компетенції і в установленій процесуальній формі та ін. Розкриття злочину в багатьох випадках залежить від взаємодії між слідчим та органами дізнання. Тому, КПК 1960 р. і КПК України 2012 р. наділяють слідчого певними повноваженнями і в цій сфері. Згідно із законом (зокрема ст. 40 КПК України 2012 р.) слідчий вправі надавати органам дізнання доручення та вказівки про проведення розшукових та слідчих дій, вимагати від органів дізнання співпраці щодо виконання окремих слідчих дій у кримінальних провадженнях. Доручення і вказівки слідчого надаються в письмовій формі органам дізнання та є обов'язковими для виконання. Таким чином, і в цьому випадку закон підкреслює владність повноважень слідчого та його головну роль при проведенні досудового слідства у кримінальних провадженнях [3]. Як зазначалося вище, повноваження слідчого передбачають, що при провадженні досудового слідства на нього покладаються певні обов'язки, дотримання яких гарантує виконання завдань кримінального судочинства. Згідно з сучасним кримінальним процесуальним законодавством права та обов'язки слідчого є дещо меншими. Так, у ч. 2 ст. 38 КПК України 2012 р. вказується, що досудове розслідування здійснюють слідчі органу досудового розслідування одноособово або слідчою групою, а в ч. 4 ст. 38 КПК України зазначається, що орган досудового розслідування зобов'язаний застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування тощо. Наприклад, у ст. 40 КПК України 2012 р., зазначається, що у більшості випадків слідчий приймає процесуальні рішення за погодженням із прокурором, і лише в ч. 5 вказаної статті як наслідок

збереження колишньої самостійності вказується, що слідчий, здійснюючи повноваження відповідно до вимог КПК, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, в яку втручання осіб, які не мають на те законних повноважень, забороняється. В свою чергу, органи державної влади, місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого. Однак, як слушно з цього приводу наголошує В. М. Тertiшник, що за прокурором повинно бути закріплено не стільки право надавати обов'язкові для виконання вказівки, а і право відмінити незаконні рішення слідчого, відновлювати справедливість та законність, вносячи свої пропозиції та рекомендації тощо [4]. Розслідування кримінальних правопорушень та справедливе покарання злочинців, як і боротьба з кримінальними правопорушеннями взагалі, повинні бути спрямовані на виконання і загальнопрофілактичної функції. Разом з тим органи досудового розслідування під час виконання своїх функцій повинні бути, на нашу думку, зобов'язані також здійснювати індивідуальну профілактичну роботу: виносити застереження, подання про з'ясування причин і умов які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, як це було у ст. 23¹ КПК України 1960 року, бо профілактична діяльність повинна передбачати собою систему заходів економічного, соціально-культурного та правового характеру, які застосовують державні органи та громадські організації з метою боротьби зі злочинністю, усунення причин і умов скоєння кримінальних правопорушень та запобігання їм. Звісно ж, засобами й методами виявлення причин є слідчі дії, оперативно-розшукові заходи, розвиток і узагальнення слідчої і судової практики, анкетування та опитування різних категорій осіб - слідчих, оперативних працівників, засуджених і тих, хто відбуває покарання, посадових осіб та ін. На основі зібраної інформації необхідно сформулювати загальні й конкретні причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення. В свою чергу узагальнені матеріали повинні доводитися до публічності (наприклад, через пресу, лекції на підприємствах та т.ін.). Тому, аналізуючи все вищезазначене, пропонуємо, вдосконалити функцію слідчого щодо запобіжної діяльності та внести до КПК України такий процесуальний засіб впливу як внесення подання у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі про вжиття заходів щодо усунення виявлених причин кримінального правопорушення та закріпити його у ст. 40¹ КПК України, наступного змісту: «Стаття 40¹. Подання про вжиття

заходів щодо усунення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення. Слідчий, прокурор, орган дізнання, встановивши причини і умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, мають право внести у відповідний державний орган або посадовій особі подання про вжиття заходів для усунення цих причин і умов.

По даному поданню має бути вжито необхідних заходів і про результати повідомлено особу, яка надіслала це подання не пізніше як у 15-денний строк.». Пропоную учасникам наукового заходу прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список бібліографічних посилань: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13 квіт. 2012 р. // Голос України. 2012. № 90–91. 19 травня. 2. Кримінально-процесуальний кодекс України: офіційне видання. Київ : Ін Юре, 2004. 272 с. 3. Слінько С. В. Теорія і практика реформування досудового розслідування : монографія. Харків : Арсіс ЛТД, 2011. С. 21. 4. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Загальна частина : підручник. Київ : Правова єдність : Алерта, 2014. С. 38.

УДК 343.12 (477)

Анжела Михайлівна ТАРАН,

слухач магістратури факультету № 1 Харківського університету
внутрішніх справ

науковий керівник: Віталій Володимирович Романюк,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства, факультет № 1 Харківського університету внутрішніх справ

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ПОНЯТОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Однією з вимог до проведення слідчий (розшукових) дій, відповідно до ч. 7 ст. 223 КПК України є обов'язок слідчого або прокурора запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідчування особи. Винятками є

випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне. Обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії. Чинний КПК України вказує на осіб, які не можуть бути залучені в якості понятих: потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження. Зазначених осіб можна допитати у судовому засіданні як свідків проведення відповідної слідчої (розшукової) дії [1]. Понятий як учасник кримінального провадження це фізична, незаінтересована в результатах кримінального провадження особа, запрошена слідчим чи прокурором для підтвердження факту проведення слідчої (розшукової) дії, з метою засвідчення своїм підписом відповідності записів у протоколі виконаним діям за якими він спостерігав. У разі порушення процедури проведення слідчих (розшукових) дій, а саме за відсутності понятих, наслідком є визнання недопустимими отримані докази, що, у свою чергу, призводить до їх втрати. Звідси, можемо сказати, що роль понятого є очевидною і такою, що заслуговує на більш глибоке вивчення. Слід погодитися із думкою О.Л. Булейко, яка у своєму дисертаційному дослідженні зазначає, що цьому суб'єкту приділяється недостатньо уваги на нормативно-правовому рівні – у жодному нормативному документі чітко не визначено ні поняття «понятий», ні його процесуального статусу, відсутність вимог стосовно встановлення даних, що підтверджують особу, вік, місце постійного проживання, стан здоров'я тощо. Їх відсутність може перешкодити виклику понятого у майбутньому до суду для дачі показань в якості свідка проведення слідчої дії [2]. В.М. Тертишник вказує на те, що залучення понятих має за мету створення необхідних умов для об'єктивного і правильного проведення слідчих дій, засвідчення і закріплення доказів. Інші науковці стверджували, що поняті - це суб'єкти кримінальної процесуальної діяльності, завданням яких є підтвердження законності дій слідчого та факту протидії слідству або сприяти отриманню доказів. Присутня при з'ясовуванні обставин скоєння злочину особа, стає непрямым свідком у провадженні, тобто є носієм похідних доказів. Але є істотна відмінність між відомостями свідка і відомостями понятого,

обумовлена на погляд деяких вчених двома факторами: моментом початку пізнання та цілеспрямованістю пізнавальної діяльності суб'єктів. Інакше кажучи, свідок сприймає обставини злочину, незалежно від того, стали вони відомі правоохоронним органам чи ні, незалежно від слідства. Слідча практика, яка мала місце за КПК 1960 р. і за новим КПК України, вказує на те, що в разі необхідності слідчий, прокурор запрошують понятого для проведення його допиту як свідка, а також для задоволення клопотань сторони захисту, потерпілого [3]. Як зазначалось вище, в жодному нормативному правовому документі недостатньо приділено уваги понятому та його процесуальному статусу. Вважаємо за доцільне виділити наступні права та обов'язки понятого: брати участь у слідчій (розшуковій) дії; робити з приводу слідчої (розшукової) дії заяви і зауваження, що підлягають занесенню до протоколу; знайомитися з протоколом слідчої (розшукової) дії, у проведенні якої він брав участь; за наявності відповідних підстав на забезпечення безпеки. Понятий зобов'язаний: бути присутнім під час проведення процесуальної дії; не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії, якщо він був про це заздалегідь попереджений (ч. 3 ст. 66 КПК); з'являтися за викликом слідчого, прокурора, суду для допиту як свідка. Отже, головне призначення участі понятих у проведенні слідчих (розшукових) дій на досудовому розслідуванні полягає у створенні необхідних умов для найбільш об'єктивного й правильного проведення цих дій і є важливою правовою гарантією забезпечення прав і законних інтересів учасників процесу.

Список використаних джерел: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI станом на 25.09.2019р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. Київ: Парлам. вид-во, 2019. 2. Котова А.А. Понятий як суб'єкт кримінально- процесуальної діяльності. *Адвокат*. 2011. № 2. С.42–45. 3. Хахуцяк О. Ю. Статус понятого у кримінальному провадженні. *Юридична наука*. 2015. № 4. С.154–160.

УДК: 343.98 (477)

Олександр Миколайович ТАРКАН,

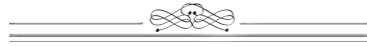
аспірант Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

СТРУКТУРА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИЙНЯТТЯ ОБІЦЯНКИ, ПРОПОЗИЦІЇ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ

Аналіз судової практики щодо протидії неправомірній вигоді в Україні протягом останніх років дозволяє стверджувати, що досить суттєва частка таких посягань приходить на правоохоронну сферу. Формування методики розслідування неправомірної вигоди в органах поліції вимагає дослідження не тільки діяльності з виявлення та розслідування цього різновиду кримінальних правопорушень, а і відповідної злочинної діяльності. Знання типових прийомів і операцій з підготовки, вчинення та приховування злочинів, характерних слідів протиправних діянь, особистісних властивостей осіб, які вчиняють злочини, та інших елементів злочинного механізму є важливою передумовою створення ефективних рекомендацій тактичного характеру, спрямованих на вирішення завдань слідчого у кримінальному провадженні. Основними науковими категоріями, які відображають ознаки певного виду злочинів, є їхні кримінально-правова та криміналістична характеристики. Перша виступає основою, яка суттєвим чином визначає другу. Кримінально-правові ознаки певного кримінального правопорушення є не тільки підставою для визначення діяння як кримінально караного, а і безпосередньо впливають на зміст його криміналістичної характеристики. При розгляді питання про структуру криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовими особами органів поліції діяльності слід, перш за все, враховувати що перелік і зміст її елементів має визначатись із урахуванням складу злочину, передбаченого ст. 368 КК України. Ст. 368 КК України встановлює відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди, а так само прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення такою службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з

використанням наданої їй влади чи службового становища». Кваліфікуючими ознаками цього злочину є його вчинення щодо предмета у значному, великому або особливо великому розмірі; вчинення цього діяння службовою особою, яка займає відповідальне чи особливо відповідальне становище; вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб, або повторно, або поєднане з вимаганням неправомірної вигоди. Аналіз складу зазначеного кримінального правопорушення і наукових підходів до проблем їх кримінально-правової кваліфікації дозволяє стверджувати, що найбільш значущими для побудови криміналістичної характеристики є такі його ознаки, як: а) спеціальний суб'єкт – службова особа; б) виключно умисний характер дій; в) переважно майновий характер злочину; г) спосіб одержання (пропозиції, обіцянки, вимагання) неправомірної вигоди. Хоча елементи складу злочину значним чином впливають на структуру його криміналістичної характеристики, зміст останньої може включати й інші компоненти, які мають суто криміналістичне значення. Зокрема щодо неправомірної вигоди, як і для багатьох інших злочинів, такими елементами, перш за все, є сліди та обстановка злочину. Таким чином, криміналістична характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовими особами органів поліції може бути представлена як система узагальнених даних про типові ознаки вказаного кримінального правопорушення, які мають криміналістичне значення. Визначити її структуру можна на основі аналізу криміналістичного вчення про криміналістичну характеристику, врахувавши кримінально-правові ознаки неправомірної вигоди та криміналістично значущі особливості механізму вказаної групи злочинів. Аналіз цих питань дає підстави для висновку про те, що доцільним є виділення наступних елементів криміналістичної характеристики злочинів, що розглядаються: а) предмет неправомірної вигоди; б) обстановка злочину; в) способи та сліди злочину; г) особа набувача неправомірної вигоди; д) особа надавача неправомірної вигоди. Зазначені компоненти мають розглядатись у взаємному зв'язку, тобто як єдина система криміналістично значущої інформації, яка фактично є штучною моделлю злочинної діяльності певного різновиду. Ця модель надає можливість побудувати всі інші елементи окремої криміналістичної методики розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовими особами органів поліції. Вона є підставою для створення системи типових загальних і окремих версій,

визначення типових тактичних завдань розслідування та особливостей їх вирішення, надання рекомендацій щодо тактики окремих слідчих (розшукових) дій і використання спеціальних знань під час досудового розслідування.

УДК:343.132 (477)

Дар'я Вікторівна ТУРЕНКО,

ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СУДОМ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

За дослідженням встановлено, що проблемні питання застосування судом примусових заходів медичного характеру не перестають бути актуальними не тільки для України, але й для багатьох зарубіжних країн. Це підтверджується і статистичними даними. Так, в Україні кількість осіб, до яких застосовувались примусові заходи медичного характеру, за останні роки росте. Так, згідно статистичних даних Генеральної прокуратури України в національні суди було направлено клопотань про застосування примусових заходів медичного характеру, з яких : у 2013 році їх направлено 1112; у 2013 р.- 940; у 2015 р. – 946; у 2016 р. – 866; у 2017 р. - 1100; у 2018 р. – 1070; за 9 місяців 2019 р. – 281 [1; 2, с. 90-96]. В свою чергу, у відповідності зі статистикою Всесвітньої організації охорони здоров'я, 25% населення як розвинутих, так і країн, що знаходяться на стадії розвитку, мають порушення психічного здоров'я [3, 45-54]. Крім цього, за результатами досліджень вчених 20% дітей та 8,9% молоді від їх кількості в світі, страждають психічними розладами [4, с. 5-9]. По висновкам російського вченого В.Г. Назаренка, тенденція росту вчинення злочинів такої категорією осіб характерна й для Росії, при цьому по різних оцінках серед осіб, що вчинили насильницькі злочини було від 30 до 60% було психопатів, а також осіб, з психічними розладами [5, с. 39]. В інших зарубіжних країнах, наприклад в Квебеке (Канада) кожен рік від 350 до 400 осіб дорослої частини населення, вчинивши злочин, визнаються неосудними та згідно з цим невідповідними по причині психічних хвороб [6]. У відповідності з даними Національного альянсу по психічним захворюванням США близько 8% усіх осіб, що перебувають у в'язницях та

ізоляторах тимчасового тримання, страждають тяжкими психічними захворюваннями, такими як шизофренія чи біполярними розладами [7]. Вказані дані підтверджують актуальність піднятих проблемних питань. Окрема частина психічно хворих осіб вчиняє злочини та попадає у кримінально процесуальні відношення що регулюються законодавством, як нашої країни, так і більшості інших зарубіжних країн. Дослідження піднятих питань здійснювалося в основному до проголошення Україною своєї незалежності та частково після цього періоду. Дані питання досліджували вчені : Абламський С. Е., Беклемищев, Глобенко Г.І., Даниленко А.Ю., Дердюк Б.Н., Жук І.В., Карташов І.І., Книга І.І., Колесник В.А., Кочура О.О., Крикунов О., Саликовой В.В., Сенченко Н.М., Ситникова А.І., Панчак О.Г., Печко В.В., Татянина Л.Г., Торбас О.О., Фоміна Т.Г., Шаренко С.Л., Юхно О.О., Ямковая О.О. та інші. Після того, як Україна стала незалежною державою, на рівні кандидатської дисертації, підняті питання досліджувались: С.Л. Шаренко, О.О. Ямковою, І.В. Жук, Н.Н. Книгой, Б.Н. Дердюком. Таким чином, тільки дві дисертації були захищені у сфері кримінального процесу, а інші досліджувались вченими в галузі кримінального права, однак ще до вступу в чину силу КПК України 2012 року. У той же час, наявні на сьогодні проблемні питання у кримінальному процесі не всі вирішені, включаючи новелли вказаного кодексу, оскільки теорія та практика спонукають до висунення багатьох дискусійних і проблемних питань, в тому числі й відносно застосування судом інституту примусових заходів медичного характеру, що вимагає ґрунтовного переосмислення та концептуального комплексного дослідження. Це також підтверджується й тим, що в чинному КПК України після 2012 року було внесено більш ніж 580 змін та доповнень, багато з яких залишаються не дослідженими. Генезис застосування примусових заходів медичного характеру в Україні, як окремого процесуального інституту свідчить про різні підходи до правового та медичного положення психічно хворих осіб та щодо заходів, застосованих до них в різні історичні періоди. В теперішній час, законодавство України, регламентуючи введення кримінальних проваджень щодо данної категорії, відповідає загальнопризнаним принципам та нормам таких міжнародних актів, як Загальна декларація прав людини (1948 р.), Конвенція про захист прав людини та основних свобод (1950 р.), Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими (1955 р.), Міжнародний пакт о громадянських та політичних правах (1966 р.), Мінімальні стандартні правила ООН, що

стосуються здійснення правосуддя у відношенні неповнолітніх (Пекинські правила, 1985 р.) та іншим актам. В Україні дані питання закріплені в Конституції країни, КК України, КПК України, Законі України «Про надання психіатричної допомоги» та інших законодавчих актах. Окрім цього, на виконання вказаних та інших міжнародних актів законодавець України, вдосконалюючи понятійний апарат, застосував більш коректні назви спеціалізованим медичним закладам, та в Законі України «Про внесення змін в деякі законодавчі акти України «Про надання психіатричної допомоги» від 14 листопада 2017 р. № 2205- УІІ [8] в якому змінено назву спеціалізованого медичного закладу з «психіатричного закладу» на «заклад з надання психіатричної допомоги». Визначення правових та медичних заходів регулювання щодо результатів злочинних дій такої категорії осіб, при цьому з дотриманням їх прав та свобод, знаходиться на тонкій межі. Встановлення такого стану з правової та медичної точок зору, покладається на службових осіб, які являються відповідальними за проведення розслідування, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, проведення судово-психіатричних експертиз та розгляду в судових інстанціях такої категорії кримінальних проваджень. Теоретична, законодавча та правозастосовна частина розглянутого напрямлення являються недосконалими та потребують свого подальшого дослідження, що свідчить про актуальність піднятих проблемних питань цієї тематики. У науковій літературі структура правового інституту застосування примусових заходів медичного характеру на думку окремих вчених або зовсім не приводиться, або розглядається фрагментарно чи обмежується її коротким описом [9, с. 35-37], що ми підтримуємо. Положення чинного КПК України, що регулює застосування примусових заходів медичного характеру на етапі досудового розслідування, включені в Главу 39 та деталізуються ст.ст. 503-511, а у судовому розгляді відповідно ст.ст. 512-516 цього кодексу. В той же час, не дивлячись на наявність такої кількості статей в КПК України [10], в них не дається законодавчого визначення поняття примусових заходів медичного характеру, а воно визначено лише в КК України. Таким чином, в ст. 92 цього кодексу закріплено, що примусові заходи медичного характеру це надання амбулаторної психіатричної допомоги, поміщення особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, яке підпадає під ознаки дій, передбачених Особливою частиною КК України в спеціальний лікувальний заклад, з метою її обов'язкового лікування, а також

попередження вчинення ним суспільно-небезпечних діянь [11]. Неможливо не підтримати по цим питанням наукову позицію П.А. Колмакова про те, що, доктринальне визначення даного процесуального інституту достатньо складні та громоздкі, оскільки окремі вчені намагаються включити в дефініцію й інші характеристики примусових заходів [12, с. 17]. Сьогодні в науці проводиться дискусія відносно необхідності визначення названих понять, зокрема на думку Г.С. Саркісова значна кількість понять показує про нечіткість, а іноді й спірне розуміння понять, що напевно є наслідком недостатньої розробки цієї проблеми [13, с. 40-41], що ми підтримуємо і це підкреслює актуальність піднятого нами питання. Для більшої аргументації слід навести наукову позицію Ю.В. Орлова, який визначив, що висувається гостра проблема в міжгалузевій, міжсистемній систематизації наявних знань, їх синхронізації, адаптації з громадською вимогою для вирішення комплексних завдань [14, с. 12-13], що ми підтримуємо. В цій дискусії слід підтримати наукову позицію А.И. Ситнікова про те, що відсутність правової дефініції не відповідає правилам юридичної техніки конструювання складних інститутів. Для приведення у відповідність положень кримінального процесуального законодавства до правил конструювання кримінально-правових інститутів необхідно розробити законодавче визначення поняття «примусових заходів медичного характеру», що дозволить: 1) виправити громоздкість наступних нормативних приписів; 2) викласти матеріал більш ефективно, економно та упорядчено; 3) підвищити соціальну цінність кримінально-правових норм, що регулюють застосування заходів медичного характеру у відношенні особливої категорії осіб [15, с. 135-136]. У ст. 92 КК України вперше закріплено цілі застосування примусових заходів медичного характеру, які узагальнено можна визначити таким чином: 1) застосування примусових заходів медичного характеру є обов'язковим, незалежно від волі особи, до якої воно застосовано; 2) попередження вчинення суспільно небезпечних діянь зі сторони осіб, які страждають психічними розладами та несуть небезпеку як для самого хворого, так і для інших осіб. Відповідно до ст. 93 КК України визначено осіб, у відношенні до яких можуть застосовуватися примусові заходи медичного характеру: 1) обов'язкове лікування неосудних осіб які вчинили суспільно небезпечне діяння 2) обов'язкове лікування обмежено осудних осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння; 3) лікування осудних осіб, які були осудними при вчиненні злочину, але захворіли психічним захворюванням після

вчинення злочину до оголошення вироку чи під час відбування покарання. На підставі вищевказаного та наявності дискусії по цим питанням, ми пропонуємо дефініцію, що примусові заходи медичного характеру - це заходи державного примусу у формі різних лікувально-реабілітаційних заходів, застосування судом в рамках кримінального процесу у відношенні до осіб з різними психічними розладами, які вчинили суспільно-небезпечне діяння та направленні на лікування, при суворому дотриманні прав, свобод та законних інтересів таких осіб.

Прийняття рішення про застосування примусового лікування особи є не обов'язком, а правом суду. Примусові заходи медичного характеру мають подвійне значення. З однієї сторони - це заходи примусу, тобто юридичні заходи, а з іншої сторони - це заходи медичні, оскільки вони складаються з діагностичного дослідження, лікування клінічного спостереження, проведення реабілітаційних заходів працівниками органів охорони здоров'я. Вказані заходи не можна розцінювати як покарання, оскільки вони істотно та принципово відрізняються від нього своєю ціллю і методами, однак являються при цьому заходами примусу, тому що призначаються та припиняються тільки судом та незалежно від згоди хворого чий його законних представників. Окрім цього, примусові заходи медичного характеру застосовуються до психічно хворих осіб які представляють суспільну небезпеку внаслідок психічного розладу та вчинили злочин, або захворіли таким захворюванням вже після його вчинення або під час відбування покарання. Заходи медичного характеру не представляють кримінально караних ознак, а також не вважаються судимістю та не переслідують ціль виправлення. При цьому до особи, яка направлена на примусове лікування не може бути застосована амністія та така особа не може бути помилувана.

Ініціювати та реалізувати положення чинного законодавства в частині забезпечення медичної складової та проведення необхідних судово-психіатричних експертиз, слідчий, прокурор, суддя можуть за допомогою залучення в якості спеціалістів і консультантів лікарів відповідних спеціальностей на підставі статті 71 КПК України, а також лікарів-експертів відповідно до ст. 69 цього ж кодексу. Для примусового лікування цих та інших осіб вони можуть залучати лікарів спеціалістів інших галузей, як осіб, що володіють спеціальними знаннями та практичними навичками, зокрема й для проведення інших видів експертиз. Велике та принципове значення має підготовка, проведення, використання та оцінка матеріалів і висновків судово-психіатричних експертиз для

вирішення слідчим, прокурором питання про необхідність направлення клопотання в суд про застосування примусових заходів медичного характеру. Слід наголосити про необхідність суттєвої підготовки до проведення таких експертиз, що вимагає витребування значної кількості відповідних документів, зокрема : довідки про знаходження або відсутності на психіатричному обліку і якщо так, то відомості і результати діагностики; медичні документи та історії хвороби щодо лікування психічного захворювання та проведеного лікування; характеристики з місця роботи, навчання та проживання; протоколи допиту лікаря (лікарів), що здійснював лікування, близьких родичів та членів сім'ї, друзів, знайомих, керівників та колег по роботі (навчанню) та інших осіб, з якими спілкувалася особа, що направлена на психіатричну експертизу. Відносно військово зобов'язаних повинно надаватися військовий квиток або медичні та інші документи, що підтверджують причини звільнення від військового обов'язку або про комісацію з військової служби та інших документів на запити членів комісії, що проводять судово-психіатричну експертизу. Необхідним критерієм та умовою для включення в склад таких судово-психіатричних експертиз є вибір, який забороняє включати до них лікарів, які здійснювали лікування такої категорії осіб, або з того лікувального закладу, в якому лікувалася ця особа, яка направлена на цю експертизу.

Таким чином, досліджений правовий інститут на підставі даних щодо тенденції зростання кількості психічно хворих в Україні та в багатьох зарубіжних країнах, має подальшу перспективу в наукових, прикладних дослідженнях, а також у правозастосовній діяльності працівників правоохоронних органів та медичних працівників і судових експертів.

Список використаних джерел: 1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019 роки. Розділ 1. Сайт «Генеральна прокуратура України». URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> bolofotouh, M.A. 2. Юхно О.О., Глобенко Г.І., Фоміна Т.Г. и др. «Проблемы обеспечения и реализации прав психически больных лиц в уголовном производстве Украины» *Geogian Medical News*. № 1 (286), 2019. С. 90-96. 3. Almutairi, A.F., Almutairi, Z.c ,Salam, M., Alhashem, A., Adlan, A.A., Modayfer, O. Attitudes toward mental illness, mentally ill persons, and help-seeking among the Saudi public and sociodemographic correlates *Psychology Research and Behavior Management*. Volume 12, 2019, pp. 45-54. 4. Шмидт Л. Психічне здоров'я дітей і підлітків. Журнал «НейроNEWS». 2016. № 8 (82). С 5-9. 5. Назаренко Г.В. Правовая и криминологическая значимость уголовно-релевантных психических состояний. *Орел*. 2002. С. 39. 6. When a person suffering from a mental disorder commits an offence.

Justice and Mental Health in Quebec. Affiliated with McGill University. A WHO/PAHO Collaborating Centre for Research and Training in Mental Health. URL: <http://www.douglas.qc.ca/info/committing-an-offence> 7. A guide to mental illness and the criminal justice system. National Alliance on Mental Illness Department of Policy and Legal Affairs. URL: http://www.pacenterofexcellence.pitt.edu/documents/Guide_to_Mental_Illness_and_the_Criminal_Justice_System_NAMI . 8. Закон України «Про внесення змін в окремі законодавчі акти України про надання психіатричної допомоги» № 2205-УІІ. *Голос України* від 09.12. 2017 р. № 231. 9. Назаренко Г.В. Принудительные меры медицинского характера: учебное пособие. Москва. 2003. С. 35-37. 10. Кримінальний процесуальний кодекс України: станом на 25 липня 2019 року. Харків: Право. 2019. 412с. 11. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та доповн. на 16 вересня 2019 року : Офіц. текст. Київ. Алерта. 2019. 214 с. 12. Колмаков П.А. Проблемы правового регулирования мер медицинского характера. Сыктывкар. 2001. С. 17. 13. Саркисов Г.С. Социальная система предупреждения преступности. Ереван: Айстан. 1975. 159 с. 14. Орлов Ю.В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності : монографія. Харків : Діса плюс. 2016. 656 с. 15. Ситников А.И. Принудительные меры медицинского характера: законодательная техника. Вестник Омского университета. Серия «Право». 2008. №4 (17). С. 135-147.

УДК 343.146 (477)

Жанна Андріївна ФЕДОРЕЦЬ,

курсант 4 курсу факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ

науковий керівник: Віталій Володимирович Романюк,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства, факультет № 1 Харківського університету внутрішніх справ

ІНСТИТУТ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ АНГЛІЇ, США ТА УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Основний зміст кримінальної процесуальної діяльності складає доказування. Доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом

порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів. Інститут речових доказів в Україні бере свій початок ще з часів Київської Русі, коли основи кримінального процесуального законодавства лише починали зароджуватися. В окремих статтях Руської Правди згадується про подання речових доказів («знаменія»). Так, наприклад, ст. 67 Руської Правди просторової редакції передбачає: «А кто порветь бороду, а вьньметь знамение, а вылезутъ людие, то 12 гривен продаже; аже без людии, а в поклепе, то нету продаже» [2, с. 107]. Не менш важливе значення відігравало подання речових доказів та пред'явлення для огляду (оглядин) слідів злочину. При доказуванні крадіжки велике значення мало «лице», з яким зхоплено злодія або яке знайдене у його домі. Зхоплення злодія з «лицем» (поличним) і доставлення його до суду дозволяло скоротити, прискорити процес та зрештою тягнуло страту винного. Доба Гетьманщини успадкувала основні риси процесуального права і тому інститут речових доказів мало відрізнявся від попереднього історичного періоду. Але з часом інститут подання доказів поступово набуватиме більш сучасного розуміння [3, с. 58]. На сьогоднішній день ми маємо точне, встановлене Кримінальним процесуальним кодексом України, трактування поняття речових доказів. Так, відповідно до ст. 98 КПК України, речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення. При цьому вони мають бути належними та допустимими, тобто отриманими у порядку, встановленому КПК України та прямо або непрямо підтверджувати існування або відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні [1, ст. 98]. На відміну від України в Англії дотепер немає свого кримінального процесуального кодексу, діють правові інститути, які виникли ще декілька століть тому, а саме судочинство ґрунтується на більш ніж 300 законодавчих актах і численних судових

прецедентах. Речові докази відіграють важливу роль в англійському кримінальному процесі, але якщо підсудний визнав себе винним, то вважається, що спору нема, й дослідження доказів вини стає зайвим. Така переоцінка значення зізнання обвинуваченим своєї вини не відповідає інтересам установлення істини в кримінальній справі, оскільки зізнання обвинуваченого, навіть добровільне, нерідко буває неправдивим [4, с. 825]. Досить розповсюдженим для позначення речових доказів у США є поняття «експонати» (exhibits). Вони набувають ознак речових доказів лише після їх допуску судом, тобто «експонат» стає допустимим тоді, коли суддя позитивно вирішує питання про те, що цей об'єкт був або міг бути пов'язаний із злочином. «Експонати» можуть відігравати подвійну роль: по-перше, вони можуть бути реальними доказами: по-друге, можуть носити ілюстративний (демонстраційний) характер і використовуватися тільки для пояснення чогось (наприклад, схема). В Україні ж вони виконують лише роль доказів [5, с. 135]. Аналіз кримінального процесуального законодавства обраних країн з впевненістю дозволяє стверджувати, що інститут речових доказів Англії та США помітно схожі між собою, на відміну від України. Кожна країна, як ми бачимо, має свій власний підхід до процесу доказування у кримінальному провадженні і по-різному відноситься до важливості речових доказів. На нашу думку, найбільш ефективним є інститут речових доказів саме за законодавством України через те, що, якщо розглядати законодавство Англії, то там наявна прогалина, яка відіграє важливу роль у подальшому рішенні щодо обвинувачуваної особи. Так, при добровільному зізнанні розгляд доказів не відбувається і одразу виноситься обвинувальний вирок. Ми вважаємо це не вірним, адже особа могла зізнатися у вчиненні злочину внаслідок погроз, шантажу, грошових обіцянок і т. ін. Також сумнівним є спосіб зібрання доказів у США та Англії. Допустимість доказів там не є елементом оцінки доказів, на відміну від України, та не впливає на суть вирішення справи.

Список використаних джерел: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 зі змін. і доповн. (станом на 25.06.2019 р.). Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст.88. 2. Российское законодательство X-XX веков. В 9 т. – Т. 1. Законодательство Древней Руси / Отв. ред. тома В. Л. Янин; под общ. ред. О. И. Чистякова. – Москва: Юридическая литература, 1984. 432 с. 3. Судебник князя Казимира 1468 року // Хрестоматія з історії держави і

права України. У 2 т. – Том 1. З найдавніших часів до початку XX ст.: [навч. посіб. для юрид. вищих навч. закл. і фак.] / В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький; За ред. В. Д. Гончаренка. – Київ: Ін Юре, 1997. 504 с. 4. Тертишник В. М. Кримінальний процес України: підручник. Київ: Правова єдність: Алерта, 2017. 840 с. 5. Решетникова И. В. Доказательственное право Англии и США. Екатеринбург: Изд-во УрГЮА, 1997. 240 с.

УДК 343. 132. (477)

Рамиль Єльчин Огли ХАЛІЛОВ,

курсант 3 курсу факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Олександр Олександрович Юхно,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ СЛІДЧИМ ПРИ ОБРАННІ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ

Запобіжні заходи є складовою частиною заходів забезпечення кримінального провадження чинного КПК України. Мета і підстави застосування запобіжних заходів передбачено положеннями ст. 177 КПК України, а перелік самих видів запобіжних заходів наведено у положеннях ст. 176 КПК України. З вказаних видів запобіжних заходів самим м'яким видом запобіжних заходів є особисте зобов'язання, а найбільш суворим видом це тримання під вартою (раніше називалось – арешт). У кримінальному провадженні запобіжні заходи можуть застосовуватись у вигляді ухвали слідчим суддею на підставі відповідного клопотання слідчого, погодженого з прокурором, або за клопотанням прокурора. В окремих випадках, як встановлено в ході дослідження за незначною кількістю запобіжні заходи можуть застосовуватись й за клопотанням тільки прокурора. При вирішенні питання про застосування одного із виду запобіжних заходів, окрім мети та підстав слідчому, прокурору необхідно

враховувати й обставини, що передбачені в положеннях ст. 178 КПК України. Взагалі запобіжні заходи можуть застосовуватись лише до таких учасників кримінального провадження, як підозрюваний або обвинувачений. Треба наголосити, що під час зміни статусу учасника кримінального провадження із підозрюваного на обвинуваченого, законодавець не вимагає повторного дублювання або прийняття рішення про застосування запобіжного заходу. Однак, не зважаючи на це, такі пропозиції висловлювались у юридичній літературі, зокрема М. І. Капінус, має наукову точку зору з того, що якщо відносно підозрюваного обрано запобіжний захід у виді домашнього арешту або тримання під вартою, то після зміни його статусу на обвинуваченого, йому доцільно повторно обрати запобіжний захід. Така новела, на думку вченого, повинна стати важливою гарантією законності та обґрунтованості обрання та зміни запобіжного заходу [16, с. 295]. Однак, на нашу думку, вносити такі зміни до чинного КПК України недоцільно, тому що вказане збільшить процесуальні витрати й дублювання в ході досудового розслідування. Усі види запобіжних заходів застосовуються під час кримінального провадження тільки за рішенням слідчого судді, а при судовому розгляді, судом. Разом з тим, ініціювання рішення про обрання або зміну запобіжного заходу приймають участь слідчий та прокурор. З цією метою слідчий, прокурор складає клопотання про застосування певного виду запобіжного заходу, яке повинно відповідати вимогам ст. 184 КПК України. Якщо клопотання склав слідчий, він повинен його погодити із прокурором, який здійснює процесуальне керівництво за досудовим розслідуванням й, зокрема, у вирішенні питання про застосування запобіжного заходу. З цією метою він погоджує або відмовляє у погодженні клопотання слідчого. Під час вирішення даного питання прокурор уповноважений ознайомитись з усіма матеріалами, що дають підставу про їх достатність в тому числі для повідомлення підозри особі та для застосування запобіжного заходу, при цьому прокурор повинен перевірити законність одержаних доказів. З іншого боку усі запобіжні заходи застосовуються з метою забезпечення дієвості кримінального провадження. Разом з тим, правова природа запобіжних заходів проявляється у тому що вони мають свою специфічну мету, яка визначена у положенні ч. 1 ст. 177 КПК України, як забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам: 1) переховуватися від органів досудового розслідування та\або суду; 2) знищити, сховати або створити

будь – яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; 3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується. Крім мети застосування запобіжних засобів, у чинному законодавстві прямо визначено підстави їх застосування. Так, у положеннях ч. 2 ст. 177 КПК України вказано на такі підстави: 1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення. 2) наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснювати дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК України. Разом з тим, як зазначено в пункті першому Листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до КПК України», від 04.04.2013 № 511-55/3, що рішення про застосування одного із видів запобіжних заходів, який тимчасово обмежує права і свободи підозрюваного, обвинуваченого, має відповідати характеру певного суспільного інтересу (визначеним у КПК конкретним підставам і меті), що незважаючи на презумпцію невинуватості, у правозастосовній діяльності превалює над принципом поваги до свободи особистості. Застосування запобіжних заходів є різновидом процесуального примусу, що застосовується як тимчасовий захід. Під заходами кримінального процесуального примусу розуміються передбачені законодавством процесуальні засоби примусового характеру, що застосовуються в кримінальному процесі уповноваженими на це правозастосовними органами та їх представниками за наявності підстав і в порядку встановленому законом щодо обвинувачених, підозрюваних для попередження та припинення неправомірних дій цих осіб і, зокрема з метою успішного розслідування і виконання завдань кримінального провадження згідно ст. 2 КПК України. Наприклад, Ф. М. Кудін доречно наголошує, що вторгнення в особисту свободу, обмеження прав не можуть бути безмежними, оскільки у такому випадку можлива трансформація примусу з правоохоронного заходу в знаряддя свавілля. У зв'язку з вказаним, процесуальні обов'язки, що передбачені положеннями ч. 5 ст. 194 КПК України, можуть бути покладені на підозрюваного на строк не більше двох

місяців. У разі необхідності строк може бути продовжений за клопотанням прокурора в порядку, передбаченому ст. 199 КПК України. Однак, є особливість їх застосування і згідно із положеннями ч. 1 ст. 299 КПК України під час кримінального провадження кримінальних проступків не допускається застосування запобіжних заходів у вигляді: домашнього арешту, застави або тримання під вартою. Таким чином, застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні має комплексний характер, оскільки забезпечує виконання покладених на органи досудового розслідування та суду повноважень і чіткого виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на них процесуальних обов'язків. Процесуальне значення запобіжних заходів полягає в тому, що вони забезпечують належні умови проведення досудового розслідування, зокрема збору доказів та встановлення інших обставин кримінального правопорушення за допомогою чого створюються умови щодо реалізації завдань та мети конкретного кримінального провадження. За результатами аналізу юридичної літератури та нормативно-правової бази, що стосується застосування заходів забезпечення кримінального провадження, та як видів запобіжних заходів встановлено, що при цьому процесуальна самостійність слідчого дещо знижена. Тому, як вважає А.В. Пономаренко, незрозумілою видається позиція законодавця щодо позбавлення слідчого права самостійно обирати запобіжний захід у виді особистого зобов'язання, адже цей запобіжний захід є найменш м'яким. Слідчі вимушені витратити багато часу, курсуючи між прокуратурою та судом, чекаючи на прийняття відповідних рішень. Це у свою чергу призводить до перевантаження слідчих, що суттєво впливає на якість досудового розслідування [1, с. 58–66], що ми підтримуємо. В той же час, на нашу думку, це в повній мірі стосується також й іншого такого виду запобіжного заходу, як особистої поруки, що також було б доцільним дозволити (а не ініціювати) обирати слідчому, але за погодженням з прокурором. Вказане стосується й обрання особистого зобов'язання за погодженням із прокурором, оскільки воно пов'язано з тимчасовим застосуванням процесуального примусу та обмеженням свободи пересування особи. Втім вказані питання підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню. Пропоную прийняти участь у обговоренні піднятих нами питань.

Список бібліографічних посилань: 1. Мироненко О. Ініціювання обрання запобіжних заходів у досудовому провадженні. *Вісник прокуратури*. 2014.

№ 12. С. 58–66. 2. Давыдов В. А. Заключение под стражу как мера пресечения. *Уголовное право и криминология*. 1978. С. 173. 3. Кудин Ф. М. Принуждение в уголовном судопроизводстве. Красноярск, 1985. С. 1. 4. Капинус Н. И. Процессуальные гарантии прав личности при применении мер пресечения в уголовном процессе. М., 2007. 418 с. 5. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04.04.2013 № 511-550/0/4-13. *Закон і Бізнес*. 2013. № 16.

УДК 343. 132 (477)

Анастасія Романівна ЧИНЧИК,

курсант 3 курсу факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Олександр Олександрович Юхно,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Запобіжна функція слідчого у кримінальному провадженні, одночасно з іншими завданнями, є об'єктивно зумовленою потребою суспільства, протидією злочинності та обов'язками працівників досудового розслідування Національної поліції України. Ускладнення соціально-політичної та економічної обстановки, що склалася на сьогодні в Україні, свідчить про щорічне загострення криміногенних факторів, що впливають на протидію злочинності та її запобігання і попередження. Питання щодо актуальності запобіжної діяльності під час досудового розслідування пов'язані в цілому із складною криміногенною ситуацією в країні та в певних регіонах, що потребує від держави та її правоохоронних органів крім протидії, ще й прийняття запобіжних і попереджувальних заходів в цілому

та, зокрема у ході проведення кримінального провадження. При порівняльному дослідженні норм КПК України 1960 року й чинного встановлено, що на відміну від попереднього, в ньому відсутнє положення про такий обов'язок слідчого і таку форму запобігання кримінальним правопорушенням, як внесення органом досудового розслідування, прокурором подання про усунення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину. Так, у положеннях ст. 23 КПК України 1960 року було закріплено, що при провадженні дізнання, досудового слідства і судового розгляду кримінальної справи орган дізнання, слідчий, прокурор зобов'язані виявити причини і умови, які сприяли вчиненню злочину. А відповідно до ст. 23-1 КПК України 1960 року орган дізнання, слідчий, прокурор, встановивши причини і умови, що сприяли вчиненню злочину, вносили у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі подання про вжиття заходів для усунення цих причин і умов [1]. На сьогоднішній день, на нашу думку, відсутність у чинному КПК України цих норм не забезпечує реалізацію загальних завдань запобігання та протидії злочинам у країні. В той же час, слід зазначити, що внесення подання слідчим, прокурором не передбачено жодною нормою чинного КПК України [2]. Крім того, положення ст. 40 КПК України також не передбачає складання подання слідчим, як процесуального документу за результатами проведеного розслідування. Однак, як зазначає положення ч. 5 ст. 40 чинного КПК України органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого. Окрім того, ст. 110 також чинного КПК України передбачає винесення рішень слідчого у формі постанови. Враховуючи те, що слідчий є посадовою особою, в обов'язки якої входить розслідування злочину та визначено, що одним із завдань органів досудового розслідування є виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, і вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення [3]. Відсутній й процесуальний механізм реалізації виконання слідчим цього завдання, як спосіб реагування на виявлені ним причини та умови, що сприяли вчиненню злочину. Слід наголосити, що вся діяльність слідчого та процесуальні акти, у яких вона відображається, мають запобіжне значення. Крім цього, оновленим Наказом МВС України від 06.07.2017 року № 570 затверджено «Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України», в якому одним із завдань згідно п.5 слідчого

є виявлення причин і умов, що сприяють учиненню злочинів, і вжиття через відповідних керівників від яких залежить прийняття відповідних заходів щодо їх усунення. На наш погляд, процесуальним актом, яким би процесуальна оформлювалась запобіжна діяльність слідчого з наданням вимоги щодо усунення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину, було б винесення відповідного подання. Подання – це процесуальний акт, в якому містяться результати діяльності слідчого у кримінальному провадженні з виявлення таких причин і умов та вжиття необхідних заходів щодо їх усунення. З цього приводу слушну пропозицію висловили окремі вчені щодо внесення до чинного КПК України 2012 року доповнень про внесення подання на адресу керівників від яких залежить усунення причин та умов, що сприяли вчиненню злочинів [4, с. 86; 5, с. 45-46], що ми підтримуємо і вважаємо за доцільне закріпити на законодавчому рівні. Окрім цього, на нашу думку, це в повній мірі потрібно відносити й до розслідування кримінальних проступків, коли буде остаточно прийнято відповідний закон у 2020 році, який на сьогодні пролонгований.

Втім, підняті питання не є остаточними і підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню. Пропоную розглянути вказані питання при обговоренні на засіданні круглого столу.

Список бібліографічних посилань: 1. Кримінально-процесуальний кодекс України : закон України від 28.12.1960 № 1001-05 // База даних (БД) «Законодавство України» / *Верховна Рада (ВР) України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05> (дата звернення: 10.10.2018). Втратив чинність. 2. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 09.10.2019). 3. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України : наказ МВС України від 06.07.2017 №570 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17> (дата звернення: 10.10.2018). 4. Баганець О. Доказування причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення. *Юридична Україна*. 2013. № 8. С. 83–87. 5. Омельчук Л. В. Следственная профилактика преступлений, связанных с ненадлежащим исполнением профессиональных обязанностей медицинскими работниками по Уголовному кодексу Украины. *Экономика и право Казахстана*. 2012. № 23. С. 42–47.

УДК 343.132 (477)

Світлана Олексіївна ЧИСТІКОВА,

курсант 4 курсу факультету №1 Харківського національного університету
внутрішніх справ

науковий керівник: Віталій Володимирович Романюк,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального
процесу та організації досудового слідства, факультет № 1 Харківського
університету внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ «ЛЕГАЛІЗАЦІЇ» ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ, ПРОВЕДЕНОГО ДО ПОЧАТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України, огляд є слідчою (розшуковою) дією, спрямованою на отримання (збирання), доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 223 КПК) [3]. Як серед науковців так і серед практичних працівників існує проблемне питання: чи обов'язково отримувати після проведення огляду місця події ухвалу слідчого судді? Відповіді на це питання та погляди досить різні. Пропонуємо розглянути цю проблему з боку законодавства та практики суду. Так, ч. 2 ст. 237 КПК України передбачає, що огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами, передбаченими КПК України для обшуку житла чи іншого володіння особи. Відповідно, можна дійти до висновку, що для огляду місця події також потрібна ухвала слідчого судді. Як приклад, пропонуємо деякі висновки судів з цього питання. Громадянин подав касаційну скаргу на вирок місцевого суду, згідно з яким його було засуджено за ч. 2 ст. 121 КК України, та ухвалу апеляційного суду, якою рішення попередньої інстанції залишено без змін. Заявник послався, зокрема, на те, що слідчий суддя не надав дозволу на проведення обшуку, огляду місця події. З цих підстав особа вважала проведену слідчу дію незаконною, а зібрані докази – недопустимими. У постанові колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, яка розглянула касаційну скаргу, зазначається: доводи чоловіка про недопустимість протоколу огляду місця події як доказу не ґрунтуються на вимогах закону. «Доводи засудженого про те, що протокол

огляду місця події є неналежним та недопустимим доказом, оскільки не було дозволу суду на огляд житла, є неспроможними. Ця слідча дія проведена у відповідності до вимог закону, оскільки проводився огляд місця події, тобто огляд місця вчинення злочину, а не огляд житла, як на це вказує особа», – йдеться в постанові Верховного Суду України. Розглянувши касаційну скаргу, колегія суддів ККС ВС не встановила істотних порушень кримінального процесуального закону чи неправильного застосування закону України про кримінальну відповідальність, які були б підставами для скасування чи зміни судового рішення. Тому вирок місцевого та ухвала апеляційного судів були залишені без змін [1]. Розглянемо й інший висновок суду. Під час розслідування кримінальної справи фактично проведений обшук житла був представлений працівниками органу внутрішніх справ як огляд житла. Між тим, проникнення в житло відповідно до закону можливе лише на підставі ухвали слідчого судді чи за добровільною згодою особи, яка ним володіє, або у невідкладних випадках, зазначених у ч. 3 ст. 233 КПК України. Крім того, ч. 3 ст. 233 КПК України передбачає обов'язок прокурора, слідчого за погодженням із прокурором невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді, який здійснює судовий контроль, у тому числі і матеріалам, якими обґрунтовується необхідність проведення обшуку. За таких обставин апеляційний суд обґрунтовано, відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 87 КПК України, визнав недопустимими доказами протокол огляду місця події від 07 вересня 2013 року та висновки експертів № 1007х, 1008х, а показання свідків у справі – недостатніми для доведення вини» [2]. Також слід зазначити, що на практиці під час огляду місця події, який передбачає проникнення до житла чи іншого володіння особи, слідчий відбирає заяву у володільця житла, яке належить оглянути. На цій підставі слідчий проникає до житла та оглядає його. Ухвала слідчого судді в такому разі не отримується. Однак, є і негативні сторони у такому випадку. Правоохоронці досить часто зловживають таким своїм правом фактично маскуючи проведенням огляду місця події інші слідчі дії такі як обшук. У підсумку зазначимо, що у юридичній практиці висновки суду мають лише рекомендаційний характер на той час як норми КПК України є нормами прямої дії. На наш погляд, «буква закону» є вищою ніж висновки суду, тому як ми вважаємо, слід дотримуватись положень закону. Саме так слідчий зможе уникнути будь-яких непорозумінь, які згодом можуть

виникнути через те, що останній можливо діяв неправомірно та незаконно і всі докази по провадженню, зібрані у такий спосіб є недопустимими.

Список використаних джерел: 1. Постанова Колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у Верховного Суду від 1 лютого 2018 року. Провадження № 51-230 км 18. URL: https://protocol.ua/ru/dlya_oglyadu_mistsya_vchinennya_zlochinu_uhvala_slide_hogo_suddi_ne_potribna_verhovniy_sud/ (дата звернення 06.10.2019). 2. Ухвала Колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 21 жовтня 2015 року. Провадження № 5-1944 км 15. URL: [https://protocol.ua/ua/sud_viznav_nedopustimim_dokazom_protokol_oglyadu_mistsya_podii_ta_vipravdav_pidsudnogo_na_pidstavi_p_3_ch_1_st_284_kpk_\(vssu_sprava_5_1944km15\)/](https://protocol.ua/ua/sud_viznav_nedopustimim_dokazom_protokol_oglyadu_mistsya_podii_ta_vipravdav_pidsudnogo_na_pidstavi_p_3_ch_1_st_284_kpk_(vssu_sprava_5_1944km15)/) (дата звернення 06.10.2019). 3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88. (дата звернення 06.10.2019) URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

УДК 343.14 (477)

Руслан Павлович ЧИЧА,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства Харківський національний університет внутрішніх справ

ДІЗНАВАЧ, ЯК ОКРЕМИЙ СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає окрему форму досудового розслідування – дізнання. Інститут дізнання в кримінальному процесі було передбачено, в рамках реформування сфери кримінального судочинства, ще в 2012 році. Але в силу різних причин, до теперішнього часу, не прийнято відповідних змін до кримінального законодавства, які дозволять реалізувати запропонований механізм дізнання на практиці. Так, 22.11.2018 року прийнято Закон № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо

спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», що повинен почати працювати з 01.01.2020 року, який передбачає, окрім низки змін, появу дізнавача, як окремого суб'єкта кримінальних процесуальних правовідносин. Відповідно до запропонованих змін у статтю 3 КПК України, дізнавач - службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, у випадках, установлених Кодексом, уповноважена особа іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені в межах компетенції, передбаченої Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків. Крім того, в КПК з'являється такий суб'єкт, як керівник органу дізнання і відповідно, органи дізнання що відносяться до органів досудового розслідування. Якщо вивчити історію розвитку органів досудового розслідування, то можна сказати про те, що в свій час органи дізнання і дізнавач вже існували в кримінальному судочинстві України. Так, дізнання передбачалося Статутом кримінального судочинства Російської імперії від 20 листопада 1864 року і здійснювалося під керівництвом прокурора поліцією і жандармами та мало характер оперативно-розшукової діяльності, результати якої не використовувалися під час судового розгляду. В радянські часи дізнання набуває характеру процесуальної діяльності, а особа яка його здійснює – дізнавач, стає повноправним суб'єктом кримінального процесу, що відповідно було відображено в КПК УРСР 1922 та 1927 років. КПК України 1961 року передбачав участь у досудовому розслідуванні особи, яка проводить дізнання, хоча окремого визначення цього поняття та окремого переліку прав і обов'язків цього суб'єкта не встановлював. До 1993 року дізнання проводилося як розслідування, в повному обсязі, з можливістю направлення матеріалів до суду, після, дізнання трансформувалося в початкову форму розслідування кримінальних справ. Такі зміни привели до зменшення повноважень та зміни процесуального статусу особи, яка проводить дізнання. Реформування кримінального судочинства, що ознаменувалося прийняттям КПК 2012 року, концептуально змінило підхід до визначення та змістовного наповнення дізнання в кримінальному процесі, яке стало формою досудового розслідування кримінальних проступків, виключно процесуального характеру. В початковій редакції КПК поняття дізнавача не містив, передбачаючи, що дізнанням будуть займатися слідчі. І тільки

вищезазначені зміни 2018 року передбачили визначення дізнавача у ст. 3 КПК. Крім того, законодавець окреслив права і обов'язки дізнавача. Зокрема, дізнавач уповноважений: 1) починати дізнання за наявності підстав, передбачених КПК; 2) проводити огляд місця події, обшук затриманої особи, опитувати осіб, вилучати знаряддя і засоби вчинення правопорушення, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку або виявлені під час затримання, а також проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, установлених КПК; 3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, установлених цим Кодексом, відповідним оперативним підрозділам; 4) здійснювати інші повноваження, передбачені КПК. Уже зараз, виникають зауваження щодо наданих дізнавачу повноважень, зокрема, права проводити негласні слідчі (розшукові) дії. Крім того, окремі органи виявились не готові до здійснення дізнання з 1 січня 2020 року.

На нашу думку, процесуальний статус дізнавача, його повноваження та обов'язки мають бути додатково обговорені та доопрацьовані, з огляду на зауваження, дискусійність окремих норм та майже невідворотне відтермінування початку застосування дізнання в практичній діяльності.

УДК 343. 133 (477)

Катерина Володимирівна ШЕВЦОВА,

керівник Харківської місцевої прокуратури №1,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРА ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАГАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

З прийняттям і введенням у 2012 році в дію чинного КПК України, а також подальшим унесенням до нього низки змін і доповнень перед правниками та практиками постала необхідність в осмисленні парадигми сучасного кримінального процесу. А зважаючи на той факт, що досудове розслідування є тим «стержнем», від якого на 90 % залежить результат судового розгляду провадження по суті, дослідження питань реалізації загальних положень досудового розслідування має важливе значення. Безумовно, що не виключенням є й потреба у вивченні проблематики

процесуальних повноважень прокурора щодо реалізації загальних положень досудового розслідування. Насамперед, зумовлено це тим, що відповідно до вимог ст. 25 КПК України прокурор, слідчий зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за виключенням випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого) або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила. У контексті цього слід констатувати, що ефективна реалізація засади публічності не можлива без законодавчого унормування чітких загальних положень досудового розслідування. Серед іншого, зазначене обумовлено й європейською інтеграцією та приведенням національного законодавства до вимог міжнародно-правових актів, пов'язаних із запровадженням ефективного механізму виконання завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 КПК України. Тим часом, деякі питання правового регулювання повноважень прокурора щодо реалізації загальних положень досудового розслідування досі залишаються нерозглянутими або вельми дискусійними, що потребує додаткового їх опрацювання. Зумовлено це тією обставиною, що, по-перше, законодавцем змінено початок досудового розслідування, у зв'язку з чим в практичній діяльності виникають певні труднощі й непорозуміння щодо внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань; проведенням процесуальних дій до початку розслідування (наприклад, огляду житла чи іншого володіння особи, де відбулася подія у разі відсутності невідкладних випадків проникнення до нього; затримання особи за підозрою у вчиненні злочину тощо). По-друге, у зв'язку зі створенням нових органів досудового розслідування (ДБР, НАБУ) прокурори зіштовхуються з проблемою визначення підслідності кримінальних проваджень, що негативно впливає на допустимість отриманих доказів. По-третє, однозначно не вирішеним залишається питання щодо об'єднання та виділення матеріалів досудового розслідування, оскільки в КПК України передбачені не всі їх випадки, які мають місце на практиці. По-четверте, потребує свого вдосконалення й архітектура побудови загальних положень досудового розслідування, що, безумовно, сприятиме більш ефективній їх практичній реалізації. Так, наприклад, окремі питання щодо початку розслідування та вирішення спорів про підслідність унормовані в статті 218 КПК України, яка присвячена місцю проведення досудового розслідування. Не зрозумілою вбачається й логіка щодо унормування порядку проведення строку

досудового розслідування в статтях 294-295-1 глави 24, а не в статті 219 глави 19 КПК України, де безпосередньо й передбачені строки досудового розслідування. На наш погляд, наведені неузгодженості та суперечності у кінцевому результаті негативно впливають як на захист особи, суспільства й держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод та законних інтернів учасників кримінального провадження, так і забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування. Таким чином, нагальним питанням є комплексне напрацювання пропозицій з удосконалення кримінального процесуального законодавства України, а також вирішення нового завдання, спрямованого на переосмислення теоретичних і прикладних проблем у частині процесуальних повноважень прокурора щодо реалізації загальних положень досудового розслідування. Адже, з одного боку, нові вимоги прикладного характеру покликані забезпечити ефективну й повну реалізацію прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а з іншого – спрямувати діяльність уповноважених службових осіб, у тому числі прокурорів, на повне, швидке й неупереджене розслідування кримінальних правопорушень, неухильне дотримання засад верховенства права і законності. Ми переконані в тому, що напрацювання відповідних шляхів досягнення цього балансу покладено на науку кримінального процесу, оскільки низка запроваджених до КПК України прогресивних положень не в повній мірі вирішують існуючі протягом тривалого часу прогалини і недоліки у правовій регламентації піднятої проблеми.

УДК 343. 1 (477)

Ксенія Андріївна ЩЕТИНА,

курсант 3 курсу факультету №1 Харківського національного університету
внутрішніх справ

науковий керівник: Віталій Володимирович Романюк,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального
процесу та організації досудового слідства, факультет № 1 Харківського
університету внутрішніх справ

ДОТРИМАННЯ ЗАКОННОСТІ ЯК ЗАСАДА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Будь-яка сфера людської діяльності підкорюється загальним,
найбільш базовим правилам, які, власне, не лише виступають

регуляторами такої діяльності, а й у значній мірі виражають її сутність та зміст. В науці подібні положення у сфері кримінального провадження прийнято найменувати засадами. Вони відображають форму кримінального провадження держави, характеризують його історичний тип, національні традиції, рівень розвитку теоретичної думки та національної культури, панівну ідеологію. З урахуванням міжнародного досвіду у Кримінальному процесуальному кодексі України з'явився окремий розділ, присвячений загальним засадам кримінального провадження. Відповідно до ст. 7 КПК України зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати 22 загальним засадам кримінального провадження [1]. Всі вони по своєму важливі для кримінального процесу, але Ю.С. Шемшученко вважає, що окреме місце посідає засада законності. Ми повністю погоджуємось з думкою вченого, бо сутність цієї засади полягає у точному і неухильному виконанні законів усіма, до кого адресовані таїї відводиться центральне місце в конституціях сучасних держав [2]. Існує багато підходів до тлумачення поняття «законність». Її розуміють і як соціальний феномен, елемент надбудови, і як політичне та правове явище, і як правовий режим, метод державного регулювання. Так, М.С. Строгович взагалі вважав, що законність не є принципом кримінального процесу, а виступає універсальним правовим положенням, яке діє у всіх галузях права [3]. На нашу думку, кримінально-процесуальна діяльність невід'ємна від законності. Їх взаємозв'язок виявляється в тому, що кримінальний процес, захищаючи від протиправних посягань суспільний і державний лад, права й законні інтереси осіб, установ, підприємств, організацій; здійснюючи швидке й повне розкриття злочинів, викриття винних і справедливе їх покарання; виховуючи громадян в дусі неухильного додержання законів. роблять законність найважливішою гарантією кримінального провадження. КПК України й Конституція України проголошують законність обов'язковою вимогою, що пред'являється законом до суб'єктів, які мають відповідати вимогам, що пред'являються до них Основним Законом. З урахуванням вищенаведеного, стверджуємо те, що засада законності має фундаментальне значення для кримінального провадження, тому що, остання зобов'язує всіх його суб'єктів неухильно додержуватися вимог Конституції України, Кримінального процесуального кодексу та чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Список використаних джерел: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 зі змін. і доповн. (станом на 25.06.2019 р.). Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст.88. 2. Козаченко В. Сутність та значення принципу законності у кримінальному процесі України. *Європейські перспективи*. 2014. №3. С.157-161. 3. Беспалько І.Л. Критерії та мета взаємозв'язку системи принципів кримінального процесу України. Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11019/1/Bespalko_194-196.pdf.

УДК 343.12 (477)

Каріна Романівна ЮРЧЕНКО,

курсант 4 курсу факультету №1 Харківського національного університету
внутрішніх справ

науковий керівник: Віталій Володимирович Романюк,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального
процесу та організації досудового слідства, факультет № 1 Харківського
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ПОНЯТОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

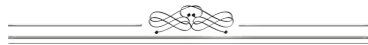
Оскільки Кримінальний процесуальний кодекс України не надає визначення терміну «понятий», необхідно звернутися до тлумачного словника, відповідно до якого понятим є особа, запрошена для участі в огляді, обшуку, впізнанні та інших слідчих діях, передбачених кримінально-процесуальним законом. Поняті відіграють вирішальну роль в отриманні важливої інформації про вчинене кримінальне правопорушення, бо вони є незаінтересованими особами у провадженні, показання й оцінка подій від яких, надаються з об'єктивної точки зору. Залучення понятих є гарантією законності та обґрунтованості досудового розслідування, оскільки зменшуються ризики порушення процесуальної форми збирання доказів правоохоронними органами, а також підвищується захист прав учасників кримінального провадження під час слідчих (розшукових) дій. У КПК України поняті відносяться до категорії «інші учасники кримінального провадження». До вичерпного переліку цієї категорії

належать: заявник (стаття 60 КПК); цивільний позивач (стаття 61 КПК); цивільний відповідач (стаття 62 КПК); представник цивільного позивача, цивільного відповідача (стаття 63 КПК); законний представник цивільного позивача (стаття 64 КПК); представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (стаття 64¹ КПК); третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт (стаття 64² КПК); свідок (стаття 65 КПК); перекладач (стаття 68 КПК); експерт (стаття 69 КПК); спеціаліст (стаття 71 КПК); представник персоналу органу пробації (стаття 72¹ КПК); секретар судового засідання (стаття 73 КПК); судовий розпорядник (стаття 74 КПК). Не зважаючи на визначну роль понятих під час досудового розслідування кримінального провадження, останні не зазначенні у вищевказаному переліку. Також, на відміну від інших учасників кримінального провадження, процесуальні права та обов'язки понятого, вимоги до нього як суб'єкта кримінального провадження, гарантії діяльності, процесуальна та інша відповідальність у КПК України не визначені. Ст. 223 КПК України, що має назву «Вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій», містить у абзаці 1 ч. 7 ст. 223 таке положення: «слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідування особи. Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне». Даний абзац вказує на коло суб'єктів, які мають право залучати понятих до кримінального провадження під час слідчої (розшукової) дії. Але деякі слідчі (розшукові) дії, відповідно до ч. 1 ст. 41 КПК, проводяться оперативними підрозділами відповідних органів. На підставі такої диспозиції вважаємо, що, виконуючи письмове доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових), співробітники оперативного підрозділу, користуючись повноваженнями слідчого, також виступають суб'єктом, який має право залучати понятих. Отже, вищезазначене коло осіб, уповноважених на залучення понятих до слідчих (розшукових) дій, не є вичерпним і потребує доповнення. Також доречним є доповнення ч. 7 ст. 223 КПК України положенням, згідно з яким понятих можна буде залучати не лише за розсудом слідчого та прокурора, а й на вимогу інших учасників кримінального провадження, які вважають дану дію доцільною. Аналізуючи абзац 3 ч. 7 ст. 223 КПК

України доходимо до висновку про незаінтересованість осіб, яких можна залучити до кримінального провадження як понятих.

Незаінтересованість є єдиним критерієм для відбору таких осіб. Доречним було б додати, що вони повинні бути дієздатними та повнолітніми. Як висновок зазначимо, що сучасний інститут понятих у кримінальному провадженні ще недостатньо сформований та потребує значних змін та доповнень. Адже з вдосконаленням цих питань у чинному кримінальному процесуальному законодавстві значно покращиться діяльність сторони обвинувачення та захисту. Проте серед науковців та практичних працівників існують й інші протилежні за змістом думки.

Список використаних джерел: 1. Гончаренко В.Г., Андрушко П.П., Базова Т.П. та ін. Юридичні терміни. Тлумачний словник / за ред. В.Г. Гончаренка. 2-ге вид., стереотипне. – Київ: Либідь, 2004. 320 с. 2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 зі змін. і доповн. (станом на 25.06.2019 р.). Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст.88.

УДК [343.98: 343.344](477)

Олександр Олександрович ЮХНО,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID 0000-0002-4771-0531

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ ПРИ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

За дослідженням встановлено, що застосування зброї людством має довгу історію, що пов'язана із війнами на всіх континентах, навіть при їх відкритті. Людством врешті решт було усвідомлено принцип, що у війнах немає переможців та потерпілих, бо всі, зокрема й переможці є потерпілими в різних обсягах. Розвиток науки, демократії, що досягались результатами безліччі революцій та переворотів у світі, призводили до певних років мирного життя, що було відповідним чином оцінено

людством як позитив. Економічний розвиток, наукові здобутки призводили до удосконалення життя людей, покращення технологій і умов виробництва, але не всі вони були направлені на мирні цілі. Удосконалювались види холодної зброї, з'явились різноманітні вогнепальної зброї та вибухових пристроїв, що використовувалось не тільки на полі брані, але й для використання в побуті як засіб вчинення злочинів. За визначенням В.С. Шаповалової, до моменту появи наприкінці ХІХ століття першого підручника з криміналістики Ганса Гроса вже було накопичено чимало відомостей про різні види зброї та про основи виявлення, збирання та оцінки її слідів при вчиненні вбивств і заподіянні тілесних ушкоджень із метою розкриття такого виду тяжких та інших злочинів, що й поклало початок систематизованного дослідження та вивченню цих проблем [1, с. 1]. Військовий конфлікт в Донецькій і Луганській областях сприяв значному поширенню незаконного обігу зброї, боєприпасів, вибухівки за рахунок вчинення військових злочинів, зокрема зловживанням з боку командування військових частин та ін., безконтрольної видачі зброї і боєприпасів добровольчим військовим формуванням в 2014 році та безконтрольованого його обігу та ін. Але обеззброєння на сьогодні таких військових формувань на законних підставах, призводить до конфліктів з боку їх бійців. Крім цього, іншими чинниками такого стану криміногенної обстановки в Україні стало збільшення контрабанди зброї та боєприпасів, поширення застосування бойової зброї та боєприпасів, зокрема закордонних, при мисливстві. Вказані процеси є латентними. Має тенденція поширення в суспільстві дискусії стосовно спрощення видачі зброї цивільному населенню. При цьому від населення умисно «скривається» інформація про право громадян на придбання мисливської зброї для самозахисту за місцем проживання, але без права полювання. Це пояснюється бажанням представників комерційних структур до значного збагачення, оскільки за дослідженням встановлено, що після збуту наркотиків, продаж вогнепальної зброї у світі займає друге місце. В той же час, на нашу думку, на сьогодні наше суспільство ще не готово до такого наряду самооборони. Аргументація тому, що в зарубіжних країнах, з більшою самосвідомістю населення, набагато вищим рівнем економічного життя, поширення видачі населенню зброї, все ж таки призводить до високого злочинного і масового його застосування, зокрема в довузівських навчальних закладах, громадських, розважальних та інших місцях скупчення людей, з великою кількістю

потерпілих осіб. Кримінальна відповідальність за незаконний обіг вогнепальної зброї передбачена ст. 262 КК України (викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем), ст. 263 КК України (незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами) і ст. 264 КК України (недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів). Для формування методики розслідування незаконного обігу вогнепальної зброї важливе значення мають такі елементи криміналістичної характеристики, як : предмет злочинного посягання, способи вчинення злочину, типові сліди, обстановка вчинення таких злочинів і особа злочинця. Слід охарактеризувати їх окремо. Предметом злочинного посягання злочинів, передбачених ст.ст. 262-264 КК України є вогнепальна зброя, до якої належать усі види бойової, спортивної, нарізної мисливської зброї (крім гладкоствольної мисливської), призначенні для механічного ураження живої цілі на відстані, а також знищення чи ушкодження наколишнього середовища, для здійснення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюється при згорянні вибухової речовини – пороху чи інших спеціальних займистих сумішей. Предметом злочину ст. 264 КК, крім зазначених вище видів вогнепальної зброї, може бути також і гладкоствольна зброя та бойові припаси до неї. При обранні експертної установи, в якій слід проводити експертизу з питань: чи є вилучений предмет зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами для чого потрібні спеціальні знання, слід керуватися п. 10 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про викрадення, та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» від 26 квітня 2002 року № 3. Останнім часом кілера використовують високоточну зброю іноземного виробництва, зокрема снайперські гвинтівки, оснащенні оптичними і нічними прицілами, лазерними цілепоказчиками із використанням потужних боєприпасів та ін. Спосіб вчинення злочину є системою підготовчих дій, вчинення і приховування злочину, з моменту виникнення злочинного наміру і до досягнення бажаного результату. Злочинці досить ретельно готуються до таких видів злочинів, вивчають об'єкти та майбутніх жертв. Здійснюють розвідку стосовно режиму роботи та місця проживання, усунення перешкод і

виведення з ладу засобів охорони та сигналізації, а стосовно жертв : образ життя, склад родичів, пересування та ін. Підбираються співучасники, транспорт, заходи прикриття та укриття слідів злочину, шляхи відходу з місця злочину тощо. Стосовно незаконного обігу нами було вищезазначено, що особливістю цього є одне із основних джерел незаконного надходження зброї з місць військових дій в Донбасі. Механізм вчинення іншого виду заволодіння зброєю шляхом розбою є : зближення злочинця з жертвою за рахунок тактики відволікання уваги; нападу зі спини або з укриття; нейтралізація опору, за рахунок тілесних ушкоджень, погрози, зв'язування, з подальшим заволодінням зброї та ін. Приховування слідів здійснюється на всіх етапах підготовки і вчинення злочину. Крім відомих, слід вказати на часткову механічну обробку і переробку (незначні пошкодження) ствола, частин та механізмів зброї з метою перешкоджання її ідентифікації, а також збір гільз на місці злочину, знищення одягу в якому вчинено злочин чи використаних предметів та ін. При розкраданні зброї підроблення звітної документації про рух предметів зброї та комплектації деталей в місцях її утримання та ремонту. Обстановка вчинення злочинів, зокрема розкрадань і незаконного обігу зброї та боєприпасів яка включає в себе такі компоненти, як місце і час їх учинення, порядок і умови зберігання й охорони, обставин, що сприяють розкраданням. Окрім військових об'єктів, іншими із них можуть бути : підприємства з виготовлення і ремонту зброї, їх бази з охорони готової продукції; фінансові структури, що здійснюють інкасацію грошової готівки; приватні охоронні та детективні підприємства; підприємства, що мають зброю і вибухівку (шахти, кар'єри) для виконання виробничих, рятувальних, дослідницьких робіт та навчання і їх охорони; державні контролюючі органи щодо протидії незаконному полюванню та рибалці; підрозділи воєнізованої охорони залізниць та інших спеціальних підприємств, зокрема оборонного призначення; заклади добровольної допомоги Збройним Силам України (колишні ДОСААФ); довузівські та інші навчальні заклади де викладається довійськова підготовка; спортивні товариства, що готують спортсменів-біатлоністів та інших видів стрілецьких змагань, мисливські товариства (в т.ч. комерційні) для ознайомлення і опанування навичками стрільби; магазини, бази з реалізації мисливської зброї та ін. Іншими об'єктами з розкрадання зброї, як нами було вище зазначено є військові частини, бази та інші військові об'єкти, зокрема на сьогодні найбільш криміногенними є ті, що знаходяться в зоні військових дій в Донецькій і

Луганській областях, де незадовільно організована охорона і облік зброї та боєприпасів, ослаблена службово-бойова дисципліна і неналежне виконання військовослужбовцями своїх обов'язків під час несення служби та військових операцій, а також контроль з цих питань. Типові сліди. Традиційними з них є сліди ніг, рук, злому, транспортних засобів, застосування вогнепальної зброї та її змащення, боєприпаси з «осечкою», окремі деталі і вузли викраденої зброї, боєприпасів та вибухових пристроїв та ємкості для їх зберігання і перевезення, пакувальні матеріали та ін. Сліди можуть бути залишені як на місці злочину, так за його межами, окремі з них, щоб позбутися непортібних предметів, захоплених під час підготовки та вчинення злочину, на яких в окремих випадках залишаються сліди пальців рук, волосся, інші біологічні об'єкти підозрюваних. Вид і локація слідів залежать від способу вчинення злочину і є його проявом. Якщо вчиняється розкрадання зброї шляхом зловживання службовим становищем, то слідами можуть бути підроблення товаро-транспортних накладних, карток складського обліку, складені фіктивні договори і гарантійні листи, доручення, платіжні доручення та ін. Особа злочинця. При розкраданні та незаконному обігу зброї більшість злочинів вчиняється особами чоловічої статі і досить рідко жінки приймають в них участь, як співучасники у його підготовці. Слідчі враховують те, що потенційними підозрюваними можуть бути особи які цікавляться зброєю та її властивостями, що допомагає їм у висуванні певних версій щодо віку, мотивів та цілей злочину і, зокрема щодо підозрюваних осіб які посягали на конкретний предмет зброї. Колектив авторів Харківського Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого концептуально визначили можливих осіб, що можуть бути причетними до таких видів злочину. До них скорочено можна віднести : раніше засуджених за тяжкі злочини проти особи і власності, які озброюються для вчинення розбоїв; члени злочинних угруповань для продажу як на території країни, так і для контрабандного вивозу за кордон; особи з мотивацією помсти на ґрунті ревності, ворожості до окремих громадян, представників правоохоронних органів та інших властних структур; особи із хуліганських елементів для грубого порушення громадського порядку і безпеки із застосуванням зброї; особи з мотивацією до розправі на національному, релігійному і політичному ґрунті; особи, які розкрадають зброю і боєприпаси з метою колекціювання, використання на полюванні та рибній ловлі; особи, що замислили самогубство; особи з психічними

відхиленніми [2, с. 470-474], що ми підтримуємо, однак, до вказаного можемо додати й : осіб з метою самозахисту; осіб, що займаються «чорною архіологією» як для колекціонування, так і з метою продажу (обміну); осіб, які відносяться до екстремістських та інших організацій з метою використання при масових політичних та інших акціях і створення нестабільності в країні; осіб, що пройшли Афганістан, зону АТО, після чого у них є прояви психічних відхилень та розладів. Втім, підняті питання підлягають додатковому дослідженню, або науковому вивченню. Пропоную учасникам наукового зібрання прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список бібліографічних посилань: 1. Шаповалова В.С. Поняття, співвідношення та класифікація кримінальної зброї (криміналістичний аспект): автореф. дис. канд. юрид наукспеціальність 12.00.09. Донецький юридичний інститут. Кривий Ріг. 2015. 20 с. 2. Панов М. І., Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. та ін. Настільна книга слідчого. 3-тє вид. переробл. і доповн. Київ. Ін Юре. 2011. 736 с.: 49 іл.

Наукове видання

**ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ:
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ**

**Збірник матеріалів науково-практичного круглого столу
(м. Харків, 24 жовтня 2019 р.)**

Формат 60Ч84/16. Ум. друк. арк. 9,9. Обл.-вид. арк. 9,6.
Тираж 100 пр. Зам. № 2019-8.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Л. Ландау, 27, м. Харків, 61080.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.